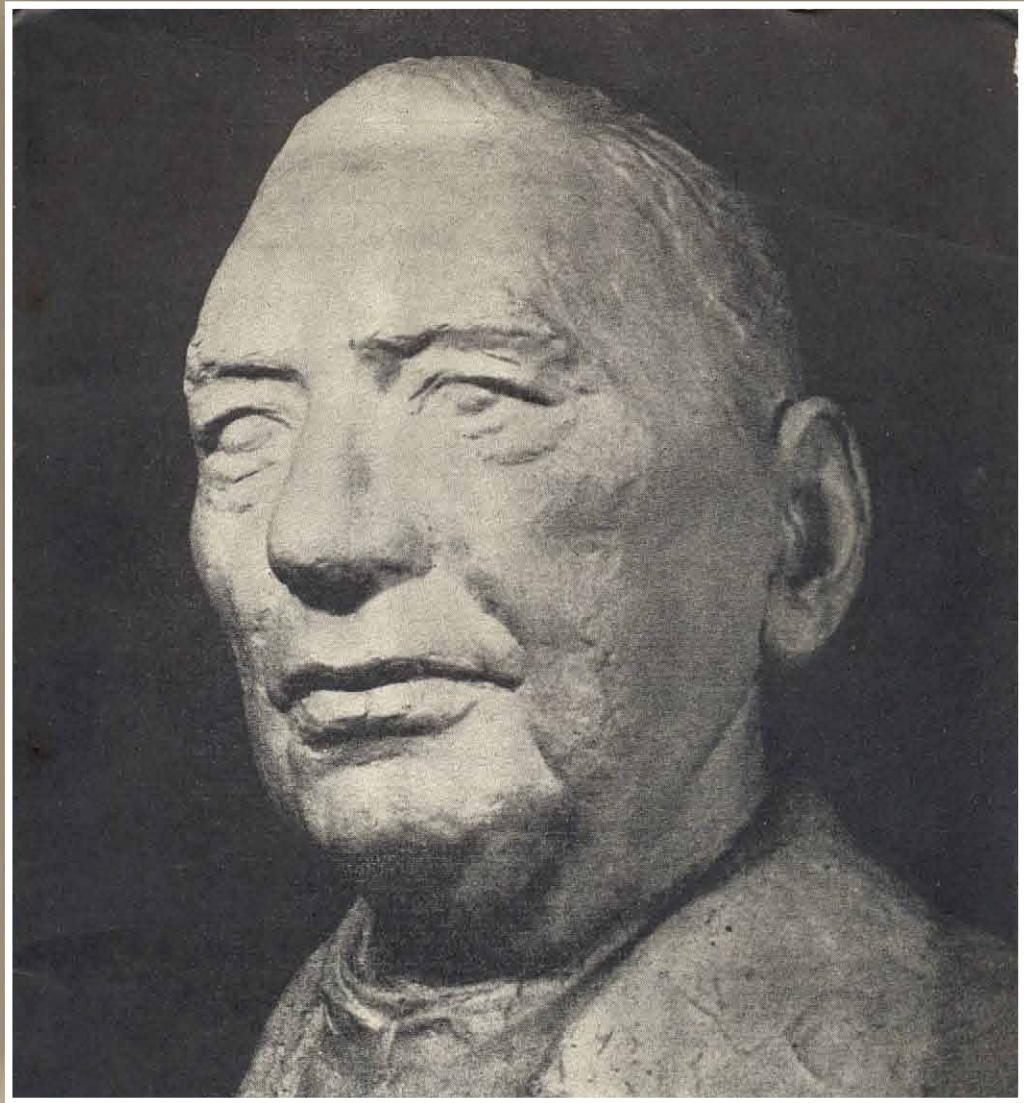

politički
ZATVORENIK

Godina XXXII. - srpanj/kolovoz/rujan 2021.

BROJ

288

Filip Lukas
1871. - 1958. - 2021.

Novi popis pučanstva - razlozi naše zebnje
Održan 24. kongres INTER-ASSO
Sramota s kosturnicom gospičkih žrtava
Oblijetnica Hrvatskog proljeća
Hrvatski politički eseji - iz velikih dana

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Anđelko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz.podruzница.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: **Europa** 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN u BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.
***

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

Na naslovnoj stranici lik prof. Filipa Lukasa,
djelo hrvatskoga kipara Josipa Turkalja

INTER-ASSO: 24. KONGRES MEĐUNARODNE UDRUGE POLITIČKIH ZATVORENIKA

Međunarodna udruga (asocijacija) političkih zatvorenika i žrtava komunizma (*Inter-Asso - Internationale Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus e. V.*) održala je od 5. do 7. rujna 2021. svoj 24. sastanak (kongres) u Erfurtu (Tiringija, SR. Njemačka). Kao i drugi slični događaji diljem svijeta u posljednjih godinu i pol, i ovaj je kongres održan u izvanrednim epidemiološkim okolnostima, pa je dio sudionika bio osobno nazočan, dok su drugi u njegovu radu sudjelovali elektroničkom poveznicom odnosno video vezom

Hrvatsku odnosno Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, predstavljali su predsjednik mr. sc. Marko Grubišić i članica Upravnog odbora prof. Mira Sunić Žakman. Opširnije izvješće o tom događaju objavljujemo u ovom broju, baš kao i tekst prijedloga posebne rezolucije koju smo predložili. Naš HDPZ je, naime, bio jedini član INTER-ASSO-a koji je kongresu predložio usvajanje posebnog dokumenta.

Našim prijedlogom rezolucije još jednom se osuđuju zločini totalitarnih režima – napose onoga komunističkoga koji na svjetskoj razini još nije doživio zaslужenu osudu i stigmatizaciju – te se upozorava na dugotrajna perfidna nastojanja da se komunizam poštedi pod firmom tzv. antifašizma, odnosno da se presudi da su ti tzv. antifašisti i tijekom Drugoga svjetskog rata i nakon njega sustavno progonili i ubijali sve antifašiste koji su bili nekomunisti (a u sličnom kontekstu i komunističke otpadnike koje su jednako tako počeli proglašavati fašistima onog trenutka kad su stali na Zub Moskvi odnosno Partiji).

Hrvatsko je iskustvo u tome autentično. Kao malo koji europski narod, mi znademo da su komunisti, pa i oni koji su stasali u krilu hrvatskoga naroda, između dvaju svjetskih ratova zastupali jugoslavenska unitaristička rješenja sve dotle dok Moskva i Kominterna, rezervirani prema Jugoslaviji kao dijelu protuboljševičkoga sigurnosnog sustava stvorenenog u Versaillesu i suočeni s hrvatskim narodnim pokretom, nisu zauzeli drugačija stajališta. Tada i komunisti u Jugoslaviji počinju zagovarati federalistički model te, po nalogu Moskve, zastupati politiku Pučke fronte kao kulise kojom je trebalo zavesti naivne europske narode.

Tijekom rata jugoslavenski komunisti (pa, dakle, i oni hrvatskoga podrijetla) sustavno su istrebljivali sve hrvatske nekomuniste: ne samo ustaše odnosno hrvatske nacionaliste, nego i pristaše Hrvatske seljačke stranke, hrvatske katolike i muslimane, hrvatske pravoslavce i protestante koji su pristali uz hrvatsku državnu neovisnost ili su se jednostavno protivili komunističkoj ideologiji. Ti progoni i ubojstva nesmanjenom su se žestinom nastavili i nakon rata, a posljednji hrvatski politički uznici tamnicu su napustili tek nakon prvih slobodnih izbora, održanih u proljeće 1990. godine.

Nas se, dakle, frazama o antifašizmu ne može prevesti žedne preko vode.

**Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

IZ PRAZNOG U ŠUPLJE

Malo Indijanaca, a puno poglavica. Tako je, rekoše mi nedavno, neki sudionik poslovno učenih i inspirativnih rasprava na društvenim mrežama, komentirao nedavna raslojavanja na takozvanoj hrvatskoj desnici, bitno obilježena raspadom Domovinskog pokreta i nekim manje važnim događajima koji su se zbili nakon toga, ali i prije toga i posve neovisno o tome.

Bilo je to u rujnu, dakle, prije takozvanoga velikog ujedinjenja pod klobukom skupinice koja se naziva Hrvatskim suverenistima – skupinice s relativno poznatom, premda prešućivanom i ne previše slavnom poviješću svoga intelektualnog poštenja, svoje političke dosljednosti i svog rada na takozvanom ujedinjenju – kad se je početkom listopada kod stanovitog broja rodoljuba opće prakse zacijelo pojavitilo uvjerenje da će se hrpa prosjaka izbaviti iz nevolje ako svečano i uz talambase proglaši svoje udruživanje u svojevrsnu samoupravnu interesnu zajednicu, jer: stoljetno nas iskustvo uči bez iznimke – prosjaci koji se udruže, automatski postaju bogati i sretni.

Zato je važnije vratiti se na onu misao o Indijancima i poglavicama, jer ona u bit stvari zasijeca puno dublje – makar ne nužno i preciznije – od neobične, upravo karikaturalne listopadske parade skupine veseljaka u maloj dvorani *Lisinskoga*.

Pritom, međutim, priznajem da mi nije jasno, je li autor te misli htio sugerirati da su ga događaji oko Domovinskoga pokreta & *consortes* iznenadili (što bi bila loša svjedodžba njegove upućenosti u sile pokretnice i pravilnosti novije hrvatske povijesti), ali mi se čini kako je bjelodano da je tom kratkom i relativno duhovitim doskočicom htio kazati – bolje rečeno: ponoviti uobičajenu, tradicionalnu dijagnozu – da je glavni problem te takozvane desnice u *poglavicama*, odnosno u pravome, upravo biblijskom povodnju takozvanih, a nerijetko i samozvanih predsjednika, prvaka, vođa, spasitelja, mesija, i kako se sve ne nazivaju (ili vole da ih drugi nazivaju) ti ljudi što već više od trideset godina defiliraju pred našim očima, odlazeći u nepovrat bez trajnjeg traga, *bez srodne suze i bez spomenika*, ali svakako s džepovima koji su osjetno puniji nego što su bili u vrijeme kad ih je, obično bez ikakva njihova vlastita truda i zasluga, Netko doveo pred svjetla reflektora, da obave svoj dio *crnačkog* posla na iznevjerenu očekivanja, kompromitiranju idealja i proizvodnji beznađa.

Ja, pak, služeći se prispodobom nepoznatog mi međumrežnog sugovornika, kao što se i iz prethodne rečenice vidi, mislim kako pravi problem nije u preveliku broju poglavica, nego u tome što je Indijanaca zapravo puno manje nego što mislimo, a poglavice – nema nijednoga. Nijednoga koji ima znanja i odlike vođe, i koji je doista spremam nacionalnim interesima podrediti interes svog želudca i svojih ubogih, kokošarskih i, što bi rekla braća Srbi, *sitnosopstveničkih* interesa.

To, dakako, ne znači da zagovaram neki cezaristički model (koji je u u svojoj dubokoj biti zapravo fatalistički i nerijetko većini služi kao alibi koji pasivizira i obeshrabruje), ali: iz toga što su s pravom siti nezvanih i samozvanih predsjednika i vraćeva, lidera i ujedinitelja, ti naši malobrojni Indijanci s nepravom pomišljaju da se ciljevi postižu bez vodstva. Jer, cijela nas povijest poučava da borbu za ideale ne predvode sami ideali, nego su potrebni ljudi koji te ideale utjelovljuju i koji tu borbu predvode. Drugim riječima, nije naš problem u tome što i sad trebamo predvodnika, nego u tome što u svojoj gladi za predvodnikom, i u svojoj neukosti i svom sljepilu, i u svojoj spremnosti da ne tražimo sadržaj, nego se zadovoljavamo ambalažom, za predvodnike biramo krive ljudе. Zato je, dakle, malo Indijanaca, a nijednog poglavice...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

EUROPA I MIGRACIJE 4

Zvonimir JONJIĆ

JOŠ JEDAN POPIS PUČANSTVA OD KOJEGA NE OČEKUJEMO DOBRE VIESTI 6

Alfred OBRANIĆ

ODRŽAN 24. KONGRES MEĐUNARODNE UDRUGE POLITIČKIH ZATVORENIKA I ŽRTAVA KOMUNIZMA 12

mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ

&
Mirna SUNIĆ ŽAKMAN, prof.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (50.) 14

Maja RUNJE, prof.

OSVRT NA IZGRADNJU KOSTURNICE GOSPIČKIH ŽRTAVA POBIJENIH U RATU I PORAČU 15

Ivan VUKIĆ

IDEOLOŽKE SMJERNICE U RADU MATICE HRVATSKE 21

Filip LUKAS

OPRAVDANJE HRVATSKOG NACIONALIZMA 26

Radovan LATKOVIĆ

MRTVOM PRIJATELJU 31

Dubravka DOROTIĆ SESAR

DOKUMENTI O VELIKOSRPSKOJ IDEOLOGIJI 37

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

ANTE ŠKRABIĆ: CRTICE IZ MAKARSKE PROŠLOSTI 42

Ferdo ŠARIĆ

IN DIESER AUSGABE 47

IN THIS ISSUE 48

PREMDA IMA SVOJU VOJSKU, JEZIK NAM I DALJE NAPADAJU

Mi Hrvati, reče jednom zgodom Ante Starčević, imamo dvije mane iz kojih izvire sva naša narodna nesreća: svakomu vjerujemo bez razmišljanja i lako zaboravljamo krivice koje nam drugi učine. Da je tako, i da ima stvari koje se nikad ne mijenjaju, pokazuje najnovija zgoda s hrvatskim jezikom u susjednoj nam, bratskoj, nesvrstanoj i samoupravnoj zemlji Srbiji.

U gramatici srpskoga jezika za osmi razred osnovne škole – gore nego u vrijeme kad su na srpskim školskim udžbenicima radili neki hrvatski pjesnici koji se ne mogu sjetiti godine kad su se vratili u domovinu (jer su 1990. i 1991. bile tako bezlične i monotone godine) – navodi se kako južnoslavenskoj skupini jezika pripadaju srpski, slovenski, makedonski i bugarski, pa se uzgred spominje kako Hrvati, Bošnjaci i neki Crnogorci jezik što je zapravo srpski podmuklo nazivaju svojim imenom.

Udžbenike, kao što znademo, ne propisuju oni koji ih potpisuju. Nisu oni, dakle, djelo nikakvih jokića niti samozvanih, poznatih ili manje poznatih stručnjaka i kvazi-stručnjaka, nego se u njima zorno ogleda politička, državna vlast. U konkretnom je slučaju, dakle, vidljiv napredak kod makedonskoga: njemu naši kajmakčalanski i topčiderski prijatelji priznaju posebnost, ali – samo polupismene budale ne vide koliko sebična i koliko imperijalistička je i ta velikodušnost. Makedonskomu Srbi priznaju posebnost samo uz dlaku Bugarima; inače su im Makedonci i dalje južni Srbi.

SRPSKI JEZIK MEĐU DRUGIM SLOVENSKIM JEZICIMA

Словенски језици представљају језици из отворене подгрупе јужнословенских језика, претпоставља се да су словенски језици поступно појављивали у Европи током историје.

SLOVENSKI JEZICI

- ISTOČNOSLOVENSKA GRUPA
- ZAPADNOSLOVENSKA GRUPA
- JUŽNOSLOVENSKA GRUPA

srpski	češki	srpskohrvatski
bosanski	srpskobosanski	čakavski
ukrajinski	srpskohrvatski	
	srpskohrvatski	
	srpskohrvatski	
	srpskohrvatski	

U VODIČEVU „Srđi na delu – Gramatika srpskog jezika za osmi razred osnovne škole“ napominje se da „južnoslavenskoj skupini pripadaju srpski, slovenački, makedonski i bugarski jezik“. Pritom se napominje da „Hrvati, Bošnjaci i neki Crnogorci ovaj jezik (srpski) nazivaju hrvatskim, bosanskim / bošnjačkim i crnogorskim“

Država Srbija službeno negira postojanje hrvatskog jezika

Krovna organizacija za srpski jezik prvi put javno obznanila **da je hrvatski jezik zapravo srpski**, a da ga Hrvati nazivaju hrvatskim

A Hrvati i hrvatski? Oni su i dalje odvjetak nebeskoga, srpskog naroda, pa i dalje govore zapadnom varijantom srpskoga. (R. T.)

POUČAK O KUNI

Ekonomска čitanka

NOVAC JE PUNO VIŠE OD PLATNOG SREDSTVA. ON JE I DRUŠTVENA SЛИКА

VEE. 485, br. 20465/12, 13. 2. 2021., str. 39

Hajdemo u hrvatsko gospodarstvo **najprije uvesti kunu** pa tek nakon toga euro.
Vlastitim se novcem štiti suverenitet cijele države

Naslov kolumne dr. Ljube Jurčića iz veljače 2021.

štiti vrhovništvo države), onda je u tome istom biltenu kolumnu izgubio.

To je, dakle, jedan od brojnih poučaka o pravom sadržaju naše domovine i naših života. Baš kao i tobožnja anketa kojom je faktično odlučeno da se na jednoj budućoj „hrvatskoj“ kovanici eura nađe

lik Nikole Tesle, Amerikanca srpskog podrijetla i poznatog zagovornika eugeničkog oblikovanja „novog čovjeka“. A takvi primjeri satelitskog slaganstva množe se iz dana u dan, jer Hrvati kao da – po onome staromu stihu – „hote drugi narod postati“. (M. L.)

JEDNA BRIGA JEDNOG RABINA O JEDNOME POZDRAVU

Trećega dana mjeseca listopada, u opširnom razgovoru za *Vecernji list*, rabin prof. dr. Kotel Da-Don iz zagrebačke Židovske vjerske zajednice Bet Israel – nastale, kao što znademo, zbog suptilnih teoloških razmirica u zagrebačkoj židovskoj zajednici te u život prizvane, među ostalim, i poznatim kumstvom Stipe Mesića, dike i ponosa naše filozofsko-teološke misli, učenog stručnjaka za svjetonazorska pitanja, vjersko-kulturnu problematiku i gubljenje vremena – priopćio nam je kako, hvala Bogu, u Hrvatskoj nikad nije osjetio mržnju zbog toga što je Židov po nacionalnosti i židov po vjeri, ali da ga „kao Židova vrijeda ‘Za dom spremni!’, pozdrav koji samo šteti Hrvatskoj“.

Drago nam je to čuti zbog mnogo razloga. I zato što želimo da Hrvatska bude slobodna i demokratska zemlja; i zato što je vjerska snošljivost tradicionalna sastavnica našega društva, i jedan od bitnih elemenata hrvatskoga nacionalističkog, starčevičanskog nauka. A lijepo je da i glavni rabin, uza sve svoje brige i poslove, tako budno skrbi o hrvatskim interesima. Bilježimo to, dakle, u registar našega poštenja. No, prznicama kakvi već jesmo, na um

nam pada tek jedno: pretposljednjeg dana ovogodišnjega siječnja isti je zagrebački dnevnik – ako nekoga zanima: nije slučajno da ga uvijek nazivamo zagrebačkim, nikad hrvatskim – objavio podjednako opširan razgovor s hrvatskim ministrom vanjskih i europskih poslova, dr. Goranom Grlićem Radmanom. Na pitanje novinarke Sandre Veljković, je li mu – s obzirom na galamu u hrvatskoj javnosti oko tog pozdrava – ijedan kolega ministar vanjskih poslova ikad uputio kakvo pitanje ili prigovor s tim u svezi, Grlić je kratko odgovorio: „Ne.“

Ni slova više. Novinarka nije imala dodatnih pitanja na tu temu, pa možemo samo nagađati, koje su se tmurne misli u njezinoj i u uredničkoj glavi pobojale onoga ujevičevskoga *reska svjetla*: krv u moždane, mozak van da skoči... A bilo kako bilo, čini nam se da u svemu tome ima nekakva proturječja, ili bar nesklada.

Pitamo se, naime, gdje je ta šteta Hrvatskoj o kojoj nam predika brižni naš i za našu dobrobit tako zabrinuti dr. Kotel Da-Don? Možda u tome što znademo da su stotine tisuća turista odbile doći u Hrvatsku zbog toga što u njoj ima ljudi kojima pozdrav ‘Za dom spremni!’ ne-

što znači – a zacijelo bi im značio manje da ih zbog njega ovdašnji naši pripuzi ne šikaniraju, progone i sude (ali to sad nije tema) – no baš nikad se nije dalo identificirati baš nijednog od tih što nas demonstrativno izbjegavaju. (Eto ideje našim *večernjakovcima*: neka se požure, pa još prije *Indexa* negdje pronađu nekoga tko će im za hot-dog kazati da u Hrvatsku baš ne će, dok tamošnje namjesništvo ne istrijebi i preostale nacionaliste!) Čuli smo za poslovne ljude koji nas izbjegavaju zbog korupcije, pravne nesređenosti i sudske nesigurnosti (ali i takvi kod nas pokupovaše sve što je bilo na prodaju, pa i ono što nije), no baš nijedan nije kazao da mu se naše kune gade zbog toga nesretnog pozdrava, i zbog samog naziva naše monete.

Ne znamo, dakle, gdje je, i čime se dade ilustriрати i dokumentirati ta silna šteta zbog koje se po podu prostiru oni što tako rado pred oči javnosti na pladnju iznose svoje ubogo, malo, kvislinsko srdaće? Ako, dakle, dragi čitatelju, ti znadeš, molimo da nam javiš, da ne umremo u bludnji. Obećavamo bogatu nagradu. (S. T.)

Rabin dr. Kotel Da-Don

EUROPA I MIGRACIJE

Mnoštvo nacija, bogata povijest i golema kulturna baština koja je dala život suvremenoj zapadnoj civilizaciji – riječ je, naravno, o Europi. Gledajući njezino nasljeđe, razmatrajući što je Europa bila, te što je mogla postati, čovjek ne može ostati ravnodušan. Ona je danas na koljenima, preispituje svoju savjest i ispovijeda se – no, koja je pokora i tko nam ju može zadati?

Na tlu Europe, posebice u onim zemljama koje su ne tako davno bile političke velesile, osjeća se napetost, svojevrsni sukob idealja i stvarnosti: viziji europske raznolikosti i suživota, te duhovnog i materijalnog bogatstva, suprotstavljaju se ozbiljni politički, socijalni i demografski problemi. Starenje Europe uz priljev migranata iz udaljenih dijelova svijeta, koji je djelomično uvjetovan i europskim gospodarskim potrebama, ali kojemu se više ne vidi ni početak ni kraj, otvara cijeli niz društvenih pitanja na koja nismo iznašli odgovore.

Piše:

Zvonimir JONJIĆ

Prema objavljenim statističkim podatcima, 2019. godine je 39 % djece u Njemačkoj imalo barem jednog roditelja koji je

rođen izvan te države. Također, iste je godine u Njemačkoj bilo oko 10 % stanovnika azijskog ili afričkog porijekla. Slična je situacija i u drugim razvijenim evropskim zemljama, a kako se najčešće radi o useljenicima islamske vjeroispovijesti, pretpostavlja se da bi, uz nastavak migracija, do

2050. godine čak 15 % europske populacije mogli činiti muslimani (dok je njihov udio u stanovništvu Europe 1950. prema nekim procjenama iznosio oko 2 %).

Kako će moderni *melting pot*, mješavina različitih naroda, kultura i vjeroispovijesti utjecati na europske nacije i europsko kršćanstvo (koje je u najvećoj mjeri postalo stvar prošlosti, pa i neka vrsta neželjeno tereta koji usporava tobožnji *društveni napredak*, ali mjestimično ipak postoji kao živa vjera), preostaje nam vidjeti. Čak i kad bi postojala ozbiljna politička volja da se migracijski trendovi promijene, brojke daju naslutiti da bi takva nastojanja bila u velikoj mjeri zakašnjela. Radi se o ireverzibilnim procesima koji će zasigurno promijeniti lice Europe.

Odgovoran i demokratski pristup pitanju migracija dopustio bi otvorenu društvenu raspravu, kroz koju bi se nametnula brojna pitanja.

Primjerice, postoji li moralna obveza da pomažemo ekonomskim migrantima jednako kao ratnim izbjeglicama?

Odakle naše moralne obveze uopće potječu i koja je mjera naše pomoći?

Može li se azijskim i afričkim zemljama pomoći u razvoju, kako stanovnici tih zemalja ne bi iz njih bježali?

Ako doista preuzimamo obrazovaniji sloj ljudi tih nesretnih zemalja, kako nam

mediji nerijetko predstavljaju, nije li to nastavak omražene *eksploatacije* koja te zemlje i drži u nezavidnu položaju?

Ako se radi o milosrđu i pitanju morala – nije li ispravnije liječiti uzroke problema negoli sanirati posljedice?

Kakve su uostalom namjere useljenika u Europu – ostaju li tu privremeno ili trajno; žele li se prilagoditi europskom načinu ponašanja ili ne?

Imajući u vidu našu djecu, do koje mjeđe imamo pravo raspolažati bogatim naslijedjem koje su nam pretci ostavili?

Kada su u ranijim povijesnim etapama neke europske nacije širile svoju kulturu u udaljene dijelove svijeta, i pritom isko-

rištavale gospodarske prednosti novostevčenih područja, nazvali smo to kolonizacijom, koju danas s moralnog stanovišta ocjenjujemo negativno.

Unatoč brojnim i očitim razlikama između današnjih migranata i nekadašnjih kolonizatora, jasno je da će neke posljedice suvremenih migracija biti slične onima koje je ostavila kolonizacija – hoće li nam nametnuta autocenzura dopustiti da i njih ocijenimo negativno?

Na kraju, pogled u neizvjesnu budućnost i susret s drugima i drugačijima nužno nameću pitanja koja se tiču vlastitog identiteta.

Gdje se, dakle, danas krije identitet Europsjana? Koji su temelji europskog zajedništva i budućnosti europskih naroda? Jesu li nestali u osjećaju krivnje zbog grijeha predaka, ili ih je jednostavno pregazio već spomenuti *društveni napredak*?

Ako se želimo nečemu nadati, ako želimo uspješno integrirati useljenike i očuvati barem dio značajki za koje smo smatrali da pripadaju Europi, moramo promisliti i utvrditi vlastite moralne i političke postavke koje su polazišne točke svakog odgovornog djelovanja. Moramo se vratiti na izvore, jer u duhu individualizma i liberalizma, previdjeli smo da je čovjek, iako slobodan i jedinstven, dio širih zajednica kroz koje živi, koje ga oblikuju, i koje mu nameću određene dužnosti.

Zanemarujući svoje dužnosti, zaboravljujući na vlastitu prolaznost, stvorili smo prazninu i u moralnom i u identitetском smislu – kako onda očekivati odgovorno i dugoročno promišljanje budućnosti?

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do 8. rujna 2021., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog časopisa nesebično pomogli:

Tomo Cvirk, Njemačka	500,00 kn
Zdravka Cindrić, Ogulin	400,00 kn
U K U P N O	900,00 Kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

JOŠ JEDAN POPIS PUČANSTVA OD KOJEGA NE OČEKUJEMO DOBRE VIJESTI

Ovih dana, kada se stišava ljeto i započinje raskošna jesen, treba napisati tekst za jesenji broj *Političkog zatvorenika* – po mogućnosti aktualno, s trajanjem od barem mjesec dana. Pred nama je popis pučanstva, što se događa svake desete godine, pa ne bih propustio priliku da se i ovog puta ne očitujem, jer realno je, da mi život neće više dati priliku da se o tome izjasnim.

S druge strane „sit“ sam ozbiljnih tema o našim križnim putevima, a turistička sezona je u punom zamahu uz obilje sunca i toplo more. Dakle, odlučio sam, pišući ove retke, relaksirati se i prenijeti nešto od toga i na vas koji ćete za otprilike dva tjedna ovo čitati, ali uskoro „potonuh“ u stare uobičajene teme i sam sebi rekoh; ne će bivši politički uznik o „visibabama i leptirima“ dok nam Porfirije prosipa ljučav prema Lijepoj našoj.

Zato najprije koju riječ o predstojećem popisu stanovništva. Upoznavši se s novostima objavljenim u javnim glasilima, primih na znanje, da je aktualni popisni upitnik u odnosu na prijašnje popise obogaćen s dva nova pitanja, i to o civilnim žrtvama Domovinskoga rata (ranjeni ili poginuli) te o pripadnosti nekoj od vjerskih zajednica registriranih u Hrvatskoj. Tu ću se zadržati, pošto slutim da se radi o podmetanju.

Naime, kanio sam neko vrijeme pripadati Hrvatskoj pravoslavnoj crkvi, kako bih predahnuo od Vatikana i pape Franje koji nas je predao u ruke Srpskoj pravoslavnoj crkvi, pokreću svih zala prema Hrvatskoj u posljednjih stotinu godina. Popis stanovništva upozorio me da ću još morati pričekati neku drugu vlast, koja će dopustiti registraciju Hrvatske pravoslavne crkve. Naime, poznato je da se popis stanovništva obavlja prema zakonima i odlukama aktualne vlasti, ali i registraciju državne crkve (sve pravoslavne crkve su državne) provode tijela države kojoj dočića crkva pripada.

Piše:

Alfred OBRANIĆ

Što mislite, zbog čega su propali svi dosadašnji pokušaji, da se Hrvatske pravoslavne crkva registrira u državi kojoj pripada, da bi u isto vrijeme registraciju uspješno obavilo desetak vjerskih zajednica i različitih sekti? Zašto već godinama vlast Republike Hrvatske odbija registracijski Hrvatsku pravoslavnu crkvu izmišljajući nezakonite zahtjeve?

zavisne Države Hrvatske uspostavljena je Hrvatska pravoslavna crkva (1942.), koja je nakon prevrata 1945. ugašena, a njezino svećenstvo pobijeno.

Jugoslavenske komunističke vlasti toliko je smetala autokefalna hrvatska pravoslavna crkva, da su pobile i uništile sve i svakoga tko je imao bilo kakvu vezu s HPC-om, ali su blagonaklono gledali na prožimanje SPC i četnika. Upravo na primjeru Hrvatske pravoslavne crkve možemo zaključiti kako vlasti Republike Hrvatske i danas više uvažavaju stoljeće

No, idemo malo u povijest. Krajem predprošloga i početkom dvadesetog stoljeća niz naših znamenitih sunarodnjaka bio je pravoslavne vjeroispovijesti, bili oni pjesnici poput Petra Preradovića ili vojskovođe poput Svetozara Boroevića. No, nakon Prvoga svjetskog rata, u novostvorenom Kraljevstvu Srbia, Hrvata i Slovenaca, Aleksandar Karađorđević je pokazao koliko je svjestan političke važnosti svetosavske crkve i njezine uloge u posrbljivanju pravoslavnih, pa je dekretom dokinuo samostalne pravoslavne crkvene organizacije i proglašio jednu jedinu Srpsku pravoslavnu crkvu na čitavu državnom teritoriju. Njoj je pripala i sveukupna imovina ugašenih pravoslavnih crkava. Malo nakon proglašenja Ne-

staré državničke odluke Aleksandra Karađorđevića i odluke zločinačkih komunističkih vlasti iz 1945., od zahtjeva i potreba svojih građana Hrvata pravoslavne vjeroispovijesti.

Njihov broj nije beznačajan. Naime, prema popisu stanovništva iz 2011., u Hrvatskoj živi 190.143 pravoslavnih vjernika od kojih su većina Srbi, ali se 16.647 Hrvata izjasnilo pravoslavcima. Kako su pravoslavne crkve u cijelome svijetu „državne“ odnosno autokefalne ili, pojednostavljeno kazano, „nacionalne“, onda bi i Hrvatska trebala, poput drugih država, omogućiti svojim pravoslavnim građanima da ispovijedaju svoju vjeru u sklopu vlastite Hrvatske pravoslavne crkve, a ne

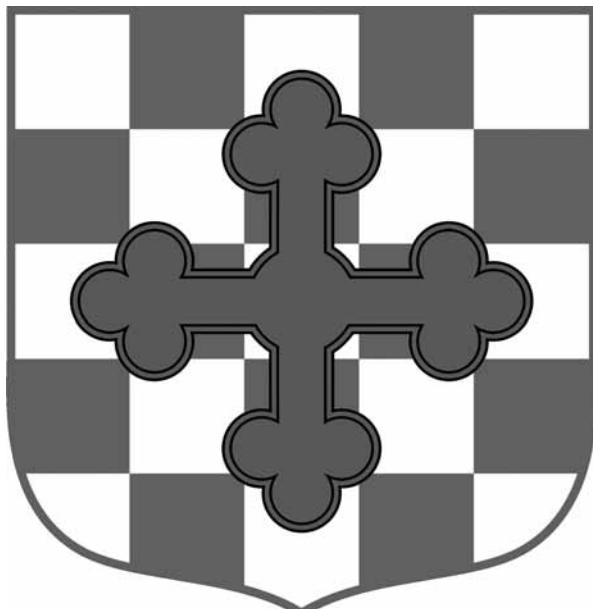
gurati ih na silu u krilo neke druge crkve, pogotovo ne one koja uporno zabranjuje i uništava njihov identitet te istodobno sustavno djeluje protiv same hrvatske države. Mi, međutim, svjedočimo obrnutom procesu: Hrvatska pomaže svoje neprijatelje, a vlastitim lojalnim građanima uskraćuje pravo na slobodu vjeroispovijesti, pa čak i pravo na to da se slobodno i istinito izjasne o svojoj nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti.

S drugom najavljenom novotrijom – civilnim žrtvama rata – ne bih se trenutno bavio, ali ako postoji mogućnost da se Savo Štrbac ili Veljko Džakula izjasne kao civilne žrtve rata, onda je sasvim sigurno i to podmetanje vladajuće srpsko-hrvatske koalicije.

Prije deset godina, uoči posljednjeg popisa pučanstva, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika bila je još uvijek brojna udruga, pa smo si utvarali da će vlast naše prijedloge razmotriti i djelomice uvažiti, osobito jer smo svojim djelovanjem u komunističkoj Jugoslaviji sudjelovali u stvaranju temelja buduće hrvatske države. Radilo se o prešućenim žrtvama rata i porača, a popis iz 2011. bio je posljednja šansa da se prikupe podaci o tome najvećem stradanju u povijesti hrvatskoga naroda.

Iz današnje perspektive vidimo, da je to s naše strane bilo naivno, jer su predsjednica Vlade Jadranka Kosor kao i njezin prethodnik Ivo Sanader bili pokretači ponovne proslave Dana ustanka u Srbu, ulagali su čak u obnovu tamošnjeg spomenika, pa kako će onda prihvatići da se popišu žrtve Đoke Jovanića, Gojka Polovine i Vasilija Gačeše.

Da vas podsjetim kako je to bilo, uvrštavam u tekst tri pisma iz tog vremena. Predsjednica Vlade se nije htjela time opterećivati, pa nas je usmjerila na Državni zavod za statistiku, čiji ravnatelj je ispričao Vladu, a nama veoma neuvjerljivim odgovorom pokušao objasniti, da se svojim prijedlogom ne uklapamo u europske uredbe. Bilo je to vrijeme, kada je službena politika poduzimala sve kako bismo se što prije dokopali članstva u Europskoj uniji.

Mi, bivši politički uznici, bili smo prično rezervirani, jer tek smo se uz strahovite žrtve iskobeljali iz jedne zajednice i odmah srljamo u sljedeću koja nam se nudi. Tako da premijer Plenković ima pravo kad je neki dan, komentirajući inicijativu o referendumu za uvođenje eura, izjavio; „To dolazi od aktera koji nisu crno ispod nokta pridonijeli ulasku Hrvatske u EU!“

Premijer je već nekoliko puta dokazao da se plaši referendumu, čak više nego ustaša, jer četnika se ne boji, s njima surađuje. No, kao jedan od prozvanih, ja bih prozvao njega pripomenuvši, koliko je ON pripomogao da je stvorena neovisna Hrvatska?

Ništa, ni koliko je crno pod noktom!

U svakom popisu stanovništva ima podvala i propusta, što sasvim sigurno iskriljuje sliku stvarnog stanja nacije. No, pustimo manje važna pitanja i zastanimo na onom glavnom, koliko nas danas ima u odnosu na ona bivša vremena. Na primjer zadržimo se na popisu stanovnika Jugoslavije prije i nakon Drugoga svjetskog rata, zadnji popis prije rata bio je 1931., a prvi nakon rata 1948.

	1931.	1948.	Razlika
Srbi	6,785.499	7,783.046	+ 997.547
Hrvati	6,085.482	5,199.770	- 885.712

Uvažavajući predstavljene rezultate popisa mogu li opstatи srpski, jugoslavenski i komunistički mitovi o ustaškim zločinima i stradanju Srba, kako je nastao mit o

Jasenovcu gdje je broj žrtava povremeno narastao više od 1 milijun. Zamislite ravnodušnost svih obnašatelja komunističke vlasti u SR Hrvatskoj, kada je objavljen popis 1948. i usporeden s posljednjim popisom prije II. svjetskog rata. Kako su svi ti bakarići koji su se izredali od 1950.-1990. prihvatali i podržavali mit o genocidnim Hrvatima i Srbima kao žrtvama. A popis iz 1948. upozorava na stvarno stanje i laž koja je nažalost opstala do danas zahvaljujući sad već novom naraštaju bakarića, makar imali demokratsku i slobodnu hrvatsku državu.

Pred nama je popis nakon kojega ćemo se suočiti da nas ima manje od 4 milijuna – nikad manje u povijesti. Sve Vlade u protekla dva desetljeća donosile su demografske mjere kao jedan od prioriteta njihova programa. A rezultat – nastavlja se demografsko potonuće, njihovi programi i mjere ne najavljuju demografski oporavak već ubrzani demografski slom. Mislite li, da će se demografska situacija u Hrvatskoj popraviti u desetljeću u koje smo ove godine zakoračili? Hoće li potpredsjednica Europske komisije Dubravka Šuica posebno zadužena za demokraciju i demografiju odigrati u tome pozitivnu ulogu ili će se njezino postojanje i djelovanje pozitivno odraziti samo na njen bankovni račun? Jeste li učili da je gospođa s druge najviše pozicije u Europskoj komisiji i uz svoju subspecialnost /demografija/ ponudila svojoj zemlji bilo kakvo rješenje? Niste, nisam ni ja, jer osim kurtoaznih floskula nisam primijetio da je gospođa izrekla bilo kakvu misao vrijednu da se pamti. Palo mi je napamet, da njen boravak i djelovanje u Bruxellesu povežem s Matoševim osvrtom na boravak i djelovanje Jovana Skerlića početkom prošlog stoljeća u Parizu. Gustl je jasno izrekao, da se Jovan proslavio po tome što je ostao anoniman. Ni sam siguran koliko dana je Skerlić proveo u Parizu, ali znam da je naša Dubravka u Bruxellesu već dvije godine i da zasada nema tragova njenog rada, barem mi u domovini to nismo primjetili.

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA
ZAGREB, Vojnovičeva 15
Zagreb 5. srpnja 2010. godine

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Predsjednica gđa. Jadranka Kosor

Predmet: Zakon o popisu stanovništva 2011. godine

Poštovana gospođo Kosor,

pošto se slijedeće godine u našoj domovini provodi popis stanovništva, pretpostavljamo da će još ove godine biti donesen zakon temeljem kojega će se popis provoditi. Molimo da se kod pripreme zakona ne zaboravi – kao što je to bilo u prethodna dva popisa – na žrtve II. svjetskog rata i porača, i to one koji su prilikom popisa žrtava u bivšoj Jugoslaviji bili prešućivani odnosno nije ih se smatralo žrtvama.

Naime, u komunističkoj Jugoslaviji napravljena su dva popisa žrtava Drugoga svjetskog rata, prvi 1950. godine kada je „Uputstva“ za popis dao SUBNOR u kojima među inim stoji: „Žrtvama rata treba smatrati svakog građanina Jugoslavije, koji je za vrijeme trajanja II svjetskog rata, tj. od 6. travnja do 10. svibnja 1945 godine, izgubio život uslijed ratnih uzroka i okolnosti bilo u našoj zemlji ili izvan nje, ukoliko nije bio na strani okupatora ili domaćih izdajica. Svi oni koji su u toku Narodnooslobodilačke borbe izgubili život na strani okupatora ili domaćih izdajica bilo na koji način (kao borci, pomagači, simpatizeri), ne smatraju se žrtvama rata.“

Dakle, tisuće hrvatskih građana koji su izgubili život kao borci Hrvatskih oružanih snaga, civilni stradali u naseljima koja su partizani označili kao neprijateljska, zarobljenici i civili na Križnim putovima i logorima u vrijeme porača i tisuće osuđenika koji su likvidirani 1945. godine po brzom postupku vojnih sudova, nisu smatrani žrtvama rata.

Drugi popis proveden je 1964. godine odlukom SIV-a, u organizaciji Saveznog zavoda za statistiku, a definicija žrtava ostala je ista kao i kod popisa 1950. godine, što će reći, da je i tim popisom iz političkih razloga prešućeno više od 50 % žrtava Drugog svjetskog rata i porača.

Gospođo predsjednice, poznato Vam je da je hrvatski narod pretrpio strašna stradanja u tom razdoblju, i da se to nije dogodilo, bili bismo danas osjetno mnogoljudnija nacija u Europi, pošto su žrtve bili ljudi u reproduktivnom životnom razdoblju. Mi, potpisnici, držimo da je sljedeći popis stanovništva posljednja prilika, kako bi se dobio popis žrtava koje su 65 godina bile prešućivane, jer za onaj drugi popis 2021. godine, ne će više biti na životu generacije koje se sjećaju svojih predaka nestalih u vihoru Drugoga svjetskog rata i porača. Mnoge obitelji su se nakon rata potpuno ugasile i za njihove stradale nema više tko upisivati podatke, no bolje je skupiti barem djelomične ali istinite podatke, nego služiti se krivotvorinama iz vremena bivše Jugoslavije.

Prema našem prijedlogu u popisnom listu treba predvidjeti rubriku, gdje bi svatko tko je izgubio djeda ili baku, oca ili majku, brata ili sestru, rođaka ili poznanika imao prilike upisati podatke o žrtvi drugog svjetskog rata i porača. Da nisu postali žrtve, bili bi danas zajedno sa svojim potomcima građani naše domovine Republike Hrvatske.

Stoga mislimo, da je obveza Republike Hrvatske ustanoviti popis stradalih koji su 65 godina bili ignorirani i prešućivani, te ujedno ispravili propusti prijašnjih popisa.

Ovoj inicijativi Hrvatskog društva političkih zatvorenika pridružili su se u bezrezervnoj podršci mnogi građani i udruge kako u zemlji tako i u inozemstvu.

S poštovanjem,

Predsjednik
Alfred Obranić

REPUBLIKA HRVATSKA
DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU
10000 Zagreb, Ilica 3, p.p. 80
telefon: (01) 4806-111, telefaks: (01) 4817-666

Klasa: 950-01/10-01/37
Ur. broj: 555-01-01-10-40

Zagreb, 21. srpnja 2010.

REPUBLIKA HRVATSKA

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika
gospodin Alfred Obranić, predsjednik
Vojnovićeva 15
10 000 Zagreb

**PREDMET: Hrvatsko društvo političkih zatvorenika - Zakon o popisu
stanovništva 2011. godine
- očitovanje, dostavlja se**

Poštovani gospodine Obraniću,

cijeneći Vaše mišljenje, izneseno u dopisu od 5. srpnja 2010., u kojem dajete prijedlog da u „popisnom listu treba predvidjeti rubriku, gdje bi svatko tko je izgubio djeda ili baku, oca ili majku, brata ili sestru, rođaka ili poznanika imao prilike upisati podatke o žrtvi drugog svjetskog rata i porača...“, ovim putem dostavljamo naše očitovanje.

Popis stanovništva se provodi prema europskim uredbama i međunarodnim preporukama koje osiguravaju jedinstvenost sadržaja podataka i jednoobraznost definicija tako da dobiveni podaci omogućuju usporedivost između zemalja.

Državni zavod za statistiku uključio je u popisne obrasce sva osnovna obilježja iz preporuka koja su ujedno i obvezujuća obilježja prema Uredbi Europske unije (763/2008), te oko polovice izbornih obilježja.

Provođenje popisa žrtava II. svjetskog rata i porača nije moguće provesti u okviru Popisa stanovništva, kućanstva i stanova u 2011. Za provođenje takvog popisivanja bilo bi potrebno donijeti poseban zakon kojim bi se definirala jedinica popisivanja kao i sadržaj koji bi se prikupljao za žrtve II. svjetskog rata i porača te prirediti sve druge potrebne metodološke materijale za njihovu realizaciju. Takvo bi istraživanje trebalo zasebno provesti na posebnom obrascu, a ne na popisnim obrascima.

Međutim, napominjemo da bi se pri takvoj akciji javio problem obuhvata. Kako i sami u svom pismu navodite, mnoge su se obitelji nakon rata ugasile i za najveći broj žrtava ne bi imao tko dati podatke. S druge strane, za neke bi od žrtava podatke, koji bi svakako bili nepotpuni, moglo dati i više osoba na raznim područjima Republike Hrvatske. Te podatke ne bi bilo moguće, zbog nedostatka identifikacije, usporediti, pa bi se mogli javiti dvostruki podaci za istu osobu, uz mogućnost da se ne podudaraju u cijelosti. Istodobno, za veliki broj žrtava podaci su nedostupni, pa bi takvo istraživanje bilo manjkavo, a ne odraz stvarnog stanja.

Ovim putem Vas ujedno obavještavamo da je Hrvatski sabor na 18. sjednici održanoj 15. srpnja 2010. donio Zakon o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine.

S poštovanjem,

O tome obavijest: Predstojnik Ureda predsjednice Vlade, državni tajnik Krunoslav Mesarić

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA

ZAGREB, Vojnovićeva 15

Zagreb 02. Kolovoza 2010.

REPUBLIKA HRVATSKA
DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU
Dr. Ivan Kovač ravnatelj

Poštovani gospodine Kovač,

iz Vašeg pisma od 21. srpnja 2010. proizlazi, da se u našoj domovini Hrvatskoj nikada ne će saznati broj žrtva Drugog svjetskog rata i porača. Za sva vremena ostat će upisani samo stradali za koje je bivši komunistički režim odredio da ih se smatra žrtvama.

A gotovo da nema hrvatske obitelji koja nije izgubila barem jednog člana u tome strašnom razdoblju, ali izgleda da će dovjeka ostati prešućene žrtve. U Jugoslaviji ih nisu smatrali žrtvama već narodnim neprijateljima, a u neovisnoj Hrvatskoj ne mogu na svjetlo dana, pošto se ne uklapaju u standarde europskih uredbi, odnosno da bismo mogli nešto o njima saznati, vlast bi trebala donijeti posebni zakon i kao što navodite „prirediti sve druge potrebne metodološke materijale za njihovu realizaciju“.

Za takvo nešto očito nema političke volje, pošto glavnim polugama vlasti upravljaju potomci onih koji su počinili zločin i koji su čitavo vrijeme pazili da žrtve ostanu neotkrivene i postupno zaboravljene.

Zbog poodmakle životne dobi naših članova, naša udruga nema potencijala, kako bi se izborila za povijesnu istinu o stradanju hrvatskog naroda.

Pošto već dvadeset godina izdajemo redovito naš mjesecnik „Politički zatvorenik“ u kojem su prikupljena svjedočanstva o stradanju Hrvata u totalitarnom komunističkom sustavu, smatramo to našim kapitalnim djelom. Građa skupljena u tom razdoblju svakako su dragocjeni podaci za znanstvena istraživanja u nekom budućem vremenu, kad bude političke volje.

Nažalost, odlaskom živih svjedoka s ovoga svijeta neke stvari ne će se nikada saznati.

Žao mi je, da nema mogućnosti uvrstiti problem žrtva rata i porača u popis stanovništva, ali Vas uvjeravam da istinskoj hrvatskoj Vladi to ne bi trebao biti problem.

Šaljem Vam posljednji broj našeg mjeseca, kako bi se upoznali s našim preokupacijama.

S poštovanjem,

Predsjednik
Alfred Obranić

LJILJANA GOLIK BOČKAJ: DVIJE PJESME

HRVATSKI TRON

Na hrvatski tron sam časno i odano,
posve ponosno, uzdignute glave i čvrste noge,
vojničkom čizmom stala,
zenga, škorpionka legendarnih Tigrova sam postala,
svoju dušu, srce i tijelo na oltar za žrtvu
za slobodu domovine sam podarila,
u temelje mlade Hrvatske posve se utkala.

Bila sam nježna, ženska duša,
ali se posve strasno, čvrsto i hitro
časne maskirne odore, puške,
munitione i bombe kao hrane za preživljavanje latim,
da Hrvaticom se zovem, zdušno sam željela legenda postati,
svog misaonog, duhovnog i tjelesnog sokola u zrak slobodno
pustiti,
neka slobodno nad domovinom leti,
neka je svojim životom čuva i štiti,
na kraju neka se sretan i ponosan
u glijezdo svojim nejakim tićima vrati.

Tad pričat će pokoljenjima
kako domovina je lijepa,
kao šokačka snaša širokogrudna,
plodna, rodna, moćna i raznolika,
predivna, raskošna, neodoljiva i mila, sačuvati je moramo i
po cijenu života,
jer hrvatske krv je nezaboravna, neprocjenjiva,
ona se za skupo plaćenu slobodu prolila.

Moramo biti nadasve mudri,
plemeniti, a ne pohlepni i jalni,
trebamo dobro znati gospodariti zemljom svojom,
a ne da moramo opet natapati zemlju hrvatskom krvlju,
generacijom još nedoraslom, mladom i neiskusnom
kao tada mojom.

ZA KOGA ROB?

Hej,ti lijepa, draga, krvlju i smrću plaćena,
cijenjena slobodo,
znam da te ne zna cijeniti tko te
barem malo nije braniti probao.

Pita li se itko danas kako časni i pošteni,
istinski branitelji žive,
koga sada, kad su ostavljeni,
za svoje sudbine da krive?

Tad smo bili zenge, mušketiri, vladari dana i noći, gdje god su zamislili, mogli smo preko noći doći.

Željeli smo stvoriti nešto svoje, hrvatsko, moćno, čisto, lijepo, bajno i sjajno, dati sigurnost, budućnost novoj generaciji, da nam žive ponosno u Hrvatskoj trajno; pokazati da možemo ugledni vladari biti, a ne da mi, borčine, čistači kukolja, moramo svoje lice, a i prošlost kriti.

Kad smo otišli u rat, dali smo živote
toj dragoj i lijepoj zemlji bajnoj,
položili glave za domovinu,
mladoj državi za slobodu,
odrekli se svog života trajno.

Što, što ste od nas učinili vi,
da ne znamo ni gdje su grobovi,
a kamoli kako da živimo mi ostali svi?
Zar kao robovi?!?

(Iz prve zbirke pjesama
Srce vam otvaram)

ISKRICE

- Smrt je neumitna i neupitna. I sve je u redu, dok umiremo... po redu!
  - Kada bismo mogli prihvati ono što nam život donese, a smrt odnese, bili bismo manje nesretni.
  - Slažem se s time da se problemi rješavaju korak po korak. Samo, u nas se presporo korača!
  - Kontejnere za Banovinu koji stižu iz Srbije, trebalo bi dobro pregledati. Da u njima slučajno nisu balvani i kalašnjikovi!
  - Dokle će taj IDS biti na vlasti u Istri? E, pa sve dok ovce budu glasovale za koze!
  - Filozof je čeljade koje preispituje ono što je svakom bedaku jasno!
  - Koja je razlika između književnika i političara? Književnik ima što reći i zna kako to reći. Političar, i kad nema što reći, zna kako to reći, a da ispadne kako ima što reći!
  - Oni koji misle da je sve što je zakonski dopušteno ujedno i moralno... nemaju morala!
  - Prilika stvara lopova. I... preljubnika!
  - Ne volim inozemstvo. I ne bih u tom inozemstvu nikako mogao živjeti. Pa ipak, ima u vezi s tim inozemstvom i nešto dobro. Dobro je što nam je Srbija inozemstvo, a mi njima... inostranstvo!

Vlado JURCAN

ODRŽAN 24. KONGRES MEĐUNARODNE UDRUGE POLITIČKIH ZATVORENIKA I ŽRTAVA KOMUNIZMA

Kao što je spomenuto i u uvodniku ovoga broja, u njemačkome gradu Erfurtu od 5. do 7. rujna 2021. u izvanrednim je epidemiološkim okolnostima održan 24. kongres Međunarodne udruge (asocijacije) političkih zatvorenika i žrtava komunizma (*Inter-Asso - Internationale Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus e. V.*), na kojem su Hrvatsku odnosno Hrvatsko društvo političkih zatvorenika predstavljali predsjednik HDPZ-a, mr. sc. Marko Grubišić te članica Upravnog odbora prof. Mirna Sunić Žakman.

Sudionici 24. kongresa bivših političkih zatvorenika i žrtava komunizma (Erfurt, Njemačka, 5.-7. 9. 2021.) Prvi red, krajnje desno sjedi Mirna Sunić-Žakman; u drugom redu do zida, treći s desne strane mr. sc. Marko Grubišić

Radom kongresa predsjedao je Dr. Wolfgang Christian Fuchs, predsjednik ove međunarodne udruge, a u radu su sudjelovale i direktorica Savezne zaklade za proučavanje diktature nekadašnje Njemačke demokratske republike (DDR) te ujedno izaslanica njemačkog parlamenta (Bundestaga) gospođa Evelyn Zupke, kao i nekadašnja ministrica tiringijske pokrajinske vlade, gospođa Christine Lieberknecht (CDU) koja je najavila i završni dio izgradnje monumentalnog spomenika žrtvama komunizma što bi trebao biti postavljen u Berlinu.

U svom izlaganju predsjednik Hrvatskoga društva političkih zatvorenika je istaknuo kako ovaj skup ima posebnu

Pišu:

mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ

&

Mirna SUNIĆ ŽAKMAN, prof.

vrijednost, jer je njegove sudionike okupila zajednička proživljena patnja, pa su njegovi sudionici posebno bliski, povezani sudbinama, a ne interesima. Također je podsjetio na to da su sudionici kongresa živi svjedoci jednog olovnog vremena, koji svojim iskustvom i znanjem trebaju stalno

isticali probleme s kojima se suočavamo u tom radu, smatrajući, kao i uvijek, da se prljavo rublje pere u vlastitoj kući, pa i te poteškoće s kojima se HDPZ iz dana u dan susreće treba rješavati unutar Lijepe naše...

Ni ovaj skup nije prošao bez spominjanja Titova imena, premda je kongres održan tako daleko od Zagreba i Hrvatske. Ovog puta su ga problematizirali Talijani, koji su pod nazivom „Associazione Dalmata“ zamolili prijam u redovito članstvo Inter-Asso. Budući da su svoju argumentaciju temeljili na svojoj skrbi o žrtvama koje su baćene u Jame („fojbe“) na koncu Drugoga svjetskog rata – za što su kao glavnoga krivca prozvali, dakako, Josipa Broza Tita – a ne ističu nikakve iredentističke ambicije prema slovenskome odnosno hrvatskom području, primljeni su jednoglasno.

Kako je predsjedniku *Inter-Asso* Dr. Wolfgangu Christianu Fuchsu istekao drugi mandat, za novog predsjednika jednoglasno je izabran pastor Christian Dietrich, nekadašnji istaknuti član i predstavnik Pokreta za građanska prava u bivšoj komunističkoj Istočnoj Njemačkoj (DDR), koji je od 2013. do 2018. bio predstavnik pokrajine Tiringije u projektu proučavanja komunističkih diktatura u istočnoj Europi.

U predsjedništvo *Inter-Asso* kao predstavnica Hrvatske izabrana je profesorica Mirna Sunić Žakman. U svom govoru, održanom na njemačkom jeziku, ona se je ujedno zahvalila njemačkom Društву za ljudska prava (*Gesellschaft für Menschenrechte*) na pomoći hrvatskim političkim zatvorenicima i izbjeglicama tijekom jugoslavenske komunističke diktature.

podsjećati europsku i svjetsku javnost na opasnosti totalitarizma koji vreba s raznih strana. Jedna od njih je i ona neokomunistička, pa je u tom kontekstu hrvatsko izaslanstvo predložilo usvajanje rezolucije koja bi bila upućena Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe. Prijedlog te rezolucije donosimo kao prilog uz ovaj tekst.

Također su nazočni upoznati s glavnim aktivnostima i višegodišnjim projektima HDPZ-a, od našega *Političkog zatvorenika* koji je po običaju ubire pohvale, preko rada na izradi *Leksikona hrvatskih političkih uznika* do Memorijalnog centra žrtava komunističkog režima. Nismo, međutim,

Buchenwald

Polaganje vijenca žrtvama komunističkog logora za izolaciju i predođoj nepočudnih osoba u Buchenwaldu

tature. Posebno se zahvaljujući potpori Ministarstva hrvatskih branitelja, prof. Sunić Žakman je ukratko opisala i predočila dokumente o stradanju hrvatskih žena u logorima komunističke Jugoslavije od 1945. do 1990., podsjetivši također i na tragediju njemačke narodne skupine („folksdjojer“) u Jugoslaviji.

Hrvatskim je izaslanicima ipak bila slaba utjeha to što su i izlaganja drugih sudionika potvrđila ocjenu predsjednika HDPZ-a, Marka Grubišića, da je neokomunizam danas u Hrvatskoj i dalje vidljiv u svim sferama društveno-političkoga, gospodarskog i kulturnog života. Ni u drugim zemljama, nažalost, situacija nije puno bolja. Pad Berlinskog zida u mnogim je post-komunističkim zemljama – kako se izrazio Grubišić – bio pad betonskih blokova, građevinskog materijala, ali nije bio pad komunizma kao ideologije, jer su komunistička ideologija i predstavnici komunističkog režima našli način kako se infiltrirati u nove političke i društvene strukture, pa uskoro i postići dominaciju u mnogima od njih. Naš prijedlog rezolucije – preveden na njemački i engleski jezik, kako bi bio upućen Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe, ima svrhu upozoriti upravo na tu tragičnu i zabrinjavajuću pojavu...

Svim sudionicima skupa posebno dojmljiv je bio posjet „Specijalnom logoru 2“ u Buchenwaldu, za koji se doznao tek nakon pada komunizma. Logor je od 1945. do 1950. služio Sovjetima za „generalnu prevenciju“ osoba koje bi mogle biti opasne. Prema službenim sovjetskim podatcima tamo je dospjelo 28.455 osoba, od toga oko 1000 žena.

Na groblju su sudionici Inter-Assa položili vijenac žrtvama stradanja, a nakon toga je služena sv. misa.

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA ZAGREB – HRVATSKA

PRIJEDLOG REZOLUCIJE XXIV. KONGRESA INTER-ASSO

(dvorac Ettersburg, Erfurt, SR Njemačka, 5.-7. rujna 2021.)

Polazeći od svijesti o tome da je društveno-politički život čovječanstva u 20. stoljeću obilježen brutalnim, u povijesti neupamćenim nasrtajima totalitarnih ideologija i režima na pojedinca i građansko društvo, na tradicionalni moral i demokratske vrijednosti,

te

imajući na umu da je kronološki prvi od tih režima i ideologija, onaj komunistički (marksističko-lenjinistički), više od sedam desetljeća dominirao velikim dijelovima Europe i Azije, a svoje je sjeme s pogubnim, zločinačkim plodovima zasijao i u Africi i u Americi,

te u tom kontekstu

podsjećajući na povjesno utvrđenu činjenicu da je komunizam (marksizam-lenjinizam) diljem svijeta poznjeo znatno više nedužnih žrtava i od zločinačke fašističke i nacional-socijalističke ideologije s kojima uostalom dijeli ista misaona i filozofsko-sociološka polazišta,

Međunarodna asocijacija bivših političkih zatvorenika i žrtava komunizma (INTER-ASSO) na svom XXIV. kongresu, održanom od 5. do 7. rujna 2021. u Erfurtu (Dvorac Ettersburg), SR Njemačka

I - sa zabrinutošću primjećuje da postoje sustavna i organizirana nastojanja da se komunizam (marksizam-lenjinizam) izravnim ili neizravnim putem rehabilitira i proglaši prihvatljivom i poželjnom ideologijom,

II - s čuđenjem registrira tumačenja da su komunistički zločini plod pojedinačnih ispada, budući da je bjelodano kako je komunizam na svakom pedlju kojim je dominirao, donio masovne likvidacije, posvemašnji teror nad neistomišljenicima, sustavne progone, strah i glad.

Posebno zabrinjavajućim INTER-ASSO smatra organizirano nastojanje bivših komunističkih struktura u istočnoj te u dijelovima srednje i jugoistočne Europe, da komunizam rehabilitiraju pod krinkom tobožnjeg antifašizma, budući da za narode koji su pali pod komunističku vlast nije bilo nikakve razlike između nacional-socijalizma i komunizma!

Slijedom toga INTER-ASSO poziva europsku i svjetsku javnost, a napose političare, povjesničare, sociologe, politologe i predstavnike medija, da ne nasjedaju na tu klopku, kojoj je glavna svrha očuvanje pozicija što ih nekadašnja komunistička elita i njezini pravni i politički sljednici, imaju u gospodarskome, političkom, kulturnom i svakom drugom životu naših naroda i država,

na koncu s ovoga kongresa INTER-ASSO poziva sve narode i države koji su iskusili totalitarnu vladavinu, da donesu odgovarajuće propise o lustraciji (u skladu s Rezolucijom Vijeća Europe 1481 iz 2006. te Rezolucijom Europskog parlamenta od 19. rujna 2019.), kojima će se onemogućiti da ideolozi i počinitelji najgorih zločina u povijesti čovječanstva, zloupotrijebe demokratske tekovine i nastave kočiti i sprječavati napredak čovječanstva prema društvu koje će cijeniti slobodu i demokratske vrijednosti te poticati borbu za demokratska načela kao i ljudska i nacionalna prava, za koje smo mi politički zatvorenici, zatočenici savjesti i disidenti, zalažući se upravo za te vrijednosti, bili proganjani, zatvarani i fizički likvidirani.

Kako pravedno uvijek pobjeđuje zlo, postupimo svi zajedno k dobrom i pravednom te ovu Rezoluciju što prije pretvorimo u djelo, kako bi budući naraštaji imali potpunu slobodu misli i progresivan životni put u Europi i svijetu.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (50.)

ŽIVOTNE KRIZE

U pojedinim životnim razdobljima moramo dugim trnovitim putovima, prolazimo životnim krizama.

Životna kriза je iznimna i opterećujuća situacija, stanje nakon teškoga događaja, težega negoli možemo podnijeti svojim uobičajenim snagama. Ima i kriза koje traju tijekom duljeg razdoblja – teški se događaji redaju jedan za drugim. Duge križe mogu nastati zbog duge nezaposlenosti, kronične i napredujuće bolesti, ili višegodišnje zatvorske kazne – sjetimo se našeg Zvonka Bušića koji je u zatvorima proveo trideset i dvije godine svoga života, od 1976. do 2008. godine!

Životne križe su drame. Njihovi su sadržaji bezbroj puta doživljeni i proživljeni, u svim ljudskim načinima, u svakome kutku svijeta. Ali, kad pogode nas same, sadržaje uvijek doživimo novima i jedinstvenima, posebno teškim. Na početku obično iskusimo šok, snažan udarac koji zaprijeti da će nas dezintegrirati. A kad se priberemo i shvatimo što se točno dogodilo, doživimo još teži bol. Obuzmu nas strahovi, osjećaj gubitka kontrole, očaj.

U kovitlaku beznadu čovjek traži i najmanje svjetlo koje bi pomoglo da se orijentira i ponovno zadobije ravnotežu. Kako će uspjeti, ovisi o težini uzroka križe, i o okolnostima – ima li u blizini osoba kojima smo važni, ima li onih koji nas strpljivo podupiru. Ali najodlučniji čimbenik smo uvijek ipak mi sami. U nesreći je čovjek u bitnome zapravo sam, i mora znati da se prvotno mora oslanjati sam na sebe.

Ishodi životnih križe grubo se dijele u dvije skupine – u loše i u dobre. Na popisu loših ishoda su brojne tegobe i bolesti, duševne i tjelesne naravi, a među njima se najčešće spominju depresije, posebno posttraumatski stresni poremećaj. Riječ je o poremećaju koji čovjeka snažno sveže uz traumatičan doživljaj, ne dopušta udaljavanje i prihvatanje. Traumatični prizori ponavljaju se kao more, osjećaj ugroze ne jenjava. Kriза ne prestaje generirati

Piše:

Maja RUNJE, prof.

bol, osoba proživljava znatnu subjektivnu patnju, i teško funkcioniра u privatnom i radnom životu.

Posttraumatski stresni poremećaj pogarda ipak samo manji dio ljudi, smatra se da je incidencija manja od dvadesetak posto. Najveći dio ljudi se oporavlja. Iskustvo

samopouzdanje, i povjerenje u život, stav da život ima smisla.

S ove ili one strane čuje se da postoji čak i posttraumatski rast! Opisuje se kao uspješno vođeni proces integracije gubitka u vlastitu biografiju, tako da patnju polako zamijeni osjećaj smirenosti, ali i osjećaj uvećane snage i uvećane zrelosti. Ima zaista pojedinih ljudi koji opisuju da se osjećaju jačima negoli su se osjećali ranije.

Crtež: Stipan Runje

i istraživanja pokazuju da se često mogu oporaviti čak i djeca koja su doživjela rana zlostavljanja, ili gubitak oba roditelja – što je, i prvo i drugo, među najtežim traumama koje čovjeka uopće mogu pogoditi. Traume također mogu integrirati, i krizu znatno ublažiti, i oni koji su izloženi na dugo vrijeme, ili čak zauvijek – primjerice osobe koje su doživjele prometnu nesreću i imaju trajne teške ozljede.

U ljudima je očito ugrađeno više rezilijentnosti negoli obično mislimo, rizik da se slomimo je mali, a izgledi da ćemo se oporaviti su veći. Osobito snažan prediktor dobrog oporavka, kod odraslih, je vjera. Ali važna je i opća zrelost, posebno

Tvrđaju o mogućem posttraumatskom rastu sami bismo međutim uzeli s distancicom. Neprkladno je nesreći i patnji pridavati pozitivnu ulogu. Sigurno je da teški udarci mogu, nakon što se oporavimo, pomoći izoštavanju stavova, boljem procjenjivanju ljudi, sigurnijem stavu prema vlastitoj prolaznosti. Ali takav bi napredak bio moguć i bez patnje, a nitko ne bi želio teška iskustva zato da život dublje shvati.

Jedino što ljudi o patnji mogu reći jest da ne mogu dokučiti razloge i smisao nje na postojanja. I da je žele podnositi najbolje što je moguće. I da žele pomagati drugima i umanjivati njihovu patnju, koliko najviše mogu. A drugo mi o patnji ne možemo reći.

OSVRT NA IZGRADNJU KOSTURNICE GOSPIĆKIH ŽRTAVA POBIJENIH U RATU I PORAĆU

Prije nego je zasjeo na stolicu gradonačelnika Gospića, gospodin Karlo Starčević javno je u razgovorima i brzoglasnim porukama obećavao, da će mu prvi posao biti zatvaranje ceste i parkirališta koje je jugokomunistička vlast hotimično izgradila na mnoštvenom stratištu i grobištu ispred katoličkoga groblja sv. Marije Magdalene u Gospiću. Potom da će, poštjući zakonske odrednice, taj prostor pripojiti katoličkome groblju te ga urediti i preimenovati u *Memorijalno spomen-obilježje*, u znak sjećanja na stotine i stotine žrtava koje su izdahnule na njemu i čija je mučenička krv natopila tu svetu zemlju na kojoj su ih komunistički i velikosrpski banditi smaknuli. Neće dopustiti ni rušenje građevine projektirane i izgrađene kao javni zahod, koja nikada nije bila u upotrebi kao zahod, a izgrađena je na mnoštvenoj velikoj grobnici. Ta građevina sama je po sebi spomenik o bestijalnom jugokomunističkom režimu.

Gospodin Karlo Starčević postao je gradonačelnik i „zaboravio“ je na dana obećanja pa smo ga otvorenim pismom od 11. travnja 2020. podsjetili na njih.

*

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika
Podružnica Gospić
Žabička 2
53000 Gospić

U Gospiću, 11. travnja 2020.

**OTVORENO PISMO
KARLU STARČEVIĆU,
GRADONAČELNIKU
GRADA GOSPIĆA**

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika Podružnica Gospić osnovano je 14. listopada 1998., djeluje na području Ličko-senjske županije. Članovi su hrvatski politički uznici svih hrvatskih stališa: seljaci, radnici, zanatlije, službenici, tehni-

Piše:

Ivan VUKIĆ

čari, inženjeri, veterinari, profesori, fratri i svećenici.

Osnovna zadaća HDPZ Podružnice Gospić :

- zaštita i promicanje prava i interesa bivših političkih zatvorenika, razvijanje aktivnosti poradi poboljšanja uvjeta njihovog materijalnog, socijalnog i društvenog položaja,
- poticanje državnih tijela, institucija, organizacija i povjesničara na istraživanje zločina, kao i osude zločina i kršenje ljudskih prava i sloboda počinjenih tijekom ratnih i posljednjih godina.

Iskopani kanal uz ogradni zid groblja sv. Marije Magdalene preko mnoštvenoga grobišta

kom totalitarnog komunističkog režima nad Hrvatima,
- poticanje neprekidne borbe za zaštitu ljudskih prava i sloboda, te njihovo unapređivanje kao i razvoj demokracije.

Na sastancima HDPZ Podružnice Gospic članovi su svjedočili o svojim stradanjima kao i o stradanju drugih. Strahotna su bila ta svjedočenja, posebice članica koje su u doba uhićenja bile većinom mlađe djevojke i udane žene, a neke s više dece pa još k tome dojenčadi.

Svjedočili su, a postoji sačuvano arhivsko gradivo, da su nakon preokreta kognog 4. travnja 1945. podivljali jugoslavenski partizani ušli u nebranjeni Gospic i izvršili strahotan pokolj Gospićana. Gradom su odjekivali pucnj iz svega oružja kojim su raspolagali povampireni partizani, krici mučenih i ubijanih Gospićana i orgijanje pomahnilih pobjednika. U dvodnevnom jugopartizanskom pokolju mrtvi Gospićani i mnoštvo drugih, koji su bježali pred podivljajim jugoslavenskim partizanima, ležali su po ulicama, dvorištima, u kućama, na livadama i šumama oko Gospića. Jezivo mnoštveno stratište i grobište bilo je ispred Gradskog groblja Svetе Marije Magdalene. Tu leži pobijena gospićka mladež, školarci sa svojim profesorima, gradonačelnik Josip Josan Kolačović i njegov sin.

Gospic je veliko mnoštveno stratište i grobište u kojemu su vršena ubijanja do 1955. godine. Ne može se cijeli grad s okolicom proglašiti i urediti kao *spomen-područje*, pa je u raspravama prevladalo mišljenje da se prostor ispred gospičkoga katoličkoga groblja svete Marije Magdalene, gdje su zločinci s petokrakom na čelu u ime njihovoga antifašizma, javno i potajno vršili vješanja, klanja i strijeljanja po unaprijed pripremljenom planu, proglaši i uredi u stvarnom i simboličkom smislu kao *Spomen-obilježje Gospic*. Žrtve su nakon smaknuća tu pokapane, a kasnije su ih nakon strijeljanja odvozili kamionima na bezbrojna grobišta oko Gospića, nažalost još neistražena.

Na tome prostoru ispred groblja i oko njega, gdje su vršena ubijanja i pokapanja, „narodna vlast“ izgradila je škole, igralište za male športove, nogometno igralište, športsku dvoranu, a pješački put preko stratišta i grobišta uredila i prenamijenila

u javnu prometnicu. Poseban monstruozan vid poniženja živih i mrtvih Hrvata bila je izgradnja javnoga zahoda na jednoj mnoštvenoj grobnici, te bezdušni postupak s kostima pobijenih. U izvođenju ovih radova grobište je oskrvnuto, kosti pobijenih s iskopanom zemljom odvezene su na tko zna koje od brojnih neuređenih odlagališta.

Na sastanku HDPZ Podružnice Gospic osnovan je Odbor za poticanje izgradnje *Spomen obilježja Gospic* čiji članovi su bili: mons. Vlatko Vlade Pezelj, prof. dr. sc. Mandica Manja Kovačević iz roda Frkovića, dr. vet. med. Mile Milan Grošpić, Mirko Mesić i Ivan Ive Vukić. Zadaća odbora je bila poticati suradnju s državnim tijelima, institucijama, organizacijama i povjesničarima na istraživanje zločina, kao i osude zločina glede kršenja ljudskih prava i sloboda počinjenih tijekom totalitarnog komunističkog režima, te izgradnju *Spomen obilježja Gospic*.

Održano je više sastanaka s gradonačelnicima Grada Gospic-a i županima Ličko-senjske županije. Nažalost, osim prijetvornog obećanja ništa nismo polučili. Kada bi sa sastanaka izišli obmanuti lažnim obećanjima, najtrevzeniji među nama, mons. Vlatko Pezelj, smirenno, svojom poznatom ikavicom bi rekao: „Lipo mede, od toga ništa“. Nažalost, bio je u pravu.

Osim ovih jalovih sastanaka uputili smo više dopisa gradonačelnicima i žu-

panima, nažalost, na nijedan nismo dobili odgovor. Ogorčeni ovakvim postupkom gradske i županijske vlasti na ogradnom zidu groblja Svetе Marije Magdalene postavili smo 5. travnja 1995. spomen-ploču uz koju je raspelo i hrvatski povijesni grb. U ostvarenju ovoga pothvata novčanu pomoć pružili su nam i iseljeni Hrvati, a novčano i u izradi gospički kamenoklesar Ivica Pezelj.

Za izgradnju *Spomen obilježja Gospic*, uz Gospicane, potporu smo dobili i od poznatoga hrvatskoga umjetnika Charlesa Billicha, slikara svjetskoga glasa. Pripredili smo u Gospicu, uz suradnju s Muzejom Like, 11. studenoga 1999. izložbu njegovih umjetničkih slika, kojom je potvrdio svoju potporu i spremnost sudjelovanja u izgradnji. Bio je spreman, uz odobrenje gradskih vlasti, besplatno izraditi projekt *Spomen-obilježja Gospic*, osobno prodajom svojih umjetničkih slika i reprodukcija podmiriti veliki dio troškova izgradnje, a uz to zauzeti se u prikupljanju pomoći od Hrvata u iseljeništvu. Izradio je i umjetničku sliku velikog formata na kojoj je prikazana njegova vizija *Spomen-obilježja Gospic*, koju smo uručili biskupu Mili Bogoviću uz molbu da nas podrži u našim nastojanjima.

Nažalost, gradска vlast nije htjela ni razgovarati s velikim umjetnikom, premda je on za gradonačelnikom Kolićem otputovao iz Gospic-a u Zagreb, jer nam je dogradonačelnik rekao da je gradonačelnik morao žurno otpotovati u Zagreb i da

Zemni ostatci ubijenih mučenika

Raspelo i spomen-ploča hrvatskim mučenicima. Snimljeno 4. travnja 2020.

će velikoga umjetnika Charlesa Bilicha u Zagrebu primiti. Nije ga primio i ovakvo primitivno ponašanje ne može se nikako opravdati.

Nakon ovoga besramnog postupka, odlučeno je da HDPZ Podružnica Gospić preuzme obvezu investitora i podnese zahtjev za izdavanje lokacijske dozvole. Naručena je izrada projektne dokumentacije za izgradnju *Spomen-obilježja Gospić* i 25. svibnja 2000. podnijeli smo taj zahtjev uz priloženu svu potrebnu dokumentaciju. Nažalost, 5. studenoga 2002. Županija ličko-senjska, Ured za prostorno uređenje, stambeno-komunalne poslove, graditeljstvo i zaštitu okoliša, Ispostava ureda u Gospiću, na koji do današnjega dana nismo dobili odgovor.

Razvidno je da gradske i županijske vlasti nastoje onemogućiti izgradnju *Spomen-obilježja Gospić*. O tome se bez susetezanja prilikom slučajnoga susreta ispred groblja Svetе Marije Magdalene izjasnio gradonačelnik Petar Krmpotić. Rekao je da će javni zahod izgrađen na skupnoj grobnici srušiti, iskopati ispod njega kosti pobijenih, prekopati skupno grobište, a iskopane kosti, kao i one koje će se iskopati uz ogradu igrališta ispod borova, pohraniti u kosturnicu koju će izgraditi iza kapelice Svih svetih. Skinut će s ogradnog zida spomen-ploče i odložit će ih također u kosturnicu. Na pitanje što će uraditi na prostoru ispred groblja nakon izvršenoga iskopavanja, odgovorio je

grobovima pobijenih, za koji nema nikakva suvisla opravdanja.

Obnovili smo 4. prosinca 2002. zahtjev za izdavanje lokacijske dozvole Županiji ličko-senjskoj, Uredu za prostorno uređenje, stambeno-komunalne poslove, graditeljstvo i zaštitu okoliša, Ispostava ureda u Gospiću, na koji do današnjega dana nismo dobili odgovor.

Razvidno je da gradske i županijske vlasti nastoje onemogućiti izgradnju *Spomen-obilježja Gospić*. O tome se bez susetezanja prilikom slučajnoga susreta ispred groblja Svetе Marije Magdalene izjasnio gradonačelnik Petar Krmpotić. Rekao je da će javni zahod izgrađen na skupnoj grobnici srušiti, iskopati ispod njega kosti pobijenih, prekopati skupno grobište, a iskopane kosti, kao i one koje će se iskopati uz ogradu igrališta ispod borova, pohraniti u kosturnicu koju će izgraditi iza kapelice Svih svetih. Skinut će s ogradnog zida spomen-ploče i odložit će ih također u kosturnicu. Na pitanje što će uraditi na prostoru ispred groblja nakon izvršenoga iskopavanja, odgovorio je

da će vidjeti. Nakana je jasna, uredit će to skupno stratište i grobište ispred groblja kao javnu komunalnu površinu bez ikakva obilježja da se tu dogodio strahotan zločin.

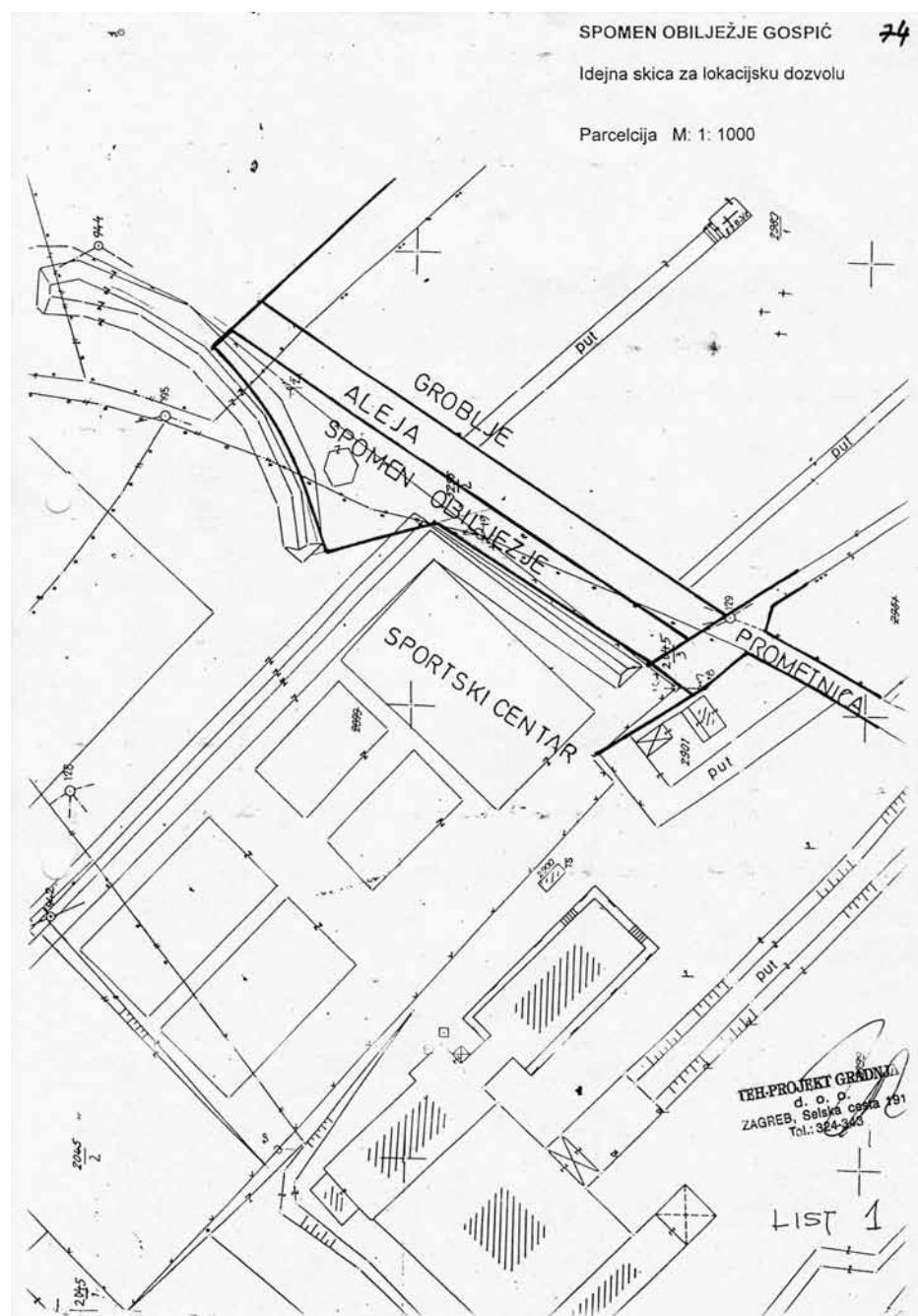
Grad Gospić podnio je zamolbu Ministarstvu branitelja da preko svoje stručne službe izvrše sondažna istraživanja grobišta. Molba je usvojena, pokusna iskapanja su izvršena i otkriveni su zemni ostaci žrtava. Dogovoren je da će Grad Gospić izgraditi kosturnicu, nakon čega će se izvršiti prekopavanje grobišta i ekshumacija žrtava čiji će zemni ostaci biti pohranjeni u nju.

Možete vi, vlastodršci, prekopati cijelo grobište, odvesti zemlju, pronaći nešto od zemnih ostataka žrtava u devastiranim skupnim grobovima, ali ne možete nigdje odvesti ovo jezivo stratište i skupno grobište, prostor, na kojem su se na stotine žrtava oprostile od svojih duša. Njihova muka lebdi i danas nad ovim prostorom, lebdi i u kućama u kojima se danas živi i radi, a u njima su žrtve mučene i ubijane, lebdi nad Gospićem. Njihova muka je

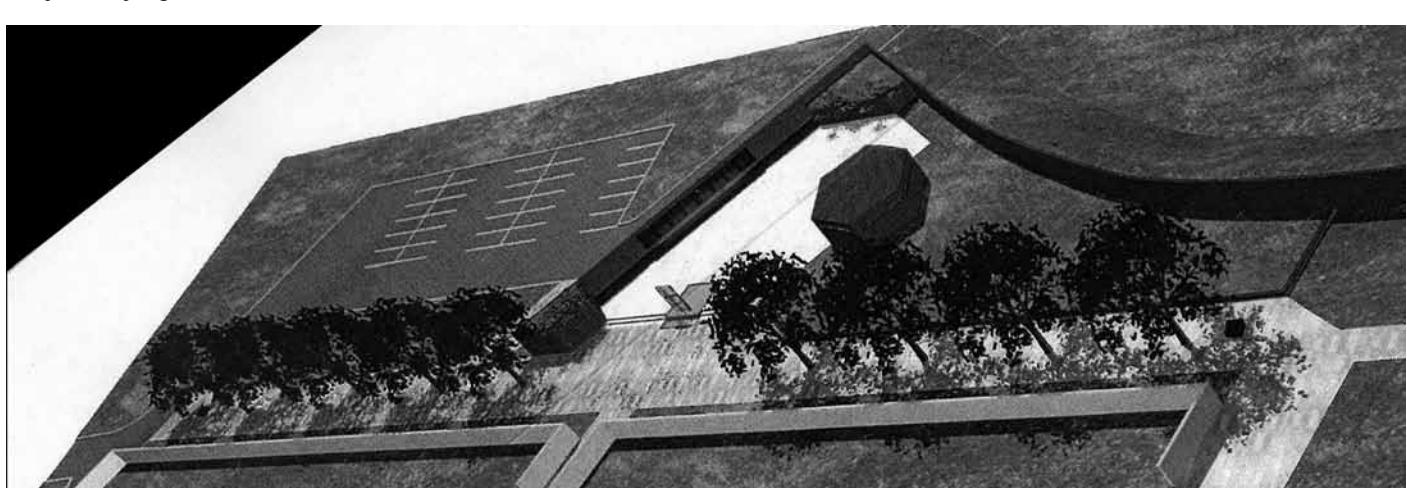
stalno uz nas i ne će nam dati mira dok i mi njima ne damo miran i dostojanstven počinak.

U međuvremenu došlo je do promjene vlasti i novog gradonačelnika Karla Starčevića, uz ino, dočekao ga je i ovaj neriješeni slučaj. Njegovo mišljenje sukladno je našemu, da se kosturnica izgradi na prostoru ispred javnoga zahoda, koji nikada nije bio u upotrebi, ne zato što ga je navodno rukovoditelj gradilišta prenamjenio u skladište, što je drska laž, jer on za to nije imao ovlasti, već ga puk nije htio koristiti. Na tome prostoru izgradila bi se i kapelica za održavanje mise zadušnice za duše pobijenih, zabranilo bi se parkiranje i prometovanje vozilima preko mnoštvenog grobišta. Građevinu projektirana i izgrađena za javni zahod na mnoštvenoj grobniči ne bi srušili, jer je ona sama po sebi strahotan spomenik jugokomunističkoga bezdušja i nasilja nad Hrvatima. Cijeli taj prostor sjedinio bi se s grobljem i uredio kao memorijalno spomen-obilježje.

Do sada ništa nije napravljeno, očito postoje veliki prijepori i protimbe. Razvidno je da nasljednici komunističke partije, UDB-e i KOS-a, premda su uvjeti promijenjeni, još imaju jak utjecaj u Republici Hrvatskoj, pa i u Gospiću. Nakana im je zataškati zločine koje su jugoslavenski partizani, a potom UDB-a i KOS izvršili u Gospiću i Hrvatskoj, a posebno još dodatno unijeti razdor u napačeni narod hrvatski. S dobrnoga odmaka, kad se bude pisala novija povijest Like i Gospića, iz bogate sačuvane arhivske građe otkrit će se, tko su svi ti nečasni koji su u ovome nečasnom djelu sudjelovali, na sramotu svoju i svojih potomaka.

Spomen-obilježje Gospic, idejna skica za lokacijsku dozvolu

Spomen-obilježje Gospic, pogled iz zraka

Predstavnici HDPZ-a s Charlesom Billichem kod župana Frkovića i gradonačelnika Kolića

Poštovani gospodine gradonačelniče Starčeviću, uz dužno poštovanje i zahvalnost Vama na Vašem djelu za Narod i Dom, ne dozvolite da Vas se svrsta uz nečasne Vaše predčasnike na gradskoj i županijskoj razini, ne dozvolite da doživite njihovu sramotnu sudbinu. Ostvarite barem dio danoga obećanja i mučilište prostor ispred groblja pripojite Gradskom groblju Svetе Marije Magdalene, zabranite automobilsko prometovanje po tome svetom prostoru, pa neka mrtvi u tišini groblja nađu svoj mir.

*

UZOR BUDI DOMU, GOSPIĆ-GRADE!

Gospic-grade, rano moja,
Zar ne čuješ svaku večer
Ispod ceste, pokraj groblja
Vapaj duša, što te zovu
Tražeć' spokoj mrtvih tijela,
Zakopanih u crn-rovu!?

Počuj, Grade, duša jecaj,
Što se i sad tijela drže
Zarobljenih usred mraka!
Zazivlju te svake noći,
Pravdu traže, križa znamen,
Već im doba k Nebu poći.

Kako možeš s time živjet'!?
Boj' se Boga, tvrdi Grade!
Od savjesti ti ne bježi,
Jer se od nje nema kuda!
Grobni humak podaj njima,
Nek' im bude lahka gruda!

Uzor budi Domu, Grade,
Velebita kršna diko!
Pa se časno ti oduži
Za život, što su dali
Sinci tvoji ispod ceste,
Jer su za te, Grade pali!

(Dragan VUKELIĆ)

Potaknut knjigom *Lika i Podgorje na braniku Doma i Naroda* pisca Ivana Vukića, Dragan Vukelić je napisao pjesmu „Uzor budi Domu, Gospic-grade!“

Ivan Vukić, predsjednik

Vjerolomni gradonačelnik

Djeca komunizma izvršila su na gradonačelnika Starčevića i njegova krilnika, i ne samo na njih, snažan pritisak. Nijedno od obećanja nije ispunio. Štoviše, revno ostvaruje program koji su mu u naslijede ostavili bivši gradonačelnik Petar Krmpotić i župan Milan Kolić, a program je na više sastanaka razrađen u stanu visokoga gospičkoga dostojanstvenika.

Istine radi mora se priznati da kosturnici nije izgradio iza kapelice Svih svetih, kako je bilo programom predviđeno, već nedaleko glavnoga ulaza u groblje, lijevo uz prilazni put do kapelice Svih svetih i Velikoga spomen-križa, za koji jedan novinar, ogorčen njegovim izgledom, reče da ga podsjeća na stup dalekovoda.

Charles Bilich i uzvanici s organizatorima izložbe

Nedavno, 23. kolovoza 2021. u 11,00 sati u kosturnicu su uz crkveni obred po-kopane ekshumirane kosti 102 žrtve rat-noga i poratnog razdoblja iz grobišta na području Grada Gospića.

Što sada slijedi?

Iz preuzetoga programa na redu je sada rušenje građevine projektirane i izgrađene kao javni zahod na velikoj skupnoj grob-nici. Protiv rušenja je, pored starosjedi-telja Gospića, i naša HDPZ Podružnica Gospić. Naš uvaženi član, mučenik mons. Vlatko Pezelj, svjedok je strahotnih jugo-partizanskih pokolja u Gospiću, a posebi-ce ovoga ispred gospičkoga katoličkoga groblja. Mons. Pezelj je u govoru isticao da mnogi žele tu građevinu srušiti jer opterećuje njihove nečiste savjesti. Ta građevina projektirana i izgrađena kao javni zahod na skupnoj grobnici pobijenih, bez obzira što nikada nije bila u upotrebi kao javni zahod, sama po sebi je spomenik o bezdušnom komunističkom režimu. Sruše li tu građevinu, s dobnog odmaka nitko se ne će ni sjećati da je postojala, jer naš narod, nažalost, kratko pamti. Uvaženi mons. Vlatko Pezelj prozreo je nakanu komunističkih zlotvora!

Slijedi potom skidanje spomen-ploča s ogradnog zida groblja koje su domoljubni Hrvati postavili u znak sjećanja na ubije-nu rodbinu i svoje sugrađane. Nakon toga će to mnoštveno stratište i grobište urediti kao komunalnu površinu na kojoj ništa ne će svjedočiti o strahotnim jugokomuni-stičkim zločinima.

Smišljeno se urušava hrvatsko povije-sno pamćenje! Vlastodršci će od prigode do prigode na kosturnici položiti vijence i upaliti svijeće uz mali odaziv puka, koji ne slijedi vlast. Narod će, kao i do sada, upaliti svijeće pod *velikim križem* u gro-blju do kapelice sv. Marije Magdalene.

Pokojni Nikola Bićanić Ćibe u zadnjem obraćanju napisao je: „Usprkos svemu tome, moja duša ojađena poručuje, da će imena svih onih koji su novu osnovnu školu locirali uz grobljansku ulicu kojom su prije izgradnje mrtvačnice u našem ka-toličkom groblju sprovodi tekli svakod-nevno, i u njima limena glazba odbijala pozornost djece od nastave, i imena gradi-telja sportskog centra ‘Balinovac’ na stratištu na kom su 1945. mnogi ubijeni i koje je u neposrednoj blizini i dodiru s gro-bljem, imena onih koji su locirali cestu koja preko stratišta uz naše groblje vodi u naselje Balinovac, kao i imena ugledni-

ka gospičkih, koji su, umjesto da ostvare dato obećanje, da će tu cestu prema Balinovcu zatvoriti, podigli su pred mrtvač-nicom u groblju tzv. kosturnik, i konačno, da će imena onih koji se drznu ukloniti i premjestiti spomen-ploče i spomen-obi-lježja sa zida groblja, da će sva ta imena biti u našu domovinsku i u našu katoličku povijest gospičku upisana krupnim i nez-brisivim slovima *prokletnika*“.

Ostvaruju li se predviđanja pokojnoga Nikole Bićanića? Da, ostvaruje se, svi koji su sudjelovali u gaženju dostojanstva pobijenih, raskopavanju njihovih grobova i odvozu njihovih kostiju na odlagalište otpada, te onemogućavali da se prostor ispred katoličkoga groblja priključi gro-blju i uredi u *Memorijalno spomen-obi-lježje*, prati tragična sudbina. Hoće li se gradonačelnik Karlo Starčević i njegov krilnik svrstatи uz svoje prethodnike i biti upisani kao *prokletnici*, ili će im opće do-bro biti ispred osobnih probitaka i tako se upisati u *zaslužnike*?

Eto, iscrpili smo sve mogućnosti, na nama je i dalje moliti Boga da Duh Sveti vlastodršcima i drugim moćnicima pro-svijetli razum, da se s dužnim poštova-njem odnose prema žrtvama i napačenoj Hrvatskoj.

IDEOLOŽKE SMJERNICE U RADU MATICE HRVATSKE

Govor na glavnoj godišnjoj skupštini dne 31. prosinca 1939.

Mirne savjesti i ponosna čela dolazimo pred vas, da vam prikažemo svoje nastojanje oko promicanja hrvatske kulture kroz ovu našu najstariju hrvatsku instituciju kroz posljednju godinu, kao i to, da vas izvestimo o njezinu ekonomskom stanju, a sve u cilju, da čujemo vaše mišljenje i da do potrebe saslušamo vaše savjete, kojima bismo se mogli poslužiti u daljem našem radu. Mi se objektivne kritike ne bojimo, štoviše, mi je želimo, jer znademo, da nema na svetu dobra, da ne bi moglo biti bolje, ni savršena, a da ne bi moglo biti još savršenije, pa bi se i u ovom našem radu moglo na nešto bolje ukazati. Objektivna kritika nama je potrebna navlastito sada, kad su se kroz izvjetne novine počeli protiv Matice iznositi neki prigovori, i to obćeno, bez navoda bilo kakvih stvarnih činjenica.

Kroz zadnjih dvadeset godina bilo je dosta i napadaja na Maticu. Znali smo, odakle i zašto su dolazili. Snosili smo sve to mirno, jer nam je bilo jasno, da se s Maticom htjelo uništiti jedan od važnijih izvora hrvatske kulture, pa smo stojeći zajedno s cijelim narodom bili uvjereni da će narod konačno pobediti, kao što se i dogodilo. Sada su nam ti prigovori

Piše:

Filip LUKAS

neshvatljivi, pogotovo, kada se Matici zamjera, da je napustila Matičinu staru ideologiju i postala tako na neki način osušena bez životnih sokova. Matici se i kroz ovih dvadeset godina gotovo to isto zamjeralo, dapače joj se predbacivao separatizam, da se tako onemogući širenje Matičinih izdanja po školama i da se konačno na taj način gospodarski uništi. Naron je tu nakanu prozreo i Maticu izdašno

pomagao, i to gotovo samo građanski njegov dio, pa je mogla odoljeti svim nasrtajima, iako su nanieli njoj i njezinim ljudima velikih šteta i neprilika. Svršilo se i ono crno doba i dobili smo na koncu s najkompetentnije strane priznanje, da je Matica častno izdržala tu kušnju. To priznanje nam je bilo milo, no iznad svega nam je milo, što je naša savjest bila zadovoljna, jer smo izvršili svoju hrvatsku dužnost.

No nije Matica samo svojim kulturnim stvaranjem i jačanjem otpora spasila hrvatsku čast; ona je mnogo dopriniela i, može se mirno uztvrditi, najviše od svih hrvatskih institucija, da se održao naš hrvatski pravopis. Poznata je činjenica, da je iza prevrata počeo jedan dio hrvatskih književnika pisati ekavštinom, dakle srbskim pravopisom, štoviše, bio je u javnosti iznesen i formalan priedlog sa strane nekih hrvatskih književnika, da bi se Srbi odrekli cirilice, a Hrvati prihvatali

Philip Lukas (crtež Jerolima Miše)

FILIP LUKAS (Kaštel Stari, 29. IV. 1871. – Rim, 26. II. 1958.), svećenik, geograf, povjesničar i političar. Bogosloviju završio u Zadru, kao svećenik služio u Muću, a geografiju i povijest studirao u Grazu i Beču. Bio profesor Nautičke akademije u Dubrovniku, gimnazije na Sušaku i Trgovačke akademije u Zagrebu. Od 1919. do 1945. predavao ekonomsku geografiju na Višokoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Zagrebu, preteči kasnijega Ekonomskoga fakulteta, kojog je u tri navrata bio dekan. Poput velikoj broja katoličkih

intelektualaca svoga doba, u javni život ušao kao pristaša jugoslavenske ideologije, kojoj je tražio etnolingvističko, pa i rasno uporište („Utjecaj prirodne okoline na stanovništvo Dalmacije (anthropogeografska studija), Dubrovnik, 1906.; „O postanju Poljica“, *Srd* /Dubrovnik/, 1907./08.). Uskoro razjugoslavenjen postaje jednim od ključnih hrvatskih geopolitičara i ideologa hrvatskog nacionalizma. Od 1928. do svibnja 1945. na čelu Matice hrvatske. Oštro se sukobljava s komunistima, a u drugoj polovici polemizira s totalitarnim agrarističkim

i projugoslavenskim tendencijama u krugu oko Mačeka i Hrvatske seljačke stranke, protiveći se suočenju hrvatskog naroda na seljaštvo. Usprkos tomu što je Matičina Glavna skupština krajem prosinca 1940. prihvatila izvješće njezina vodstva, Maček-Šubašićev režim se u svome jugoslavenskom demokratskom zanosu odnosno u kontekstu svoga demokratskog, miroljubivog i čovječanskog obračuna s političkim protivnicima (koji je uključivao i zatočenje hrvatskih nacionalista i komunista u konč-logore bez ikakve sudske odluke i sudbenog

ekavštinu. Taj predlog je ostao u srbskim književnim krugovima bez ikakva odziva; cirilica se je počela dapače još više širiti u našoj kulturnoj sredini, dok je ekavština zahvatala sve veći mah, što popuštanjem naših književnika samih, što školskim učbenicima, što namještanjem činovnika i profesora po našim školama i uredima, a osobito širenjem srbskih novina i rješavanjem spisa državnih vlasti. Hrvatska je javnost bila što svjestno, a što nesvestno prožimana tim pravopisom. Taj prodor u našu sredinu suzbijale su jedino hrvatske institucije, a u prvom redu je to radila Matica Hrvatska sa stotinom tisuća svojih izdanja, te je tako spasila stari hrvatski pravopis, privezavši ga uz našu narodnu individualnost. Treba iztaknuti, da su baš kroz sve to vrijeme bili na upravi Matice uglavnom isti ljudi kao i danas.

Pita se sada, čime je izkrivljena stara Matičina ideologija, kako se sada Matici prigovara, i koje su nove činjenice nastupile, da se baš ove godine počela Matica zbog toga napadati.

Da se može dati na to pitanje pravi odgovor, treba prije svega letimično nešto kazati o onim prvostrukim idejama, koje su lebdjele ilirskim preporoditeljima pred očima pri onom zanosnom pokretu, posebice treba znati, što su htjeli postići osnivači Matice Ilirske, pa onda sve to uporediti s idejama, koje sada vode Matičine ljudi u njihovu radu.

Matica je nastala u doba pobjede narodnog načela u Europi, pa su i u njoj morale

doći do izražaja sve one ideje, nacionalne i kulturne, koje su pokretale cijelo ondašnji svjet i koje su još i sada u razvoju naroda na snazi. Nacionalnost je u biti socialno-kulturna ideja, a kao socialna ideja ona je izraz socialnih potreba, zato ona mora sta-

vidio u njoj osiguranu svoju budućnost, a u kulturnim djelima takve zajednice gledao očitovanje svoga narodnog duha.

Pobjeda nacionalnosti potom znači, da je društveni život, izgrađen prije na razlikosti i pregradi staleža, prešao iz stadija pojedinačne svести u zajedničku narodnu svest, iz čega se stvorila životna narodna zajednica, sastavljena od dijelova i članova, dakle izdiferencirana ali međusobno stopljena u jednu nerazdruživu društvenu cjelinu. Pobjedom narodnog načela nije dakle oslabila svest vlastite posebnosti, ali je pojačana svest solidarnosti s drugim skupinama, staležima i klasama i stvorio se osjećaj zajedničke svести i duh zajedničke pripadnosti. U toj zajedničkoj svести sastoji se pobjeda narodnog načela.

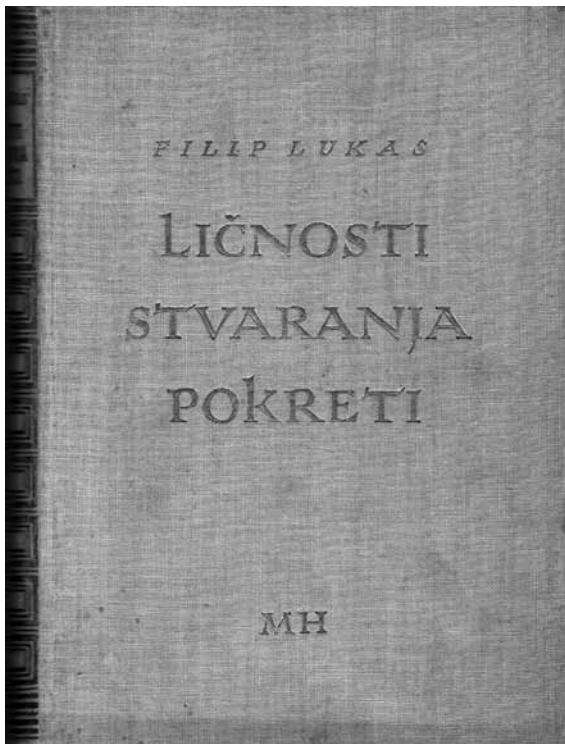
Narodnom idejom bili su prožmani hrvatski preporoditelji, iako su svojim velikim i sveobuhvatnim nadama i željama krivo držali, da ovdje na Jugu ne postoje tri socialna individuuma, nego jedan, kojemu su u toj krivoj predpostavci htjeli dati tuđe, nenarodno ime. No i pored toga nenarodnog imena nije bio osjećaj narodne posebnosti ni kod jednoga od njih zabačen. Ilirsko je ime sve više gubilo snagu, što se više pokret produbljavao dolje, u široke seljačke narodne slojeve, gdje je ostala netaknuta hrvatska samobitnost, koja je prema duhu narodnosti moralna osnažiti svoje težnje i ideale zajedničkom predajom i kulturom i zahvaćati u prošlost. Tu je našla hrvatsku državu, hrvatsku

jati u službi socialnoga života, ali ne jedne klase, već u njoj dolaze do izražaja svi narodni slojevi. Narodnom idejom stvorena je duhovna narodna osobnost, prožimana istim jezikom, istim poviestnim uspomenama, istim kulturnim sadržajem, navlastito religijom, a osobito istim težnjama za slobodom i nezavistnošću. Svaki pojedinc i svaki stalež nalazio je u toj i takvoj zajednici ostvarenje svojih želja i idealja i

postupka!) u siječnju 1941. odlučuje na raspuštanje Matičnih legalno izabranih tijela i uvođenje komesarijata u najstariju hrvatsku kulturnu instituciju, dajući tako primjer i kasnijem naraštaju jugoslavenskih batinaša, koji će za sličnim korakom posegnuti nakon Kardorđeva 1971. U doba Nezavisne Hrvatske Države, ponovno kao legalni predsjednik Matice hrvatske – jer su nove vlasti među prvim koracima dokinule sramotni komesarijat – Lukas je stalno kritičan prema državnoj politici i prema

ustaštvu kao stranačko-političkoj formaciji, ali, nemajući nikakvih iluzija o mačkovskim jugoslavenskim maglama, ostaje bezuvjetni zagovornik opstanka hrvatske države. Objavljuje u to doba veći broj školskih udžbenika, članaka i knjiga, a u vrijeme sloma države odlazi u emigraciju. U studenome 1945. jugoslavenski ga je komunistički sud osudio na smrt (i prvostupanjski i drugostupanjski presudu s kratkim podsjećanjem na Lukasov životopis objavili smo u *Političkom zatvoreniku*, 29/2018., br. 280,

srpanj-kolovoz-rujan 2018., str. 27.-31.). Nakon boravka u Klagenfurtu odlazi u Rim, odakle (i kao počasni predsjednik Hrvatskoga narodnog odbora) podupire nadstranačke aktivnosti hrvatske političke emigracije. Umro je u Rimu. Zagrebački Županijski sud je 2017. poništil odluke nazovi-suda iz 1945., a Lukasovi su posmrtni ostatci 15. rujna 2021. napokon preneseni na mjesno groblje sv. Nikole u Kaštel Starome. U čast tog događaja objavljujemo jedan od njegovih govora iz 1939. godine. (T. J.)

predaju i hrvatski kulturni sadržaj, dakle hrvatsku stvarnost. Time je ime ilirsko - vezano inače uz drugu etničku i jezičnu skupinu – koje su već od početka odklonili Srbi i Slovenci, osim nekoliko pojedinaca, ne nalazeći oslona ni u životu ni u predaji, dolazilo sve više u suprotnost s hrvatskom stvarnošću i gubilo tako opravdanost daljega života, pa je postupno bilo napuštanu, dok nije konačno izčezlo.

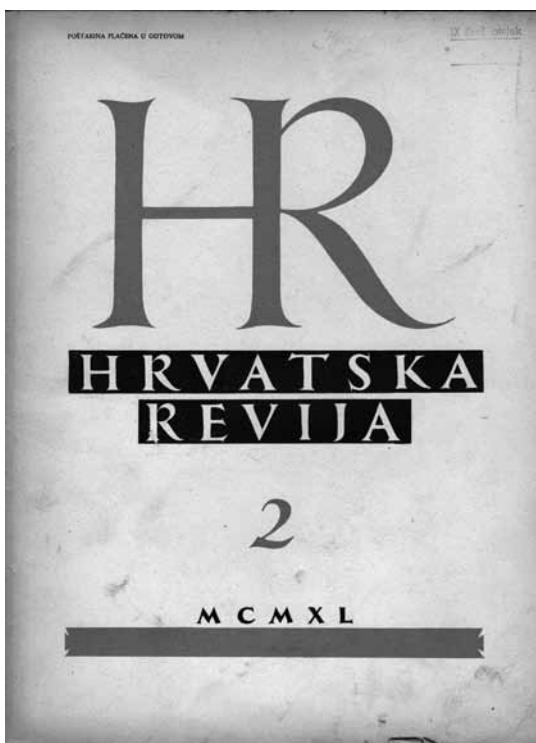
Matica Ilirska je također u tom sukobu ideja s hrvatskom kulturnom stvarnošću postupno gubila sve više svoju životnu stvaralačku snagu, te je iz godine u godinu njezin rad postajao sve šturiji, dok nije konačno postala suha grana. Kroz dvie posljednje godine svoga života nije dala od sebe niti jedne knjige. Ondašnji narodni ljudi, sviestni o uzroku toga propadanja, moradoše, da Maticu spase, uskladiti hrvatske težnje s Matičinim imenom i radom, te im je prvo bilo, da su odbacili nenarodno ilirsko ime i dali Matici narodno hrvatsko ime. To se dogodilo god. 1874. Ni ko drugi ne bi nam mogao bolje prikazati opravdanost promjene ilirskog imena, nego je to učinio pisac zanosne hrvatske poviesti, Tadija Smičiklas, osobni prijatelj i stranački pristaša biskupa Strossmayera, te jedan od prvih Matičinih predsjednika. On o toj promjeni veli ovo: "Niti staroga imena Matici ne ostavismo, već pokopasmo i zadnji ostatak imena ilirskoga. Priznajemo imenu ilirskom, da je prije trideset godina bilo narodno, priznajemo, da je s imenom ilirskim poraslo najzanosnije doba hrvatske poviesti, ali sam narod je to ime pokopao. Ime je hrvatsko jače, ono zove svakoga Hrvata pod narodnu zastavu, ono promiče sviest narodnu, ono se glasno javlja svakim narodnim dahom. Čemu se trudite - nastavlja Smičiklas - doviknuo mi je jedan književnik god. 1875., ono je mrtvo i ne da se više privesti životu". No dogodilo se upravo obrnuto, no što je taj pesimist predviđao. S imenom hrvatskim se Matica obnavlja, dobiva nove snage, prikuplja sve književnike i iz godine u godinu napreduje, a mi možemo ponosno kazati, da njezin cvat nije nikada bio tako bujan ni snažan, kao kroz ove posljednje godine njezina života.

Ako postavimo pitanje, je li se promjenom imena Matica udaljila od svoje prvostrukog ideologije, odgovor može biti posve jasan, da nije. Matičin glavni zadatok na početku njezina osnutka bio je taj da objelodanjenjem starih dubrovačkih i dalmatinskih književnih djela poveže ondašnje hrvatsko stvaranje sa stvaranjem sadašnjice, da se tako utvrdi suvislost našega kulturnog razvoja kroz vjekove. Kako pak kultura nije drugo, nego način prilagođivanja narodnog duha vanjskom životu, bila je i promjena imena samo nužni zahtjev života: usklajivanje kulturnog stvaranja s narodnim imenom i idealima. U kulturi se vidi najjača značajka, dapače biće naroda, pa ne može narod imati jedno ime, a njegova kultura drugo. Postavimo li se pak na načelo o postojalosti obće kulture čovječanstva, onda i u toj kulturnoj sintezi moraju biti vidljivi prinosi svakoga naroda. Ti prinosi dolaze od različitih subjekata, i stvoreni su prema različitom duhu svakoga naroda. Zato u tom zajed-

turnih i umjetničkih stvaratelja dolaze pod pravim narodnim hrvatskim imenom, a ne pod jugoslavenskim, i koliko bismo veće priznanje uživali u svetu, kad bi se vidjelo, da imamo liep broj kulturnih radnika i mnogo izvrstnih djela, pa da kao malen narod možemo stajati u družtvu velikih kulturnih naroda, te da nije bilo ni jedne kulturne struje, ni jednoga umjetničkog stila, koji nije i, kod nas bio zastupan kakvim zamjernim djelom. Time bismo dokazali, da smo ovaj komad životnoga prostora, gdje smo Providnošću nastanjeni, svojim vlastitim kulturnim stvaranjem i naporima priveli kulturi i da smo ga ne samo plugom i ralom izorali i motikom izkrčili, već da smo ga i velikim snopom ideja izbrzdili i ukrasili kulturnim spomenicima svake vrste, pa da je pravo, da na njemu ostanemo gospodari i suvereni, jer smo kao narod izvršili svoje kulturne dužnosti i uskladivali naš rad s radom drugih, naprednijih kulturnih naroda.

Ne smije se naša individualnost shvatiti kao kakav abstraktan pojam ili pretvoriti u puki verbalizam, već se u njoj mora vidjeti suvremena faza našeg razvoja, izgrađivana tisućogodišnjim radom bezbrojnih naraštaja prije nas, koji su svojim kulturnim, gospodarskim i političkim stvaranjem nastojali, da postane naš narod nezavisna jedinica među drugim narodima. Bez te unutarnje volje, bez uvjerenja i snage da se prinesu sve žrtve za ostvarenje nezavisnog života, gube i ostali atributi od svoje vrijednosti, i narod bi već time priznao drugima veća prava na obstanak, štoviše i pravo, da nad njime drugi gospodare. U nastajanju pak oko daljega ostvarenja narodnih težnja svakome je slobodno, štoviše, svaki je dužan dati svoje prinose, te se nikome ne smije osporavati pravo, da pokaže nove mogućnosti, bolje načine i putove za veće i brže uspjehe. Kada se naglašuje sloboda kao postulat narodnog života, onda treba iztaknuti, da sloboda svakome daje pravo činiti sve ono, što se ne kosi sa zakonom, što drugome ne škodi, te što je spojivo sa savješću.

Imajući u vidu već utvrđenu istinu, da narod ne predstavlja samo suvremeniji živući naraštaj, već sve naraštaje prije nas,

ničkom kulturnom kozmosu moraju biti vidljivi i priznati prinosi svakoga od njih, i to mora biti zabilježeno pod njegovim pravim narodnim imenom.

Promjena ilirskoga imena bila je dakle usklajivanje kulturnog stvaranja i života, te je stoga imala onakve koristne posljedice. Koliko bi i danas našem narodu koristilo, da u stranom svetu imena naših kul-

HRVATSKA REVIIA

GODINA XIII BROJ 2 MCMXL

IDEOLOŠKE SMJERNICE U RADU MATICE HRVATSKE

Govor na glavnoj godišnjoj skupštini Matice Hrvatske dne 31. prosinca 1939.

Slavna skupštino!

Mirne savjesti i ponosna čela dolazimo pred vas, da vam prikažemo svoje nastojanje oko promicanja hrvatske kulture kroz ovu našu najstariju hrvatsku instituciju kroz posljednju godinu, kao i to, da vas izvijestimo o njezinom ekonomskom stanju, a sve u cilju, da čujemo vaše mišljenje i da do potrebe saslušamo vaše savjete, kojima bismo se mogli poslužiti u daljem našem radu. Mi se objektivne kritike ne bojimo, stoviše, mi je želimo, jer znademo, da nema na svijetu dobra, da ne bi moglo biti bolje, niti savršena, a da ne bi moglo biti još savršenije, pa bi se i u ovom našem radu moglo na nešto bolje ukazati. Objektivna kritika nama je potrebna naročito sada, kada su se kroz izvjesne novine počeli protiv Matice iznositi neki prigovori, i to općeno, bez navoda bilo kakvih stvarnih činjenica.

Kroz zadnjih 20 godina bilo je dosta i napadaja na Maticu. Znali smo, odakle i zašto su dolazili. Snosili smo sve to mirno, jer nam je bilo jasno, da se s Maticom htjelo uništiti jedan od važnijih izvora hrvatske kulture, pa smo stojeci zajedno s cijelim narodom bili uvjereni, da će narod konačno pobijediti, kao što se i dogodilo. Sada su nam pak prigovori neshvatljivi, pogotovo, kada se Matici zamjera, da je napustila Matičinu staru ideologiju i postala tako na neki način osušena grana bez životnih sokova. Matici se i kroz ovih 20 godina gotovo to isto zamjerala, pače joj se predbacivao separatizam, da se tako onemogući širenje Matičinih edicija po školama i da se konačno na taj način ekonomski uništi. Narod je tu nakanu prozreo i Maticu izdašno pomagao, i to gotovo samo građanski njegov dio, pa je mogla odljeti svim nasrtajima, iako su nanjeli njoj i njezinim ljudima velikih šteta i nepričika. Svršilo je i ono crno doba i dobili smo na koncu s najkompetentnije strane priznanje, da je Matica časno izdržala tu kušnju. To priznanje nam je bilo milo, no iznad svega nam je milo, što je naša savjest bila zadovoljna, jer smo izvršili svoju hrvatsku dužnost.

No nije Matica samo svojim kulturnim stvaranjem i jačanjem otpora spasila hrvatsku čast; ona je mnogo pridonijela i, može se mirno ustvrditi, najviše od svih hrvatskih institucija, da se održao naš hrvatski pravopis. Poznata je činjenica, da je iza prevrata počeo jedan dio hrvatskih književnika pisati ekačtinom, dakle srpskim pravopisom, stoviše, bio je u javnosti iznesen i formalan prijedlog sa strane nekih hrvatskih književnika, da bi se Srbi odrekli cirilice, a Hrvati prihvatali ekačtinu. Taj prijedlog je ostao u srpskim književnim krugovima bez ikakva odaziva; cirilica se je počela pače još više širiti u našoj kulturnoj sredini, dok je ekačtina zahvalata sve veći mah, što popuštanjem naših književnika samih, što školskim udžbenicima,

raniča i druge, pa se u naglasivanju tih načela jasno razabire hrvatska ideologija i hrvatska narodna duša, dotično naša duhovna vrsta. I drugi narodi imaju neke od tih osobina, ali nedostatak samo jedne od njih, posebice slabije izticanje načela etike ili koje druge sastavne note, odvaja ih od nas i čini ih drugom duhovnom vrstom.

Prinosi pak, što su ih naši pisci davali kroz Maticu Hrvatsku, nadahnuti su istim duhom, pa se ne može govoriti o promjeni prvotne ideologije radi toga, što je sada hrvatsko narodno načelo jače iztaknuto nego prije. Da je tako, svjedoči i ova činjenica iz Matičina prošlog života. Kada je god. 1920. na glavnoj skupštini Matice Hrvatske tadanji predsjednik izrazio u svom govoru želju, da bi se Matica opet povratila na stare ilirske ideale obnovljene sada u novom jugoslavenskom rahu, i tako se prilagodila novom državnom i političkom stanju iza prevrata, digla se na skupštini prava bura protiv te zamisli, a na čelu oporbe stajao je naš veliki povjestničar Klaić. On je zbog tih predsjednikovih programnih aluzija tražio odstup predsjednika, što je ovaj morao i učiniti.

Po takvim smjernicama i uvek s istim idealima Matica je kročila dalje, dok nije došao posljednji absolutizam, u kome su Matičini ljudi odrješito stajali uza svoj narod, stavljajući na kocku obstanak i same institucije i svoj vlastiti, ali se saviti nisu dali. Slomiti Maticu pak se diktatura nije odvila.

Pod konac god. 1935., kada se već prozirao konac absolutizma, daje g. Maček, predstavnik i vođa hrvatskog pokreta, spontanu izjavu, da je Matica "jedino hrvatsko društvo koje je kroz sedam godina diktature imalo odvažnosti, da se odupre navalni od strane režima i tako sačuva od ljage svoj hrvatski karakter". Iz toga jasno sledi, da je Matica do konca te godine bila smatrana od predstavnika hrvatskoga naroda živim, a ne mrtvim stablom.

Kako je prije kazano, Maticu je stvorio nacionalni zanos onoga vremena, koji je tada zahvatio i druge europske i izvaneuropske narode. Ona je i u ono doba radila, na svoj način, ipak u duhu hrvatske nacionalnosti, iako pod drugim širim ali ne-narodnim imenom. Matica je izticala i iz poviesti probirala ona djela, kojima je bio cilj jačanje hrvatske narodnosti. Taj zada-

ne može se iz našega stvaranja izključiti ono, što je prije nas stvorilo svećenstvo, plemstvo i građanstvo, kao da bi to bilo nešto od naroda odvojeno. I to stvaranje je stvaranje cijelog hrvatskog naroda, izvedeno onda preko onih staleža i preko drugačijih družvenih skupina. Prema tome, djela Marulića, Hektorovića, Gundulića, Gjurgjevića (Gjorgjića), Lucića, Kačića, Boškovića, Mažuranića, Preradovića, Šenoe, Kranjčevića i množtva drugih, prošlih i sadašnjih kulturnih radnika, nisu samo djela njihova, već je kroz njihova djela progovarao cijeli hrvatski narod i u njima se ogleda u cijelosti hrvatski narodni duh. Isto su tako narodne pjesme, seljački pučki običaji, nošnje i sva ostala samonikla seljačka djela tvorevine cijelog naroda. Među prvom i drugom skupinom stvaralaca nema razlika po duhu, već po sadržaju, po stepenicama savršenstva i di-

namici. Pomislimo samo na to: kad bismo odbacili kulturne tvorevine građana, po kojima smo u svijetu poznati, što bi ostalo od naše kulturne vrste i tko bi uobće za nas znao i čime bismo se u svijetu mogli izkazati kao kulturni narod?

Što kod svih naših stvaranja, prošlih i sadašnjih, najviše upada u oči, jest činjenica, da kad naša kulturna suvremena djela, osobito književna, uporedimo sa starijima i kad se u njima izpita unutarnja idejna bit, očito se vidi, da uza sve promjenjene životne uvjete i faze razvoja ima nešto, što je kao provodna duhovna nit svima zajedničko - vidi se očito duhovno ponavljanje. Tako su izvjestan idealizam, načelo pravde, nesebičnost, čovječnost, ljubav za slobodu, borba za nezavisnost, prožimali sve naše starije i novije pisce, kao Marulića, Gundulića, Kačića, Mažu-

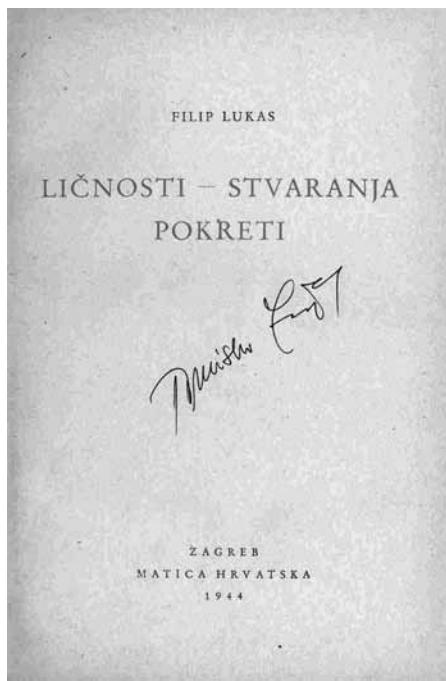
tak je od Matice Ilirske preuzela Matica Hrvatska i nastavila pod punim narodnim imenom, a da s tom promjenom imena nije postala ekskluzivnom, niti ie time nekala i drugima pravo na njihovu narodnost. Poglavit pak nedostatak ilirske ideje je bio taj, a kasnije se to isto ponovilo novim pokušajem jugoslavenske kulturne integracije, što je ona prešla preko već gotovih, kulturom i poviešću izgrađenih narodnih individualnosti, te što nije bila svjetna, da je svaki od tri naroda ovdje na Jugu prema svome duhu već izgradio svoju kulturnu ideju, dakle svoju narodnost, i nju dalje sa životom razvijao, te što su pokretači onoga pokreta u svom romantičnom zanosu prešli preko aksioma, da svaki oblik kulture živi jedino od izključenja drugih kulturnih oblika. Što svaka narodnost brani svoje i nastoji očuvati svoju samobitnost, te je autohtonim prinosima ojačati, time se ne brani svakom drugom narodu, da i on ostvaruje svoju istinu kao dio vječne istine.

U tom izgradnjivanju svoga vlastitoga duhovnog bića nitko se ne vreda, jer je poznata pravna zasada, da tko svoje brani, nikoga ne vreda.

Ovako se postupno izgrađivala naša narodna kultura i svaki naraštaj je, kao i svaki pojedinac, davao njoj svoje prinose. Kroz cielu poviest Matice Ilirske kao i Matice Hrvatske vidi se ista provodna nit: stvaranje vlastitih kulturnih oblika u duhu hrvatske samobitnosti. Pa i onda, kada je narod u dodiru s jačim kulturama od njih nešto asimilirao, činio je to tako, da je kod toga prožimanja nastojao očuvati svoj narodni duh. Što su te obje note, pozitivna – izticanje svoje vlastite kulture, i negativna – izbjegavanje tuđe, bile kroz postlednjih dvadeset godina jače naglasivane, to nije dolazilo iz mržnje na bilo koji tuđi kulturni oblik ili tuđi narod. To je bilo stoga, što su hrvatska narodna individualnost i hrvatska kulturna vrsta bile u posljednje doba jače ugrožene, pa je prirodno, i obrana morala biti jača i intenzivnija. Mi smo morali tražiti argumente u poviesti i životu, koji su našu narodnu ideju utvrđivali i jačali. Morali smo izticati sve ono, što je podkrepljivalo našu kulturnu samobitnost i našu zapadno-kulturnu orientaciju, da u tome nađemo oslona u borbi za održanje i jačanje naše narodne vrste, da

se tako svim tim argumentima osnažimo i odolimo nasrtajima jačih sila, koje su, pomagane državnom vlašću i useljenim strancima, bile ovdje na djelu da unište naš narodni obstanak. To je bilo naše pravo, a i naša narodna dužnost, i tim našim radom mi nismo nikome činili nepravdu. Tim prvotna ideologija Matice Ilirske nije u suštini ničim bila izmjenjena, već samo jače naglašena i prilagođena novim zahtjevima života. Svaki narod uviek brani najjače onu stranu svoga duhovnog bića, koja je u onom trenutku najviše ugrožena.

Ja će ovdje statistički navesti količinu Matičina stvaranja iza sloma i njezino gospodarsko stanje, da se iz toga dokaže, da se Matica zdravo razvijala i da je njezin napredak bio stalан i znatan.

God. 1920. Matica je štampala 11 knjiga; god. 1928. štampala je 8 knjiga; god. 1938. štampala je 35 knjiga, što znači, da je u jednoj godini dala više negoli Matica Ilirska za sve doba svoga života kroz 32 godine. No ne samo po broju knjiga, već i po njihovoj umjetničkoj i književnoj vrednosti sadanja Matičina izdanja mogu se mjeriti sa svakim izdanjem Matičinim u prošlosti. Između mnogih djela spomenut će jedno od najjačih, a to je Budakovo "Ognjište". U njemu je pisac majstorskom analizom, velikim osjećajem i psihičnom iztančanošću opisao problem sela i seljaka i ocrtao njegovu nesavladivu težnju za

održanjem svoga nasljeđa u svojoj obiteljskoj lozi.

Ove godine je Matica dala zajedno s Revijom 32 knjige, ali po broju araka nadkriljuje dapaće lanjsku proizvodnju.

Kod ovih činjenica može li se ozbiljno govoriti o Matičinoj dekadenciji i o suhoj grani?

Isto se tako Matičin napredak očituje u gospodarskom pogledu.

God. 1920. Matica je imala primitaka 666.000 kruna; god. 1928. 1.500.000 dinara, u god. 1938. imala je primitaka u iznosu od 1.800.000 dinara, dok su god. 1939. primitci narasli na svotu od preko 2.000.000 dinara.

Povrh toga treba spomenuti, da je Matica imala velikih dugova, pa je, osim tiškarama, bila još dužna Prvoj Hrvatskoj Štedionici 1.500.000 dinara i na tu svotu je Praštediona bila uknjižena na Matičinoj kući. Sve to je Matica odplatila; ima dapaće danas potraživanja na svotu od 2.000.000 dinara. Evo ovako smo mi u Matici izgrađivali naš kulturni i gospodarski program, a pred ovim padaju svi prigovori u ništa.

U prigovore političke prirode ne ćemo se upuštati, stojeći na stajalištu, da je kulturno stvaranje ravnopravan činbenik svim ostatim komponentama narodnog stvaranja. Štoviše, nacionalni književni rad Matičin jest najbolja podpora i javnim političkim radnicima u obrani prava svoga naroda.

Matica ne vodi politiku, već stoji u službi naroda, pa služi jedino hrvatskoj narodnoj misli. Njezin je jedini zadatok upravljen tome cilju, da državopolitičkoj i gospodarskoj samosvojnosti, za koju se bore politički i gospodarski krugovi, izgrađuje kulturnu podlogu svoga naroda, da na osnovi svih konstruktivnih komponenata narodnog života dođe hrvatski narod do neotuđivih prava, koja mu po načelu samoodređenja ne može nitko zanikati.

*

(Napomena uredništva: Tekst je preuzet iz knjige Filip LUKAS, *Ličnosti, stvaranja, pokreti*, Matica hrvatska, 1944., 169.-176. Izvorno je objavljen u Matičinu mješecniku *Hrvatska Revija*, 13/1940., br. 2, veljača 1940., str. 57.-63., gdje je tiskan fonološkim pravopisom.)

OPRAVDANJE HRVATSKOG NACIONALIZMA

I.

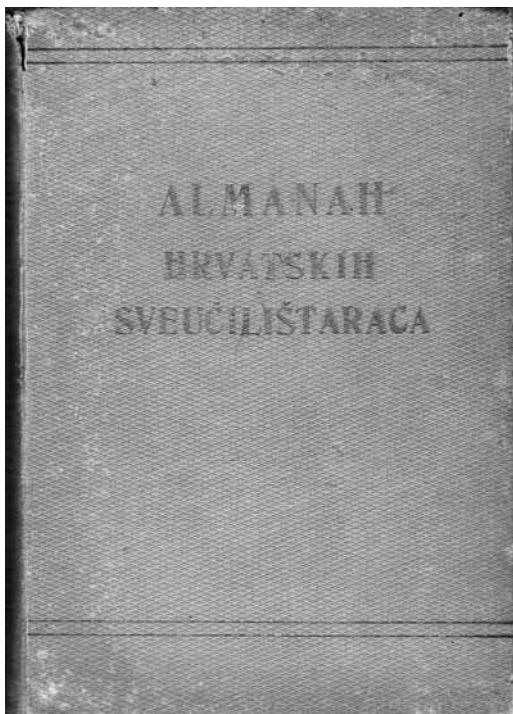
Svaki čovjek, rođen i odgojen u jednoj izgrađenoj kulturnoj sredini, ljubi narodnu zajednicu, kojoj pripada i ta je ljubav toliko prirodna da se ona upravo nužno čovjeku nameće, jer ne ljubiti svoj narod značilo bi ne ljubiti samoga sebe, a to je nemoguće, jer se protivi osnovnom životnom zakonu. Čovjek osjeća, da smisao života nije izvan njega, nego u njemu, te da je puna i potpuna afirmacija vlastite ličnosti prvi postulat ljudske naravi. Ali afirmacija vlastite ličnosti moguća je samo u društvu, jer je uz društvo nužno vezana i sama egzistencija čovjekova, pa njegov stvaralački rad nije nikada osamljen, nego se popunjaje doprinosima drugih pojedinaca. Tako čovjek stvara zajednice, gonjen nuždom vlastite prirode, i u okviru zajednica odvija se individualni život čovjekov, pa ga izvan tog okvira i ne možemo naći, jer svaki čovjek živi u društvu, pa ćemo lako shvatiti, da između čovjeka i zajednice postoji neki uzročni odnos i da se jedno drugim uvjetuje. Bez čovjeka nema zajednice, ali niti bez zajednice nema čovjeka. Nije dakle čudo, da se čovjek uvijek veže uz neku zajednicu i da u njoj nalazi na neki način samoga sebe, a upravo neshvatljive žrtve, koje često doprinose pojedinci za opće dobro svoje zajednice, bit će nam shvatljivije, ako uočimo da ih na to goni

Piše:

Radovan LATKOVIĆ

životni instinkt, jer u podsvijesti ispravno osjećaju, da propašću zajednice padaju i oni sami kao posebne ličnosti.

Zajednice su najprije malene, prva je u redu obitelj, onda zadruga, pa bratstvo, rod, pleme, a sve konvergiraju prema narodu, koji je zadnji i najsavršeniji u redu društvenih zajednica. O narodu možemo govoriti onda, kad je bar u krvi i podsvi-

jesti ostvaren vez umrlih i živućih generacija, te kad taj vez, stvaran biološkim i duhovnim srodstvom pojedinaca jedne zajednice, dobije tokom vremena organski karakter, a sama zajednica svoj specifični bitak, koji se na svoj način manifestira u njezinim vlastitim oblicima života. Na taj način nastaje neko duhovno zajedništvo pojedinaca, obilježeno zajedničkim nastojanjima i zajedničkim težnjama, ali to nije samo u sadašnjosti, nego je prošireno duboko u prošlost i seže daleko u budućnost. Kad takva zajednica u svome povijesnom razvoju stekne i svijest o svojoj posebnoj egzistenciji, o svojoj snazi i o vrijednostima, koje baš ona unosi među ljudi, onda se to duhovno zajedništvo potencira do maksimuma, jer pojedinci ne ujedinjuje više samo nagonski osjećaj srodnosti, nego i spoznaja, da hiljade i milijuni njihovih pojedinačnih života tvore jedan novi, potpuni život, koji je rezultat njihovih napora i borba. I tako narod postaje ne samo oznakom jedne etničke cijelovite skupine, nego u prvom redu simbolom njezinih duhovnih vrednota, te svaki čovjek, u kojem materija nije potpuno negirala njegovu duhovnu prirodu, ostaje vjeran svojemu narodu čak i uz cijenu stradanja i žrtve.

Posve je jasno, da i mi nosimo u sebi ovaj općeljudski osjećaj privrženosti svojemu narodu, a kako smo mi

RADOVAN LATKOVIĆ (Daruvar, 13. IV. 1917. – Buenos Aires, 27. IV. 2004.), publicist i pravnik. Pravo studirao u Zagrebu i u Parizu, kao sveučilištarac jedan od istaknutih pripadnika hrvatske nacionalističke mladeži. U doba Nezavisne Države Hrvatske bio ravnatelj Državne krugovalne postaje Zagreb te upravitelj Državnog zavoda za krugovalnu službu. Iz Domovine se povukao u svibnju 1945., a dvije godine kasnije na Papinskom lateranskom sveučilištu u Vatikanu doktorirao tezom iz

ustavnog prava. U emigraciji nastavlja javno djelovati, pa 1974. postaje članom (drugoga) Hrvatskoga narodnog vijeća, a 1984.-1998. uređuje ugledni hrvatski iseljenički časopis *Studio Croatica*. Bio je u vodstvu Hrvatsko-latinoameričkoga kulturnog instituta, a jedno vrijeme i predsjednik Hrvatsko-argentinskoga kulturnoga kluba. Njegove uspomene (*Živjeli smo i borili se za Hrvatsku. Moja sjećanja na borbu za ostvarenje hrvatskoga naroda: uspomene i*

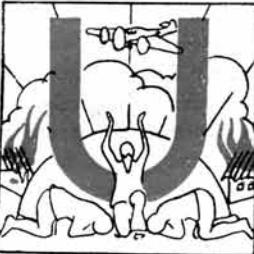
dokumenti 1930.-1990., Zagreb, 2001.) prikazali smo u *Političkom zatvoreniku*, 12/2001., br. 114, rujan 2001.).

Ovdje donosimo njegov uvodni esej u legendarni *Almanah hrvatskih sveučilištaraca*, prireden u Zagrebu „o Uskrsu 1938.“. *Almanah*, u kojem se kao suradnici pojavljuju i Mladen Bošnjak i Tatjana Frković i Marko Čović i Muhamed Hadžijahić i Nada Kesterčanek i Ivo Korsky i sestra mu Vjera, i Tias Mortigjija i Franjo Nevistić i Vil-

pripadnici brojem malenog i ugroženog naroda, taj je osjećaj kod nas još jače razvijen. Sve što smo stvorili, stvorili smo sami, iza teških borba i uz cijenu najvećih žrtava, pa smo ponosni da pripadamo takvu narodu. Nacionalna orijentacija nije za nas stvar naše slobodne volje i našega ličnog izbora, jer smo nacionalno opredjeljenje primili rođenjem i ono je sastavni dio nas samih. Mi ljubimo svoj narod i ne možemo drugačije, jer odreći se svojeg naroda značilo bi odreći se svoje prirode, a to značilo poniziti u sebi čovjeka. Stoga smo mi nacionalisti, već potom što smo ljudi, i koliko želimo slobodu i afirmaciju nas kao pojedinaca, toliko želimo i slobodu i samostalni razvitak nas kao cjeline, naroda. Jedno od drugog se ne može odvojiti, jer kolikogod mi kao pojedinci činimo i stvaramo narod, toliko iz nas opet narod stvara ono što jesmo, jer je svaki pojedinac samo dijelak narodnog duha, pa se izvan narodne zajednice ne može razviti u potpuna čovjeka.

Mi ne možemo biti, sve kad bismo i htjeli, drugo, nego što jesmo, ali mi to niti ne želimo, nego se naprotiv ponosimo, što smo sinovi baš hrvatskog naroda. Istina, kao brojčano malen narod mi se ne možemo u svemu mjeriti s drugim narodima, ali pravu vrijednost malih naroda i ne smijemo tražiti samo u bogatstvu i veličini, nego ponajprije u onoj golemoj snazi, koju mali narodi pokazuju u borbi za opstanak, te u životnoj sposobnosti i energiji, koja je velika, iako ne nalazi, zbog mnogih zapreka analogan izražaj u djelima, u koje je uložena. Kad bismo male narode u poredbi s velikima mjerili samo po onome, što su jedni i drugi stvorili i dali

ko Rieger i Anto Štitic i Stanislav Vitković, i još neki drugi autori, sjajno je svjedočanstvo intelektualnoga dara i rodoljubnog zanosa jednog pobijenog i raseljenog naraštaja. Knjiga je, uz dlaku režimu i uz dlaku takozvanim *vodama* što su plovili u jugoslavenske magle, bila providena predgovorom s više nego nedvosmislenim inicijalom (objavljujemo ga kao ilustraciju) i izravnim pozivom na *Prvoborca*, onoga kojega je uredništvo smatralo svojim autentičnim predstavnikom, premda je on tada već

koliko je uopće moguće, bili smo otvoreni i iskreni, pa ne moramo uvodnim riječima ništa sugerirati ili podcertavati, niti se od nečega ogradići. Ne pridržajemo za sebe monopol ispravnosti, nije kajući drugima zasluge i tu ispravnost. Želimo samo našoj javnosti dati dokument o tome, kako misli i na kojim načelima radi hrvatska sveučilišna omladina. Hoćemo pružiti, pa makar i fragmentarni prilog upoznavanju mentaliteta hrvatske sveučilišne omladine, formiranog u teškim vremenima neprikrivene šestosiječanske diktature.

Naš Almanah donosi priloge starijih drugova, koji su sudjelovali u teškom pionirskom radu stvaranja i izgrađivanja novoga mentaliteta, a donosi priloge i mlađih i najmlađih, koji uspješno nastavljaju djelo starijih i požrtvovno ostvaruju i razgrađuju prve zamisli, želje i programe. Jedni i drugi prilozi sačinjavaju skladnu cjelinu, kao što je cijelovito i djelo hrvatske sveučilišne omladine od prvih godina diktature do danas.

Osnovna je značajka ove generacije i njezina rada jako nalaženo opće narodno hrvatsko shvaćanje, oslobođeno preživjelih stranačkih razilaženja i zastranjivanja, i lišeno nezdravih strančarskih strasti i nakana; ona opća integracija svih narodnih snaga i komponenata u oslobođilačkoj borbi hrvatskog naroda i u radu na oživotvorenju naših idea. A cilj oslobođilačke borbe i našega rada je postignuće slobode i državnosti na čitavome našem etničkom i historijskom teritoriju, tako da se u slobodnoj domovini nadu zdrženi svi Hrvati, katolici i muslimani, te da plodove slobode zajedno s braćom iz Trojednice i Bosne i Hercegovine uživaju i istarski, međumurski, šokački i bunjevački Hrvati.

Za tim sada teži naš hrvatski nacionalizam. Mi smo hrvatski nacionalisti, a ne nešto drugo. Zato, po riječima Prvoborca, pobijamo „neprijateljski protivnički manevr, kojim oslobođilačku borbu i borce nastoje okrštavati frankovstvom, fašizmom i drugim imenima, želeći tako kod neupućenih kompromitirati ljude i djela“. Hrvatski nacionalistički pokret, u kojem sklopu i mi djelujemo, „ideološki odgovara potpuno tradicionalnom

Uvodnik Almanaha hrvatskih sveučilištaraca s karakterističnim inicijalom

punu godinu u emigraciji bio prisiljen na šutnju:

„Mi smo hrvatski nacionalisti, a ne nešto drugo. Zato, po riječima Prvoborca, pobijamo ‘neprijateljski protivnički manevr, kojim oslobođilačku borbu i borce nastoje okrštavati frankovstvom, fašizmom i drugim imenima, želeći tako kod neupućenih kompromitirati ljude i djela‘. Hrvatski nacionalistički pokret, u kojem sklopu i mi djelujemo, ‘ideološki odgovara potpuno tradicionalnom

shvaćanju i težnjama hrvatskoga naroda, te nije plod, a niti je natrušen nikakvim tuđinskim ideološkim zasadama‘. Današnji hrvatski nacionalizam nije ništa drugo, nego ‘praktična primjena starčevićanstva, on je s njim identičan i primijenjen na suvremene prilike borbe, te socijalno obilježen potpuno duhom seljaštva, koje je temelj svakoga života naše nacije, i to ne samo na riječima, nego istinski i duboko.‘ (T. J.)

čovječanstvu, onda bi mali narodi za velikima toliko zaostajali, da bi skoro izgubili opravdanje svojeg postojanja. Ali uzmemmo li za mjerilo onu unutrašnju snagu naroda, kojom se suprotstavljuju i najvećim materijalnim zaprekama; onaj smisao da žrtvaju materijalna, prolazna dobra za osvarenje svojih vječnih narodnih idealja; onu toliko veliku i lijepu težnju da svoj život uzdrže i afirmiraju uz najveće žrtve i onda, kad bi razum već rekao, da je to nemoguće - uzmemo li i ove momente kao kriterij vrijednosti pojedinih naroda, onda ćemo vidjeti ne samo to, da se mali narodi mogu mjeriti s velikima po vrijednosti, nego da su često od njih i vredniji.

Da i hrvatski narod ujedinjuje u sebi vrijedne osobine, to nam dokazuje već i činjenica, da se do dana današnjeg održao, pa naš nacionalni zanos nije samo plod onoga općenog osjećaja odanosti svojemu narodu, nego je uz to još duboko ukorijenjen i u spoznaji naše narodne vrijednosti i snage. A u tome i jest cijelo pitanje: imamo li mi dosta snage da ostvarimo naše prirodne težnje, ili časoviti neuspjesi, koje smo doživljavali i koje još uvijek doživljujemo, znače našu unutarnju nemoć i nesposobnost za samostalan život? Ako je tako, onda je naš nacionalizam doista tek neko mladenačko zanešenjaštvo, ili neki nezreli ekstremizam, ali ako se iza tih časovitih neuspjeha krije latentna, još sasvim neizražena i neostvarena snaga, onda je sve drugo iluzija i zanešenjaštvo, a naš nacionalizam jedina stvarnost i jedini put.

II.

Svaki narod, a osobito maleni narod, nailazi u svome povijesnom razvitku na mnoge zapreke, pa ako želimo ocijeniti njegovu vrijednost i snagu moramo omjeriti ponajprije veličinu tih zapreka. Po svom geografskom položaju hrvatski narod je došao u središte sukoba geopolitičkih sila Istoka i Zapada, a sa sjevera nalegla se Panonska nizina, koja je stalno, poput teškog tereta, prijetila da će nam zdrobiti hrptenicu. U unakrsnom sukobljavanju tih sila odvijala se naša povijest, a koliko su te sile skretale pravilan tok narodnog života nije teško dokučiti. Ipak Hrvati već u prvim danima svojega

narodnog života, prvi od svojih doseljenih susjeda, stvaraju svoju narodnu državu i borba za njezinu samostalnost daje osnovni ton cijeloj hrvatskoj povijesti. Djelo Tomislavovo odaje bez sumnje državotvornu snagu hrvatskog naroda, a ta snaga ne utrnuje nikada, ni onda, kad je hrvatska država sužena na najmanji teritorij.

Krivo je mišljenje, da hrvatska država iz doba narodnih vladara znači zadnju točku uspona hrvatskog naroda i da od te godine počinje retrogradni razvoj. Uživimo li se malo bolje u geopolitički položaj Hrvatske, vidjet ćemo da se je tek – baš obratno – u dogodajima, koji nastaju poslije godine 1102., očituje prava snaga i životna

pravo pridići kroz cijelo XIX. stoljeće, pa u toj baštini, koju nam je nanijelo trostoljetno klanje treba, mislim, tražiti i izvor svih onih uzroka, koji su učinili da hrvatski narod još danas nije potpuno ostvario svoje narodne težnje.

Ali državna misao – dokaz narodne vitalnosti – ostaje uza sve te okolnosti živa. Za hrvatsku državu daje glavu hrvatski kralj Petar, a ugovor od god. 1102. ne znači kapitulaciju, nego najbolji izlaz u onom momentu. - No državna misao nije oslabila niti poslije toga, nego je predvana mlađim generacijama, ispisana uviјek svježom krvju. Za tu ideju žrtvuju se stotine i stotine života, za nju umiru i seljaci

i plemići i ona ne slabi sa slabljenjem hrvatske državne nezavisnosti, nego naprotiv jača, pa se za nju u XIX. i XX. stoljeću ne bore hrvatski političari samo oštrinom svog pera i snagom svog uma, nego još i u tim stoljećima daju i živote za nju. Kvaternik, Bach i Rakijaš padaju u Rakovici, ne kao zadnji borci za slobodu i samostalnost Hrvatske, nego kao predvodnici nove, odlučne borbe, koju prihvata cijeli narod.

Snaga hrvatskog naroda, koja se pokazuje u stalnoj težnji da se on posve slobodno i samostalno afirmira i ogradi od drugih svoju individualnost, ne menjava nikada, pa ni onda, kad nam se to u prvi mah pričinja. Tako i proces prelaženja hrvatskog naroda iz biologiskog stadija u stadij svjesnog naroda, koji se odigrava u ilirskom pokretu, unatoč sveslavenskog obilježja, koje pokazuje taj pokret, nosi ipak hrvatske značajke. Taj pokret okuplja ponovno u jednu cjelinu hrvatske razdvojene pokrajine i prvi, što zvuči paradoksalno, unatoč svome sveslavenskom obilježju, povlači jasno granicu između Hrvata i njihovih susjeda Srba i Slovenaca, jer i jedni i drugi otvoreno ustaju protiv Ilirstva, te Slovenci nazivaju Vraza uskokom i sličnim imenima, a Srbi postavljaju malo kasnije svoju velikosrpsku tezu. Tako je ilirski pokret razvio hrvatsku narodnu svijest, pa se i Ante Starčević morao nadahnuti na ilirskim davorijama i budnicama, prije nego je u veličanstvenoj sintezi vjekovnih hrvatskih težnja dao ideologiju hrvatskog nacionalizma.

sposobnost hrvatskog naroda, jer je upravo nevjerojatno, da se tako malen narod, kao što je hrvatski, zapljasnut turskom bujicom, i samo održao na životu (kao na pr. srpski), a upravo je neshvatljivo, da je tu bujicu mogao na svojem teritoriju i zaustaviti. To mu je, dakako, uspjelo samo uz cijenu najvećih žrtava a te su baš dovele do kidanja hrvatskoga državnog teritorija. Zahvaljujući tome hrvatski narod je dočekao devetnaesto stoljeće, stoljeće probuđene nacionalne misli, kad je trebalo mnogo energije, da se drži korak s drugim narodima, na jednoj trećini svojeg teritorija i s prilivom srpskoga, stranog, kulturno inferiornog elementa, koji je gurala pred sobom, poput drvlja i trešća, turska bujica, a od tih udaraca naš se narod nije mogao

Dakako da je i ilirski pokret imao svoje vrijeme, pa ako to i nije shvatio jedan dio hrvatske inteligencije, nego je, mjesto da pristupi usavršavanju i istančavanju narodne individualnosti, počeo sve više tonuti u magli neke jugoslavenske iluzije, a Vuk Karadžić, iskorisćavajući tu naivnost, nastojao teoretski opravdati srpski imperijalizam i težnju za prisvajanjem hrvatskih zemalja, ipak je hrvatski narod, kao organička cjelina spontano reagirao i jasno progovorio u ličnosti Ante Starčevića. Nije hrvatski narod bio nemoćan, nego je u času, kad je vrijeme tražilo, da se njegova individualnost izrazito obilježi ne samo prema Nijemcima i Madžarima, nego i prema Srbima, to i učinio, pa je i ilirsko ime, koje sada nije dovoljno fiksiralo njegovu individualnost promijenio u hrvatsko, jer „ime je hrvatsko jače, ono zove Hrvate pod narodnu zastavu, ono promiče svijest narodnu, ono se jasno javlja svakim narodnim dahom“ (T. Smičiklas).

Jugoslavenska orijentacija naše inteligencije imala je dakako kognitivnih političkih posljedica, kojih odraz nalazimo još i u našim danima, i ona je doista značila pomanjkanje unutarnje snage, ali nemoć i nesposobnost tog dijela inteligencije nije nipošto refleks raspolaženja hrvatskog naroda, jer ne samo da hrvatski narod nije jugoslavensku konцепциju nikada primio, nego je baš u to vrijeme iz svoje sredine izbacio u osobi Ante Starčevića takvu ličnost, kakvu je teško naći i kod velikih naroda. I dok bismo po službenom stavu hrvatskih političara u drugoj polovici devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća mogli zaključiti, da se hrvatski narod odriće svoje samostalnosti, dotle uistinu baš to doba znači triumf probuđene hrvatske nacionalne misli, te sve, što se je tada stvorilo, ostaje putokazom baš za današnje dane. Baš u to doba formuliraju se potpuno hrvatski nacionalni zahtjevi i nacionalna ideja poistovjetuje se s državnom. „Ja ne razumjem – govori Ante Starčević – što hoće da kažu oni, koji vele, da kraljevina Hrvatska, kraljevina pet stoljeća prkosivši Istoku i Zapadu, ne može o sebe neodvisna stajati“. Pitanje slobode, pitanje hrvatske samostalnosti i nezavisnosti ne može trpjeti nikakvih kompromisa, vezivanja ni uz kakve uvjete. To je aksiom – pravilo, o

kojem nema diskusije. „Makar Hrvatska bila uru dugačka ili uru široka, makar bilo samo pet Hrvata, neka ih to pet bude slobodno i sretno!“ (Starčević).

Razvoj hrvatske nacionalne misli nalazi svoj vrhunac u osobi Ante Starčevića, jer je on znao riječima izreći i perom napisati ono, što je vjekovima govorila krv hrvatskog naroda. U svojoj ličnosti on je ujedinio sve značajke hrvatske nacije, pa će načela, koja je on postavio, ostati puto-

i franačke vlasti, pad turske sile i rasap velike Austro-Ugarske carevine, pa se čovjeku nameće misao da je baš žilavost, sposobnost odhrватi se i najvećim pogiblima osnovna značajka hrvatskog naroda. Tako je braneći sebe na ovom presudnom graničarskom području hrvatski narod branio vjekovima od istočnog barbarstva evropsku kulturu, a tu svoju providencialnu misiju on je divno vršio, pa mu je za to i podijeljen časni naslov: antemurale christianitatis – predzidi kršćanstva.

Kliko je hrvatski narod već tim svojim defenzivnim stavom zadužio zapadnu civilizaciju, nije potrebno ni spominjati, jer je jasno, da se bez hrvatskoga junaka bedema teško mogu zamisliti onakva velika stvaranja Renesanse. Kad se sve to uoči „svaki hrvatski inteligenat, pa čak i filozof, znat će posve točno, da je hrvatski nacionalizam nešto daleko više od nacionalizma bilo kojeg nepograničnog naroda, da je viši i čovječanstvu korisniji od integralnog jugoslovenstva“ (Šufflay).

Ali nije hrvatski narod samo posredno doprinio evropskoj kulturi. Primivši kršćanstvo i zapadne tekovine on je ubrzo ušao kao subjekat u okvir zapadne kulture i nije se nikada u njoj izgubio, nego je do danas sačuvao svoj specifični narodni izraz. On je imao književnost na narodnom jeziku „kada zapadni narodi, danas najizobraženiji jedva da su znali Oče naš u svom jeziku izbrojiti“ (Starčević), i njegovo kulturno stvaranje nije zamrlo niti u danima najžešćih ratova. Kao klasična Grčka i malena hrvatska zemlja posuta je bezbrojem spomenika koji su svjedoci snage hrvatskog duha, a imena Marulić, Zlatarić, Hektorović, Gundulić, Bošković, Medulić, Kačić, Vitezović u prošlosti i bezbroj drugih u nedavnoj prošlosti i sadašnjosti govore jasno o produktivnosti i vrijednosti našeg naroda.

U cijelom našem kulturnom stvaranju očituje se duboko etičko poimanje života, religioznost, smisao za pravdu i čovječnost, a te značajke napose danas u vijeku materijalne sile odaju i višu, duhovnu vrijednost hrvatskog nacionalizma. U neprestanoj borbi i na neprestanom braniku zemlje, vlastitog života, tradicije, vjere i narodnih ideaala iskristalizirao se hrvat-

**ŽIVJELI SMO
I BORILI SE
ZA HRVATSKU**

Radovan Latković

*Latković i Tuđman na naslovnici
Latkovićevih uspomena*

kazom za sva vremena, dok bude Hrvata i Hrvatske. Stoga sve, što će se poslije njega stvarati na političkom polju u Hrvatskoj, moći će biti tek konkretna primjena njegove nauke, i svaki hrvatski političar, bude li htio voditi zaista hrvatsku politiku, morat će se držati sigurna puta, koji je zacrtao Ante Starčević. Tu istinu potvrđuje svojom smrću – rječitije nego riječima – i Stjepan Radić, ali to priznanje nisu čuli, ili su ga brzo zaboravili oni, koji ne običavaju ništa naučiti iz života i povijesti.

U povjesnoj perspektivi snaga hrvatskog naroda je očigledna. Izrastao na ruševinama Rimskog Imperija, na ovoj grudi, koju je stekao borborom i žrtvama, hrvatski narod živi već jedno cijelo tisućljeće, doživjevši smrt moćne avarske

ski duh nesebičan i altruističan, junačan i ponosan, spremjan da se uvijek žrtvuje za pobjedu duha i pravde. Izrastao na zaista jedinstvenom teritoriju, hrvatski narod je stvorio i jedinstvenog čovjeka, čovjeka idealistu, čovjeka duše i srca, a takvog čovjeka baš danas, više nego ikada prije, treba naša materijalistička kultura.

Te je značajke hrvatske narodne duše zapazio čak i Dante, jedan od najvećih pjesnika na svijetu, koji je stvorio divnu viziju u XXXI. pjevanju „Raja“, inspiriran u Rimu religioznim zanosom hrvatskih hodočasnika. Ali te značajke uočavali su i sami Hrvati, pa je mesijanska ideja živa u svakom razdoblju njihove povijesti. Mesijanska ideja rađa Križanića i Vitezovića; ona daje svoje obilježe i ilirskom i jugoslavenskom pokretu, a i Stjepana Radića pravo naziva Šufflay mesijom. No taj hrvatski mesijanizam bio je uvijek krivo shvaćen, pa je on i jedan od ponajglavnijih uzroka da Hrvati nisu potpuno ostvarili svoje narodne težnje, jer su pojedinci, radeci za neke opće ideale, žrtvovali njima za volju naše narodne interese. A to je lako misljeni i krivo shvaćeno mesijanstvo. Svaki narod ima neku misiju u svijetu u tome smislu, što svaki narod, već time, što je narod, stvara, pa svojim stvaralaštvo doprinosi općem napretku i kulturi. Ali, da može doprinijeti nešto čovječanstvu, svaki narod mora sebi ponajprije osigurati samostalan i nezavisan razvitak, pa tako i hrvatski narod, želi li svojom kulturom vršiti neku misiju u čovječanstvu, mora ponajprije stvoriti preduvjete za samostalan i nezavisan narodni život. Nikakvo dakle sveslavenstvo, ili jugoslavenstvo, nikakvo internacionalizirano radništvo ili seljaštvo, nego hrvatstvo, čisto, integralno hrvatstvo. A Hrvati doista mogu dati nešto evropskoj kulturi i to nešto zaista svojega. Mogu joj dati malo duše, mogu joj dati opet čovječanski biljeg, a to joj je zbilja potrebno, jer je dotjerala do apsurda, da je čovjek zarobljen od vlastitih tvorevina, te je njemu postalo svrhom ono, čemu je on prije bio svrha.

Kao narodni individualitet Hrvati i danas stvaraju i unose svoje hrvatske značajke u opće kulturno stvaranje, pa je i danas očita, unatoč teškim prilikama, u kojima živi hrvatski narod, njegova produktivna snaga i vrijednost. Nema sumnje, da sve

19.srpnja 2001.

Foštovani, dragi gospodine Marčinko!

Pročitavši knjigu koju ste mi poslali na uvid, primjetio sam da je na str. 37 iznjenjen dio mojega teksta kojega sam Vam poslao za tisak.

U redku 13 (odozdo) stoji doslovno: "Tijekom jednoga sastanka dr.Lorkovića sa skupinom sveučilištaraca, kojemu sam bio nazočan, zaključeno je da se na sveučilištu organizira štrajk!"

To je posve netočno, to nije bilo zaključeno i nije nikada došlo do tog navodnog štrajka. Kolikogod me se neugodno dojmilo ovo iskrivljavanje mojega teksta, moja je nuda i utjeha da mnogi čitatelji ne će zapaziti ovu netočnost i proslijediti čitanjem slijedećeg poglavlja do kraja knjige (gdje nisam naišao na iskrivljavanja i netočnosti), kao i da oni, koji budu primijetili netočnost navoda o štrajku na sveučilištu, ne će posumnjati u istinitost mojih sjećanja, uspomena i dokumenata objavljenih u knjizi.

Zato Vam u nastavku dostavljam prijepis teksta o sastanku s dr.Lorkovićem, kako sam ga bio poslao za tisak, da ga možete pokazati onima, koji bi tražili razjašnjenje o tom sastanku. (Možda g.Stržmu i drugima od Hrvatskog Slova).

U pismu Mati Marčinku, Latković je upozorio na neke sadržajne propuste nastale pri tiskanju njegovih uspomena

to stvaranje i u prošlosti i u sadašnjosti ne odaje stvarnu snagu i vrijednost hrvatskog nacionalizma, jer se ta snaga, stoljećima sputavana nevjerljativim zaprekama, nije mogla nikada potpuno odraziti. Hrvatski narod je stvorio, istina, divnih djela, djela po kojima ide u red prvih naroda, ali pravu njegovu veličinu pokazat će tek budućnost, koja će donijeti slobodu hrvatskog naroda.

III.

Svi momenti iz naše narodne prošlosti odrazuju se i danas u našem nacionalizmu, jer on i nije drugo nego sinteza prošlosti, kontinuirana težnja da se opet ostvari ono, što je izgubljeno, da se naša narodna individualnost afirmira slobodno i u svakom smjeru. On prema tome nije neka doktrina, koja bi se nametala hrvatskom narodu kao neki nazor na svijet; on je izrečena misao i volja hrvatske narodne duše. Etičan je, obilježen duhom borbe za „stare pravice“, nije ekskluzivan, ne postavlja se na pijestal božanstva, nego poštiva slobodnu, odgovornu i savršenu ljudsku ličnost. Temelji se na najzdravijem sloju ljudi – seljaštvo, pa je stoga čovječan, protkan socijalnim osjećajem i smislom za prava, jednakost i suradnju svih staleža. Borben je, jer je usko povezan uz grudu i narodnu tradiciju, i jer se u borbenosti najbolje očituje hrvatski duh, otporan i nesloniv.

Hrvatski nacionalizam nije za nas strašno opredjeljenje, jer je iznad svih stranaka i pokreta. On nas ujedinjuje, uskladjujući naša pojedinačna nastojanja i tražeći od nas da zatomimo vlastite materijalne interese, kad je u pitanju opće narodno dobro. Idealizam i borbenost, vrednote, koje ujedinjuje u sebi hrvatska narodna duša, i snaga, kojom se hrvatski narod stoljećima odupire svakoj sili i bori za svoju slobodu i nezavisnost – to su dva pola, na kojima se temelji hrvatski nacionalizam. Između ta dva pola kreće se naše nacionalno dozrijevanje. Sve vrednote, svu snagu prošlosti ujedinjuje u nama naš hrvatski nacionalizam, pa mi po njemu stičemo idealnije poimanje života. Zato nas ne može zaustaviti nikakva materijalna sila, a ne mogu nas zaplašiti niti naši časoviti neuspjesi, kao ni pokušaji sitnih duhova, da unište naše narodne vrijednosti i rastoče našu narodnu snagu. Iza nas stoje legije hrvatskih mučenika – pred nama veliki cilj. Između tih moćnih sila stojimo mi, današnja generacija, odlučni, neumoljivo odlučni u svojem nacionalnom stavu i borbi.

Ideja i borbenost pobjeđuju uvijek u koначnoj bitci materijalnu silu i borbu, koju diktira interes. U tom je onaj dublji, unutrašnji razlog zašto hrvatski nacionalizam mora nužno pobijediti.

(Almanah hrvatskih sveučilištaraca, Zagreb, 1938., str. 9.-17.)

MRTVOM PRIJATELJU

Mome prijatelju Jerku Đereku, koji se 20. lipnja 1990., uoči prvi slobodnih izbora, trajno preselio u daleki hrvatski kutak Vječnosti

Dragi Jerko,

još ne znam hoću li Ti ovo pismo poslati, naime, ne znam hoće li i taj posve osobni čin ponovo zapeti na pitanju hrabrosti, odnosno mudrosti. Hrabrost je *reći*, a mudrost je *šutjeti*, to znaš. Čak i pred prijateljima kojih ovdje više nema.

Povod ovome pismu je Ivandin film *Pozicija i revolucija* koji je prvi put (!) prikazan na OTV-u uvečer 3. veljače 2000., na

Jerko Đerek na početku sveučilišnog studija

blagdan svetoga Vlaha, odnosno svetoga Tripuna, za mene – u ozračju oživljene pučke feste u Dubrovniku i Kotoru. Dan prije (2. veljače 2000), na Svjećenicu ili ti na blagdan prikazanja Gospodinova u hramu, konstituiran je novi Zastupnički dom Hrvatskoga državnoga sabora, prvi nakon Tuđmanove smrti i izbornoga poraza HDZ-a, odnosno prvi u kojem je nakon jednoga burnoga desetljeća većinu dobila

Piše:

Dubravka DOROTIĆ SESAR

crveno-žuta koalicija, odnosno Račanovi komunisti i Draženovi liberali, a uz njih i šaroliki seljačko-narodnjačko-istroregionalno-liberalni četverac. S dva-tri popustljiva hadezeovca imat će sigurnu natpolovičnu većinu. Račan je već složio novu vladu i akademik Pavletić mu je svečano predao ključeve vlasti.

Narod se, eto, ljuto osvetio *svojima*, ali slavi manje od naših međunarodnih tutora koji su u svome trijumfalizmu izgubili svaki osjećaj za diskreciju. Novi su saborunci na svojoj prvoj sjednici zaboravili i himnu, a u sramotnu strahu od bjelosvjetskih komentara nitko se pokojnoma pravome Predsjedniku hrvatske države nije usudio posvetiti ni trenutak šutnje. Prešutjeli su i šutnju. Čak i hadezeovci, što se moglo i očekivati od onih koji su ušli u Sabor samo kao nositelji izbornih lista (čest rijetkim iznimkama), a svojim su načinom vladanja zapravo doveli na vlast svoje navodne protivnike.

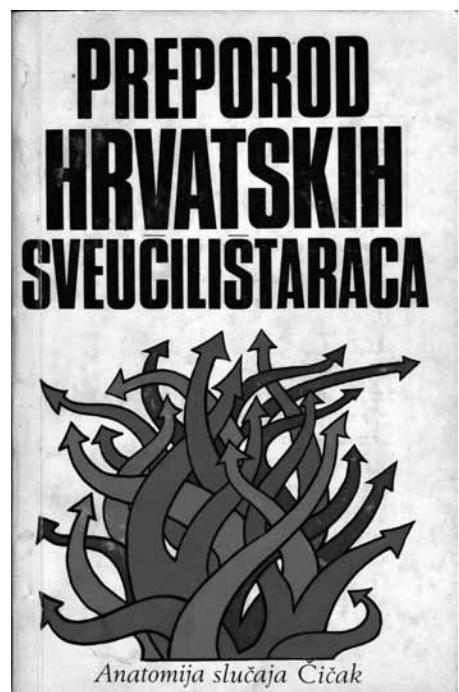
Zbog takvih se može dogoditi da se svaki osobni čin ponovno počne mjeriti količinom hrabrosti ili mudrosti. Nakon svega žao mi je samo jedno: žao mi je što je i Hrvatska upala u tipičnu, glupu tranzicijsku paradigmu unatoč činjenici da je u tzv. tranzicijski proces ušla posve atipično – osamljena, opterećena nametnutom hipotekom u povijesti nečuvene i znanosti nepoznate *genocidnosti* cijelog naroda, izložena prijetnji golome opstanku, teško izranjena, ratom poharana, raseljena, puna skupnih grobnica i prognaničke gorčine, u crno zavijena. Vjerojatno smo preživjeli samo zato što je naš optimizam u najtežem trenutku bio razmjeran veličini naše nesreće.

(nastavak, nakon više od 20 godina)

Mirjana me molila da napišem nešto za *Reviju* posvećenu sedamdeset i prvoj. »Ideja je jedna sudbina«, kaže ona, a ne

povijest; nju neka pišu neki drugi, oni koji misle da je znaju. Tako sam Ti ipak odlučila pisati. Tebi ne moram spominjati datume, više ih i ne pamtim, a dnevnik mi je uništila mama one noći s 11. na 12. prosinca 75. nakon pretresa, kad su nam odnijeli Holjevčevu knjigu *Hrvati izvan domovine* i odveli moga oca, a Tebe i druge *kontrarevolucionare* ošišali i obrijali na nulu.

Šime je tako ošišan dolazio u Zajčevu bolnicu na posao. Junačina, nikomu se nije micao s puta. Umro je prije nekoliko

godina. Kad se spomene Šime, prvo mi padne na pamet premijera Matkovićeve drame *General i njegov lakrdijaš* u HNK-u polovicom veljače 70.

Nas je na balkonu bilo pedesetak i čim smo počeli protestirati, vidjeli smo da u bočne lože ulaze murjaci u civilu. Lonza je polako gubio tlo pod nogama, a Šovagović je najedanput stao i naklonivši se publici rekao da ne može dalje. Kako je i mogao kad je Jakov s balkona vikao: »Kako vas nije sram to glumit!« Protest se razbuktao kad je na pozornicu izšao

Škiljan, intendant, i rekao da o repertoaru neće odlučivati publika.

I sada vidim kako Šime Ijutito skida kravatu i trpa je u džep. Predstava je prekinuta, a mi smo izišli i krenuli na tramvaj prema Savi. U jednom trenu se oko tramvaja stvorilo nekoliko marica i murjaci su iz njega počeli izvlačiti studente. Neki su pokušali ili uspjeli pobjeći, neke su zaklonili i zaštitali putnici, a neki su završili u Đordićevoj. Bila je poledica, padali su i studenti i milicajci, samo je sv. Juraj mirno gledao. Kao i uvijek, nakon takvih su se događaja pričale anegdote, pa tako i da je Franc stigao u dom prije tramvaja. Ante je u dom stigao oko ponoći, navodno zahvaljujući Šimi koji je istražitelju rekao da ne zna tko je »galamio«, ali dobro zna tko nije! Ante nije, Ante je studirao medicinu kao i Šime, stalno je učio, a u kazalište je zabasao slučajno, pokupio ga cimer koji se cijelo vrijeme zbog toga kajao. Ujutro su u dom stigli i ostali i svi su bili dobre volje.

Eto, tako je počinjalo. Dugo je tinjalo, skupljalo se, polako se kotrljalo i raslo,

Studentska skupština u dvorani 7 Filozofskog fakulteta u Zagrebu

dok se nije zavaljalo. Onda je počelo *zapravo* i ja znam (znam!) da je počelo od Tebe, da si Ti zakoturao kotač i da to malo tko zna. Možda su Te zato prešućivali. Ali neki su znali! Zašto su šutjeli, ne znam.

Toga si dana stajao kraj porte na izlazu s faksa, bolio Te Zub, lice Ti je bilo natečeno – i pitao me »Di ćeš ti?« »Doma«,

rekoh. »Nema ić doma! Skupi te svoje kolegice pa u sedmicu na skupštinu!« »Kakvu skupštinu? Baš me briga za neku skupštinu...«, branila sam se, ali – poslušala sam Te.

Koliko si ljudi toga dana vratio s porte i poslao u sedmicu? Skupštinu studenata FF vodili su neki *fosovci* i odmah počeli

Četiri brata - četiri politička uznika, sa sestrom Venkom, suprugama odnosno zaručnicama i djecom: Nedjeljko, Zvonko, Josip i Jerko Đerek (1974.)

Markica Rebić, Bruno Bušić, Srećko Mandić i Jerko Đerek

predlagati svoje kandidate. Ti si ustao i pitalo čiji su to kandidati, ta imena na ploči. Šandor H. (mislim da je to bio on) Te gledao onako visoka i natečene face i izgovorio nešto zbog čega se vjerojatno poslije kajao. To su kandidati Fakultetskoga odbora, ali svatko ima pravo predložiti koga želi. Dobro, rekao si i predložio Dubravku Dorotić. Gotovo sam pala na pod. Dok je Šandor pisao na ploči moje ime, mozak mi je radio brzinom svjetlosti. Onda mi se upalila lampica, digla sam ruku i predložila – Jerka Đereka. I drugima je sijevalo nevjerojatno brzo i kad smo se temeljito ispredlagali, na glasovanju je prošao samo jedan njihov kandidat, i to Mario, s kojim nikad nismo imali problema. To nam je bila prva pobeda. Ne sjećam se da smo slavili. Tako smo ušli u akad. godinu 1970/71.

Dana 21. prosinca 70. prvi put u povijesti našega sveučilišta birali smo studenta prorektora. Do danas svi pamte da je kandidat tadašnje partitske vlasti bio Damir Grubiša, kojega su mediji predstavljali kao da je već izabran. Mi nismo imali iz-

bora – Čičak je bio najpoznatiji, najgrlatiji i najžilaviji momak koji mu se mogao suprotstaviti. Naš izbor možda nije bio politički najmudriji, ali trebalo je zatvoriti oči i skočiti.

Berac je došao na mudru ideju da mi predložimo i drugoga kandidata iz njihovih redova, da im razbijemo glasove. Taj drugi bio je zgodan i duhovit momak s našega faksa, svidao se curama, zvao se Frane Plančić i svi su ga brzo zaboravili.

I Tebe su zaboravili. Zapravo nisu, samo Te ne spominju. Čičak mi je prije početka skupštine prišapnuo da ja izidem pred

Studentski dom u Šarengradskoj u doba Hrvatskog proljeća

mikrofon, ali tko sam ja? Zamolila sam Tebe da to učiniš, Ti si visok i markantan, ostavljaš dobar dojam, Tebe će svi slušati.

I sad se sjećam početka Tvoga »govora«; rekao si da te izbor studenta prorektora podsjeća na izbor pape pa neka dopuste nama studentima da izaberemo svoga papu. Nisi Ti vikao »Živjela demokracija«, nitko to nije vikao pa ni Ante Ž., s kojim su Te pobrkalji. Anti nije bilo mrsko što je tako *ušao u povijest*, a Tebi nije bilo stalo...

Nakon prvoga glasovanja u kojem je Frane otpao, a Čičak imao (koliko se sjećam!) pedesetak glasova, mi smo u zadnjim redovima u sedmici digli takvu galamu kao da je pobjeda na dohvati ruke. Cijela se dvorana okrenula prema nama. U drugom glasovanju Čičak je već ozbiljno prijetio Grubiši, a mi smo pljeskali kao ludi. Trebalo je ponovno glasovati i treća – sreća, izabrali smo ga.

»Dubravčice, jesmo li pobijedili?« pitao me u toj gužvi moj nekadašnji srednjoškolski profesor koji je poslije prešao na Sveučilište. Bila je gužva, mi smo bili uzbuđeni, gurali smo se prema Čičku, nismo

vidjeli njihovu konsternaciju, nismo se pitali što sada, ništa nismo mislili. Stajala sam kraj Tebe kad si ozbiljno i mirno izgovorio: »Slušaj, Čičak, mi smo te izabrali i ne budeš li kako treba, mi ćemo te i maknuti.« Kao Taras Bulja...

Imali smo nezaboravnoga rektora Ivana Supeka, velikoga kao Partenon (tako ga je nazvao jedan stari gospodin na tramvajskoj postaji u Frankopanskoj), imali smo i već zaboravljenoga dekana Borisa Petza, mudroga poput Solona. Sad smo dobili i svoga tribuna!

Ovih sam dana malo prelistavala tek-stove o događajima 71. i našem prolje-ću. Koliko laži, polulaži, prešućivanja, neprovjerenih imena i mjesta, koliko dezinformacija i jadnih mudrovanja iz-tera onih koji su tada doživjeli svoj intimni slom, kojima se tlo izmicalo pod nogama pa su se u panici nastoja-li opravdati tako da optuže druge. Ima i naših momaka koji su poželjeli ući u povijest na mala ili na velika vrata i samo o veličini vrata ovisi veličina nji-hove istine. Što veća vrata, to manja istina. I obrnuto.

Jerko Derek

STUDENTIMA I RADNIM LJUDIMA ZAGREBAČKOG SVEUČILIŠTA

U OVIM PRIJEPORNIH TRENCIMA KADA PROGRESIVNE SNAGE VOĐE BESKOMPROMISNU BORBU ZA REAFFIRMACIJU TEMELJNIH SOCIJALISTIČKIH VREDNOTA SAMOUPRAVNOG SOCIJALIZMA U SFRJ,
NAŠA BI PASIVNOST BILA RAVNA IZDAJSTVU!

OBAVEZNI SMO PREMA SEBI I PREMA REVOLUCIONARNIM I SLOBODARSKIM TRADICIJAMA SVOG SVEUČILIŠTA I SVOGA NARODA I DUŽNI DA PONESEMOS DIO BORBE ZA OŽIVOTVORENJE POLITIKE SKH, ODREDNICA X SJEDNICE CK SKH I PRVE KONFERENCIJE SKJ.

SUTRA, 4. TRAVNJA 1971. GODINE U 9 SATI ODRŽAVA SE 24. REDOVNA
GODIŠNJA SKUPŠTINA SAVEZA STUDENATA FAKULTETA, AKADEMIJE,
VISOKIH I VIŠIH ŠKOLA U ZAGREBU U VELIKOJ DVORANI STUDENT-
SKOG CENTRA, SAVSKA C. 25.

MOLIMO VAS DA SVOJOM NAZOĆNOSTI I AKTIVnim SUDJELOVANJEM
POKAŽETE DA SU HRVATSKI SVEUČILIŠTARCI DOSLJEDNI U PROVO-
DENJU POLITIKE SKH I SKJ.

ORGANIZACIJSKI ODBOR
ZBORA STUDENATA OD
27. OŽUJKA 1971.

Jedan od letaka hrvatskih sveučilištaraca iz 1971.

Jerko Đerek i Ferdo Bušić

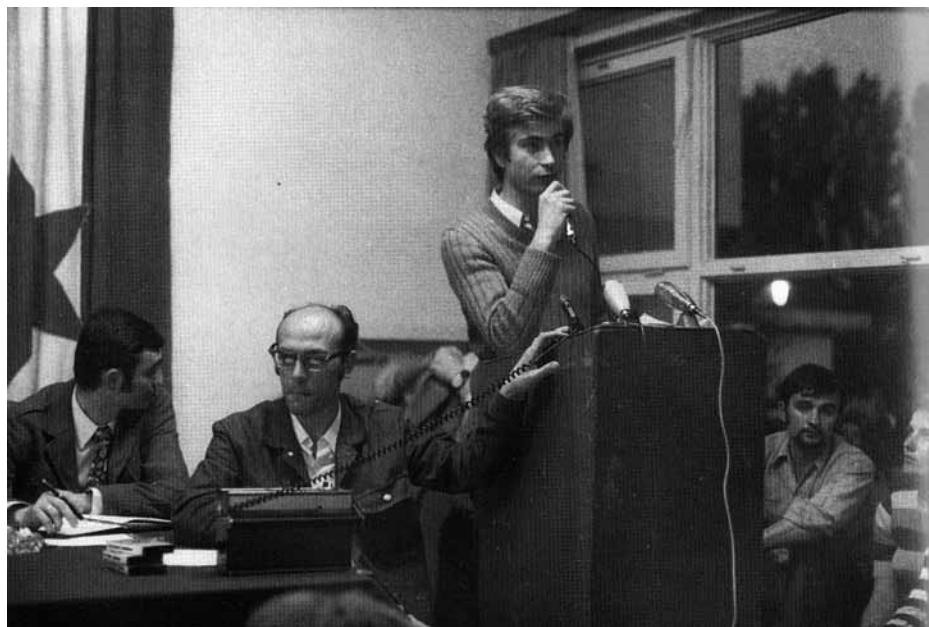
Čitam »memoarske zapise« Pere K. iz 2020. i pitam se zašto nitko ne reagira na već izlizane od ponavljanja laži, npr. kad je riječ o (povijesnoj) skupštini Saveza studenata Zagreba, održanoj 4. travnja 71. u Studentskom centru, na kojoj je za predsjednika izabran naš Dražen. Kao izabrani delegat bila sam neposredni svjedok dogadaja koji su poraženi titisti, maoisti, trockisti, cheguevaristi i drugi crvenisti opisivali kao puč u kojem je nekakva hunta razularenih »čičkovaca« (sveučilištarcima se daje cinično i podrugljivo obilježje) fizički napala dotadašnje studentsko rukovodstvo. Grupa kršnih »čičkovaca« navodno je nesretnoga Damjana Lapainea zgrabilo za ruke i noge, iznijela iz dvorane SC i bacila na dvorište. Nevjerljivo! Svaki je detalj laž. Mi smo uistinu gledali kako se nekoliko redara (s trakom oko ruke) sa strane penje na pozornicu, ali prije nego što su se popeli, Lapaine i družina su poskakali s bine i odmaglili u ABH kabinet, gdje su održali paralelnu skupštinu. Naš rektor Supek ostao je s nama u velikoj dvorani, a Šibl, Haramija i partijski vrh potvrdili su legitimitet naše skupštine i našega izbora. Tako smo dobili i svoga političkoga vođu, svoga smirenoga govornika i pametnoga zagovornika. Viteza svoje generacije.

Ti si bio nezgodan tip, neobičan, nisi imao ambicije vođe, a bio si autoritet. Svakomu bi u oči rekao što misliš. Kadkad je to bilo jako mučno kao npr. onoga popodneva kad smo na putu u dom naišli na Rođu. Približavao nam se nasmijan i čekao da mu Ti (ja nisam važna) čestitaš što su ga jučer, 18. svibnja 71., u Dubrov-

niku izabrali za predsjednika *Rvacke*, a ti si stajao kao kip, ledena pogleda i spuštenih ruku. Zemljo, otvori se! Voljela bih da nisam čula što si mu tada rekao. Eto, naš je Rođo već u rujnu 91. otišao za Tobom. Uibili su ga. Dočekali ga u mraku i izrešetali. Najklasičniji attentat. Jesi li ga Tamo napokon dočekao ispruženih ruku?

Studentski štrajk trajao je samo dva tjedna (od 22. studenoga do 3. prosinca 71), a djelovao je kao potres koji je uzdrmao temelje države izgrađene na lažnom

bratstvu i jedinstvu. Hrvatski političari nisu znali za taj štrajk, a da su mogli, vjerojatno bi ga bili spriječili. Uslijedilo je Karađorđevo pa sjednica SKH pa prva hapšenja. U Studentskom je centru 11. prosinca uvečer uhapšen i Tvoj brat Nedo i naš »mali« Filip koji je na šapirografu umnožavao »Poziv sveučilištarcima« na demonstracije. Na policiji je cijelu noć pljuvačkom prao svoje crne ruke, čime je sebi priskrblio slavni nadimak Gutenberg. U slobodnoj je Hrvatskoj postao značaj-

Dražen Budiša govori na skupu studenata u Šarengradskoj

I studenti prava pridružili su se štrajku

na osoba u diplomaciji, a umro je ove godine u siječnju.

Više se ne sjećam redoslijeda događaja nakon upada milicije u SC, samo znam da je Čičak sam otiašao u Đordićevu protestirati zbog hapšenja pa je odmah ondje i ostao, da je već sutradan uhapšen Dražen, a Rođo je uhvaćen nakon nekoliko dana. Navodno se kolegi koji ga je upozorio da ga traže požalio: »Ja ti, prijatelju, već tri dana ovako hodam po Trgu i nitko da me prepozna!« Poslije se navodno žalio i na to što je Budiša osuđen na četiri, a on na *samo* tri godine. Eto, takvi su bili vicevi o Rođi. Ti im se nikad nisi smijao.

Onaj 12. prosinca dočekali smo na Milkinoj svadbi u jednome podrumu u Petrinjskoj. Na šanku su nam cijelu noć »dežurali« murjaci, a u zraku se osjećala napetost. Ujutro nismo otisli u dom, nego k Seki u stan, jer je ona imala televizor. Onđe smo onako mamurni i pospani gledali kako Savka podnosi ostavku u svoje i Pirkerovo ime i kako pada hrvatska vlada. Nastao je duboki muk. Tvoj brat Nedo znao je reći da ga je sram kako smo bili naivni, ja sam mu oponirala da me te naše naivnosti nije sram, a Ti nisi htio biti pametniji nakon bitke – jednostavno si znao (!) da će sve što smo učinili i doživjeli jednoga dana urodit slobodom. Sloboda je ključna riječ!

Idućih smo tjedana brojili tko je ostao. Ispisivali smo transparente i spremali demonstracije, ali su nas sprječili Đodan i njegovi. Navodno su tenkovi bili spremni izići na nasip. Ne znam je li to istina. Istina je da smo s krovova naših paviljona u Šarengradskoj gledali vlak koji je prola-

Štrajk na Sveučilištu – izvanredno izdanje Studentskog lista, izvorno tiskano u crvenoj boji

zeći nadvožnjakom dugo zviždalo, a ljudi su nam iz njega mahali. Rektor je jednoga polumačnoga jutra tajno došao u Šarengradsku i podijelio studentima korisne savjete o tome kako se treba ponašati na miliciji kad počnu istrage. Nikad nisu doznali ni u kojem je paviljonu bio ni s kim je bio, a istrage su trajale i trajale. Informativni razgovori, noćni prepadi, racije i pretresi, provjere svih vrsta, provokacije, zasjede, pritvori i zatvori... Ti o tome nisi govorio.

Nastao je muk. Svi smo se požurili diplomiрати, naći posao i otići iz domova. Kad sam Te ujesen 73. srela u ambulantu u Zapruđu, činilo mi se da je prošlo sto godina od naše studentske bitke. Šetali bi-

smo po parku Maksima Gorkoga (!), Ti s Domašojem, a ja s Ivanom, i evocirali događaje, raspravljaljali o političkim enigmama i smijali se nekim mitovima i mistifikacijama. Komitet pedesetorice... Valjda je to bilo nas pedesetak naivaca iz Šarengradske, a oni su tražili neprijatelje u partijskom vrhu. Maspok (kakav sovjetizam!)... pa istina je da nas je bila masa i da se masa nas začas znala naći u isto vrijeme na istome mjestu. Obavijesti su išle usmenom predajom! Hrvatsko proljeće! To nije loš naziv, pogotovo ako se ima na umu da su glavni nositelji tih događaja bili mladi ljudi! Mladi ljudi, studenti, a ne hrvatsko partijsko rukovodstvo kojemu nije ni vlas pala s glave.

Dragi Jerko, znam da si Ti onaj Drugi iz Cesarićeve »Skrivene boli« (Netko sa svojim bolom ide ko s otkritom ranom: svi neka vide. Drugi ga čvrsto u sebi zgnjeći i ne da mu prijeći u suze i rijeći.) i da to nema nikakve veze s tzv. hrvatskom šutnjom. Mnogi su otisli za Tobom – i Tvoj prijatelj Srećko i Praljak i Tvoj brat Nedo... i bolje je da ovdje s nama ne dijele nove gorčine i nove spoznaje o cijeni slobode. Jer sloboda je i daje ključna riječ.

Čekaj i mene tamo – u slobodi djece Božje. Jer druge slobode možda ni nema.

Dubravka

*

U povodu 50. obljetnice Hrvatskog proljeća, uz suglasnost autorice ovaj je tekst prenesen iz *Hrvatske revije*, br. 2/2021.

DOKUMENTI O VELIKOSRPSKOJ IDEOLOGIJI

Svaki Hrvat koji je u početku velikosrpske agresije bio u prigodi neupućenu strancu objašnjavati njezine duboke povijesne, geopolitičke, vjersko-kultурне i gospodarske korijene, suočavao se je s nepristupačnošću dokumentata, rasprava i studija koje su školski udžbenici i historiografski priručnici tijekom sedamdesetak jugoslavenskih godina vješt prešućivali i uporno prikrivali, time ujedno ostracirajući njihove autore, one mogućujući recepciju i kritičko vrijednovanje njihova djela, istodobno oblikujući naše duše po mjeri propisanoga i kanoniziranog jugoslavenstva.

Težine tog problema možda ni sâm nikad nisam bio tako svjestan kao u trenutku kad mi je tih teških i istodobno veličanstvenih godina jedan austrijski sugovornik, nakon što je pročitao fotokopiju drugoga (zagrebačkoga, onog iz 1944.) izdanja Südlandova *Južnoslavenskog pitanja* (*Die südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems*), pribavljen u bazelskoj Universitäts-Bibliothek i darovanu mu u jednom restoranu pored znamenite bernske Zytglogge, kazao kako mu je ta knjiga – izvorno objavljena u Beču u ožujku 1918. – otvorila oči i otkrila cijeli jedan do tad zagonetni svijet... Baš to je, pomislio sam tada, razlog zbog kojega je to djelo misterioznoga L. von Südlanda, zapravo našega Zagrebčanina dr. Ive Pilara, više od sedam desetljeća nepočudno; to je i razlog zbog kojega je srpska kraljevska vlast – danas znademo da za tu legendu baš i nema dokaza – njegovu knjigu već 1918. sustavno otkupljivala i uništavala.

Srećom, u to vrijeme su se počele pojavljivati barem prve zbirke dokumenata o velikosrpskoj ideologiji, pa se je čovjeku

Piše:

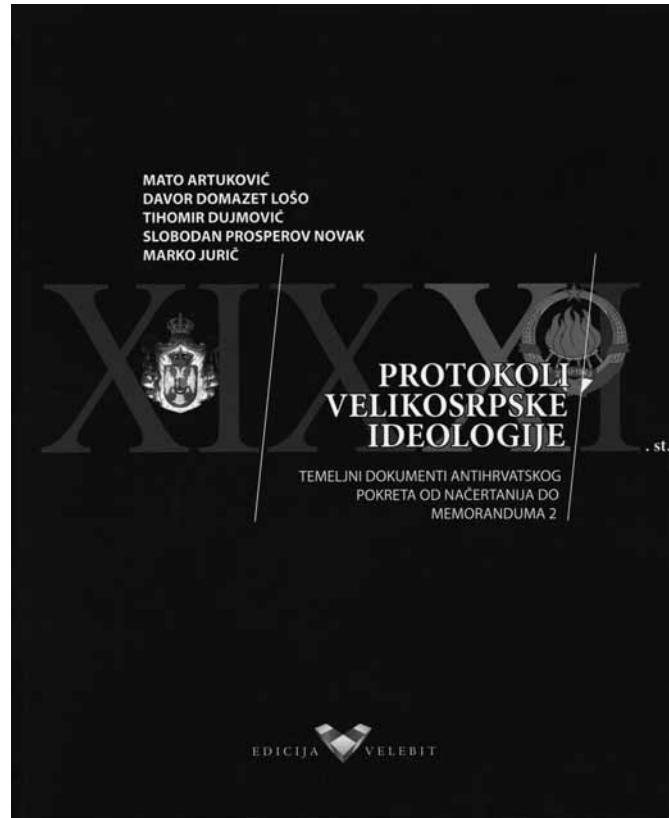
Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

moglo učiniti: hrvatska je država ovdje, i sad će ona hitrim korakom i s puno mara i ljubavi učiniti sve ono što nismo mogli učiniti svojim slabim snagama dok smo bili narod bez države, kukavelj izložena tuđim hirovima i tuđinskim prohtjevima (ili *ono* na kiši, što je jednom slikovito i

zlopatna / I skinu mu sa vjeđa pospanih / Još onu mrenu tvrdnu, zlokobnu, / Što zastire sad oči njegove!

Gospod je, međutim, odlučio suditi nam po zaslugama našim: dao nam je Kanaan, ali je pustio da ga uredimo po svojoj mjeri, pa zato i danas lutamo, tražeći svoje lonce misirske diljem svijeta, nemoćni da u toj svojoj šaci zemlje prepoznamo Misir i da ga uredimo onako kako su maštali Kranjčević, fra Ivon Samardžija i tisuće i tisuće najboljih od nas. Nešto je, srećom, ipak ostalo; među njima i neke od važnih knjiga, pa i te zbirke dokumenata o velikosrpskoj ideologiji.

Prva je, mislim, bila zbirka pod naslovom *Izvori velikosrpske agresije: rasprave, dokumenti, kartografski prikazi*, koju su – na poticaj Miroslava Brandta – 1991. objavili Školska knjiga i August Cesarec, a uredio ju je Bože Čović. U nju su uvršteni članci Miroslava Brandta, Bože Čovića, Slavena Letice, Radovana Pavića, Zdravka Tomca, Mirka Valentića i Stanka Žuljića te, kao izvorni dokumenti, Garašninovo *Naćertanje* (*Program spoljašnje i nacionalne politike Srbije na koncu 1844 godine*), pored toga i članci Vuka Stefanovića Karadžića (*Srbi svi i svuda*), Nikole Stojanovića (*Do istrage vaše ili naše*), Vase Čubrilovića (*Iseljavanje Aronauta*), Ustav organizacije *Ujedinjenje ili smrt*, Poslovnik organizacije *Ujedinjenje ili smrt* te Moljevićev spis *Homogena Srbija*. Malo kasnije (1993.) knjiga je objavljena i na engleskom jeziku (*Roots of Serbian Aggression: Debates, Documents, Cartographic Review*), u nakladi Centra za strane jezike i zagrebačkog AGM-a kojemu – čudne li i znakovite sudsbine! – ovih dana, uz posvemašnji muk takozvane hrvatske elite, navodno prijeti gašenje, ili bar opasnost da prividno opstane a izgu-

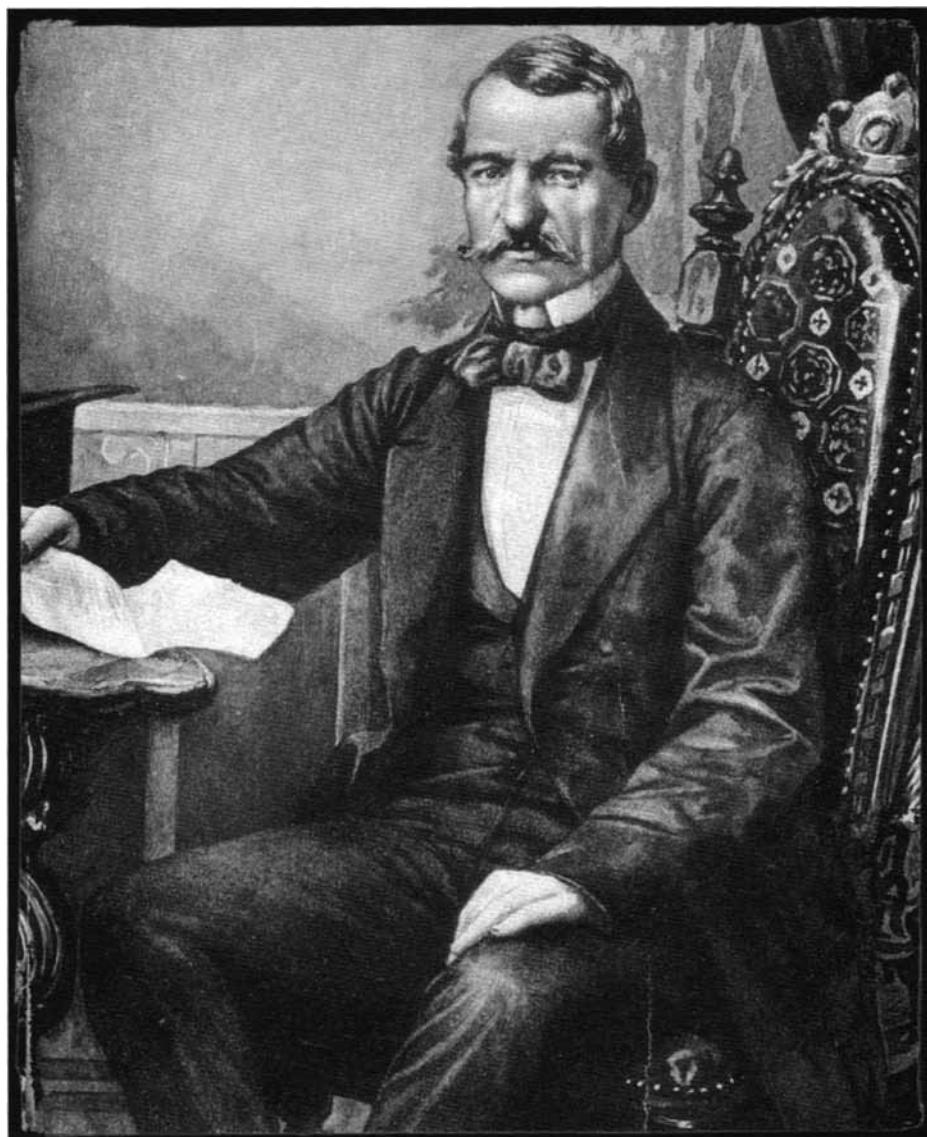

vrlo točno kazao pokojni don Anto Baković); sad će ona, bar u prenesenom smislu, postići ono što je – kako sam u više zgodila, s nostalgijom i s dušom nadomak grlu, spomenuo na više mjesta – davno nagovješćivao fra Ivon Samardžija: sad će ona ovaj naš pusti i neplodni kamenjar infracrvenim zrakama pretvoriti u čudesno plodnu oranicu... A luda želja! da al ljudska jest – što bi Jahve odvratio na onu usrdnu molbu Kranjčevićeva Mojsija: Izvedi narod moj, o Gospode, / Izvedi ga iz ropstva

bi to zlokobno nacionalističko, Matošovo ime (ali – tješimo se – da pritom ipak, u spomen ne znam koje Karadžićeve obljetnice, ne bude nazvan Vukovim imenom).

Iste te 1993. kad se pojavio prijevod Čovićeve zbirke, u izdanju Nakladnoga zavoda Globus zbirku pod naslovom *Etničko čišćenje: Povijesni dokumenti o jednoj srpskoj ideologiji* priredili su Mirko Dražen Grmek, Marc Gjidara i Neven Šimac. U nju su uvrstili nešto širi izbor dokumenata ili njihovih dijelova: *Odluke Praviteljstvujućega sovjeta serbskog o etničkom čišćenju* (1807.), izvadke iz narodnoga pjesništva (*Zbirka Vuka Stefanovića Karadžića*) i Njegoševa *Gorskoga vijenca*, potom Vukov spis *Srbi svi i svuda* (1849.). Svoje su mjesto, razumljivo, u njoj našli i Garašanin i Nikola Stojanović, kao i programski i organizacijski dokumenti srpskih tajnih i poluvojnih organizacija (upravo dokumenti organizacije *Ujedinjenje ili smrt odnosno Crne ruke*), a uvrštenjem priloga iz njegovih uspomena autori su pokazali kako ne dovode u pitanje ni Meštrovićevu tvrdnju da mu je Stojan Protić – istaknuti srpski političar i predsjednik prve jugoslavenske vlade – u proljeće 1917. najavljivao kako će muslimana u budućoj državi biti dano da za dan-dva prijeđu „na pradedovsku veru“, jer će u protivnome biti – posjećeni, kako to već Srbi znaju i umiju.

Meštrović je, doduše, bio i ostao slab svjedok – *herdja bio, herdja ostat bude*, u sličnoj je zgodi i za jedan drugi, donekle sličan mu lik, kazao dr. Ante Starčević – i jedino posve pristrane budale olako vjeruju njegovim svjedočenjima (pa je samo u jednoj potpuno zatrovanoj i demoraliziranoj sredini objavljivanje njegovih uspomena moglo u svoje doba biti proglašeno kulturnim i političkim događajem), ali ostaje činjenica da povijest nastanka moderne srpske države, kao uostalom i povijest dviju Jugoslavija i ratova nakon njihova raspada, prije govori u prilog pozdanosti barem ovog dijela uspomena otavičko-dedinjskog apostola jugoslavstva i autora Srđe Zlopogleđe, nego protiv toga: *azijati su mnogim glavama platili cijenu jugoslavenske, dakle – srpske rasne čistoće i nadmoći*.

Ilija Garašanin

U treći su, pak, dio te knjige Grmek, Gjidara i Šimac uvrstili vrijedna i važna svjedočenja Charlesa Riveta i Roberta Schumana, potom dva spisa Vase Ćubrilovića (o etničkom čišćenju za potrebe Jugoslavije, kako one monarhističke, tako i one komunističke), a onda i Moljevićevu *homogenu Srbiju* te dokumente o Milanu i Milutinu Nediću kao i o Draži Mihailoviću kao praktičnim izvršiteljima prethodno osmišljenih zamisli koje dokumentiraju kronološki raniji dokumenti, dok je u četvrtom dijelu u središtu pozornosti i nije bio znaten Memorandum SANU iz 1986. godine, koji je jasno proricao: *Oj, Srbijo iz tri dela, uskoro ćeš biti cela* (pa će se i proširiti, ako već ne do Sibira i Kitaja, a ono bar do Virovitice i Karlobaga itd.). A malo nakon što je objavljena na hrvatskome, ta knjiga hrvatsko-francuskoga trojca osvanula je (iste godine)

u Parizu, na francuskom jeziku, u nakladi uglednog Fayarda: *Le nettoyage ethnique: documents historiques sur une ideologie serbe*. Neki tvrde da je francusko izdanje pripremljeno i prije hrvatskoga, ali to za ovdašnju našu pripovijest nije bitno.

Iste te 1993. u nakladi Hrvatskoga informativnog centra – jer je njegov ravnatelj Ante Beljo uvijek shvaćao važnost pisane riječi i objavio hrpu vrijednih naslova, premda se ne sjećam da mu je netko odao zaslужeno priznanje – osvranula je, doduše u skromnoj opremi, očito namijenjena širokoj distribuciji, knjiga *Greater Serbia: From Ideology to Aggression*, koja čitatelju na engleskom jeziku nudi dokumente o ideološkim i nacionalno-političkim postavkama Ilike Garašanina, Vuka Karadžića, Nikole Stojanovića, Jovana Cvijića, Vase Ćubrilovića, Steva-

na Moljevića i Srpske akademije nauka i umetnosti. Dakako, o značenju tih i još nekih dokumenata srpskih autora pisali su brojni drugi autori, od Vatroslava Murvara i Petra Šimunića do Mate Šimundića i Mate Marčinka, a među posljednjima je to, na način koji hrvatskom uhu godi možda i više nego što je i za knjigu i za uho korisno, prije koju godinu pokušao učiniti i Stjepan Lozo, u svojoj knjizi *Ideologija i propaganda velikosrpskoga genocida nad Hrvatima: Projekt 'Homogena Srbija' 1941.* (Split, 2019.).

Posljednja dva desetljeća pokazuju, međutim, da nam ni te knjige – a ni one tisuće mrtvih koje smo pokopali u posljednjim desetljećima, i koje bismo pokopali kad bismo znali u kojem im jarku i u kojoj neobilježenoj jami kosti danas počivaju – nisu osobito hasnile. Nismo, doduše, hrpmice nagrnuli na novinske kioske kad su nam Račan & Co. u svojoj trećesiječanskoj manifestaciji tradicionalnoga svoga sluganstva ponudili intelektualno uživanje u srpskome dnevnom i tjednom tisku, ali – dok se hrvatska misao i hrvatska država sustavno, iz dana u dan ponižavaju i obezvrijeduju – dio naših pisaca i dalje mašta o „većim tiražama“ na širemu „jedinstvenom jezičnom i kulturnom prostoru“, glumci i pjevači nam čeznu za srpskim pozornicama i srpskim *pevaljkama*, predstavnici zlatne mladeži nijedan provod ne smatraju tako lijepim kao onaj *prestonički*, terazijski i skadarlijski, a nekom čudnom, posve očevidno dobro organiziranom kulturno-propagandnom osmozom, srpska se misao širi u hrvatskim zemljama i u hrvatskim glavama; i ako se i kada se tvorcima novoga svijeta prohtije i formalno skovati novi jugoslavenski, regionalni, zapadnobalkanski, jugosferski amalgam, naići će na uzoranu i pognojenu ledinu, na podlogu koja je već u velikoj mjeri pripremljena.

Zato je potrebno uvijek iznova podsjećati na to da ispod svake jugoslavenske i zapadnobalkanske glazure čući velikosrpska misao, i da skoro dvostoljetni neprekinuti kontinuitet te misli posve jasno, nedvosmisleno i dosljedno svjedoči o njenoj protuhrvatskoj orijentaciji. Pilar je bez ikakve mržnje, hladno i racionalno – proniknuo u većinu razloga te orijentacije,

Nikola Stojanović, autor pamfleta "Srbi i Hrvati"

a to je ujedno razlog zbog kojega valja pozdraviti svaku, pa tako i najnoviju zbirku dokumenata o toj misli – kao da skoro dvadeset godina razmaka između ovih zbirki samo za sebe ne govori dovoljno o našoj zrelosti i o našoj doraslosti! – koja se je pojavila prije nekoliko mjeseci. Riječ je o knjizi *Protokoli velikosrpske ideologije. Temeljni dokumenti antihrvatskog pokreta od Načertanija do Memoranduma 2* (Edicija Velebit, Plava produkcija j.d.o.o., Zagreb, 2021., 375 str.) koju potpisuju Mato Artuković, admirал Davor Domazet-Lošo, Tihomir Dujmović, Slobodan Prosperov

Novak i Marko Jurić koji je ujedno urednik.

Autorski članci Slobodana Prosperova Novaka („Uvodnik“, „Zenit militantnog jugoslavenstva“ te „Protokoli velikosrpskih akademika“), Marka Jurića („Ideologija osvajanja“ i „Politički fanatizam bespuća povijesne zbiljnosti“), Mate Artukovića („Doktrina Srbobrana – povijesni izazov: Nikola Stojanović, Srbi i Hrvati ili ‘do istrage naše ili vaše’“, „Ugroženost – glavni element velikosrpske ideologije“), Davora Domazeta-Loše („Srpsko velikodržavlje i dalje na djelu“) i Tihomira Dujmovića „Treća Jugoslavija“, u knjizi

su rasporedeni tako da svaki od njih predstavlja svojevrsni uvod odnosno komentar izvornih dokumenata: Garašaninova *Načertanija*, Karadžićeva spisa *Srbijani svi i svuda*, Stojanovićeva članka „Do istrage vaše ili naše“, kao i rijetkoga, malo poznatoga drugog izdanja tog spisa koje je kao brošura pod naslovom *Srbijani i Hrvati. Drugo izdanje s pogovorom* objavljeno u Srpskoj štampariji Dra Svetozara Miletića, u Novome Sadu, 1902., potom kao uvodnik u Ustav organizacije *Ujedinjenje ili smrt*, Poslovnik organizacije *Ujedinjenje ili smrt*, tekst Ljubomira Micića „Smrt je naša narodna igra“ (Zenit, 1923.), Čubrilovićev elaborat o „iseljavanju Arnauta“, Moljevićeva *Homogena Srbija* te Memorandum SANU iz 1986. i tzv. Memorandum 2, uredničku rekonstrukciju svojevrsnih (veliko)srpskih punktacija nastalih i formuliranih duboko u 21. stoljeću, u sklopu pokušaja da se poraženo i ošamućeno srpstvo reorganizira i krene u novu borbu za ostvarenje starih ciljeva.

Kako to obično biva, autorski su članci nejednakog opsega i nejednake vrijednosti, a dojam koji će ostaviti, ovisi i o ukusima, preferencijama i predznanju čitatelja. Za moj su ukus od svih tekstova uvrštenih u ovu knjigu najvažniji oni dr. sc. Mate Artukovića – i inače jednog od ponajboljih naših znalaca one faze oblikovanja velikosrpske ideologije oko zagrebačkog *Srbobrana* pred kraj 19. i početkom 20. stoljeća. Osim razudbe pisanja toga zagrebačkog lista i političke manipulacije pojmom srpske „ugroženosti“ – koja se praktično u istom obliku ponavlja tijekom stoljeća i pol – Artuković se ne usteže kazati ni ono što većini naših i uopće postjugoslavenskih povjesničara nikako ne prelazi preko usta: da za nastanak *crnih legendi* o Hrvatima, desetljećima obilježenima jasenovačkim mitom, nisu krivi samo (pa čak ni u prvoj redu!) velikosrpski agitatori i propagandisti, nego glavninu odgovornosti snosi komunistička nomenklatura u Hrvatskoj, dakle – soj koji već desetljećima običavam nazvati kvislinškim. Jer, on jest kvislinški i po svojim ideoološko-političkim ishodištima i po svojoj politici i po svojim plodovima; a njegov lavovski udio u stvaranju i

održavanju tih *crnih legendi*, koje i danas za pišljivih trideset srebrnjaka pokušava očuvati na životu, neumoljiva je svjedodžba te kvislinške pozicije.

Mjestimični tehnički nedostatci ne umanjuju bitno vrijednost knjige – spominjem ovdje da ih ima tek zato da mi se ne spočitne kako ih ne vidim ili kako ih pristrano ignoriram – a izbor priloga uvrštenih u nju, dakako, stvar je urednika, pa su prikazivačeve opaske i u tom pogledu

ših Gjalskih, Ujevića, Čerina, Vojnovića, Andrića *et consortes*, e kako bismo jasnije vidjeli, čije sve grijeha još i danas, nakon svih ovih desetljeća, tako teško okajavamo.

A piscu ovih redaka osobito je prirastao dokument koji su uspješno zaobišle sve spomenute zbirke dokumenata, pa tako nažalost i ova. Kad je, naime, 25. veljače 1907. u Hrvatskome saboru Frano Supilo – onaj isti koji je desetak godina ranije bio posve svjestan da „Hrvatska bez Bosne

bila bi uvijek igračka u rukama onoga koji bi vladao u današnjim okupiranim pokrajinama“, pa „iako u Bosni nije razvijena hrvatska svijest, ali ipak, uz 350.000 katolika Hrvata, i muhamedanci, ukoliko svi nijesu Hrvati, ipak bi prije krv svoju prolili nego dopustili da ih upregnu pod Srbiju“ – sada u tom govoru ponudio hrvatskoj javnosti novu svjedodžbu svog jugoslavenstva, nastupajući kao glasnogovornik jedinstvenoga „hrvatsko-srpskog“ naroda i izjavljujući: „...I ako sreća pane pa da Bosna i Hercegovina izađu iz okvira ove Monarhije, onda je sasvim naravno da će svaki pravi i pošteni Hrvat, kad ta Bosna ne može da bude hrvatska, radije željeti da pripadne bratu Srbini, nego tudinu...“, srpskoj strani toga „jedinstvenoga hrvatsko-srpskoga naroda“ (strani koja je uporno ponavljala da su Srbi i Hrvati jedan narod, ali su iz toga nekom svojom logikom izvodili zahtjev da se Srbima prizna položaj političkog naroda u Hrvatskoj!) takva velikodušnost nije bila ni na kraj pameti.

Reagirajući na *službouljudno* opravdanje austro-ugarske aneksije Bosne i Hercegovine iz pera jednog Jugoslavena, slobodnog zidara Ferde Šišića, srpski je povjesničar i profesor na beogradskom sveučilištu, Stanoje Stanojević – posve na tragu one znamenite Stojanovićeve prijetnje „istragom našom ili vašom“ – uzvratno skoro brutalnim odgovorom u svome „Otvorenom pismu“ što je 10. prosinca 1908. (po julijanskom kalendaru) objavljeno na naslovnicu beogradske *Politike*, a onda i u nekim drugim srpskim listovima, uključujući i one u BiH. Priznaje tu Stanojević svom kolegi Šišiću načelno (a pored načelnoga, bilo je ono i nenačelno) zalažanje za hrvatsko-srpsku slogu odnosno

Drugo izdanje Stojanovićeve najave „istrage vaše ili naše“

uglavnom suvišne. Taj izbor je, ako ga usporedimo s Čovićevom, Grmek-Gjidara-Šimčevom ili Beljinom zbirkom, svakako očekivan, ali je, kao što je spomenuto, veliki dobitak ovdašnje iznimno dragocjeno uvrštenje drugog izdanja Stojanovićeve pamfleta *Srbijani i Hrvati* – tu bi se opet vjerotajno mogao prepoznati Artukovićev rukopis! – koje je hrvatskim autorima teško dostupno, pa je zato i u literaturi malo korишteno. Spominjući *en passant*, može se pripomenuti kako možda ne bi bilo loše da je u zbirku uvršten i poneki prilog naših Srbohrvata, čudnovate čeljadi koja je svoje hrvatstvo zatomljivala do te mjere da ih ni rođena majka ne bi prepoznala kao Hrvate (pa bi ih se, dakle, i po tome ključu moglo podvesti pod naslov zbirke!), dok je, s druge strane, ova digresija možda poticaj da se napravi slična zbirka srbohrvatskih brodoloma kojekakvih na-

jedinstvo, ali: toj slozi moraju se postaviti granice, a upravo je bezuvjetna pripadnost BiH Srbiji, naglašava Stanojević, uvjet bilo kakve hrvatsko-srpske suradnje:

„Vi znate, prijatelju, da sam ja isto kao i Vi oduševljen pristalica srpsko-hrvatske slove i zajedničkog rada (...), ali Vam kažem, u ime svih prijatelja srpsko-hrvatske slove, da po cenu Bosne i Hercegovine među nama ne može biti prijateljstva. (...) Velika borba između Istoka i Zapada, koja se na Balkanu hiljadama godina vodi, sveća se sada u borbu za opstanak Srpskoga Naroda. Srpski će Narod možda u toj borbi i podleći, ali će podleći kao što dolikuje narodu, ali Srbi, ni u Srbiji ni u Crnoj Gori ni u Bosni i Hercegovini neće nikada ‘slobodnom voljom uzeti sebi za vladara’ austrijskog cara i ugarskog kralja, kao što su to, po Vašem tvrdjenju, učinili Hrvati pre devet stotina godina.“ Jer, kaže Stanojević, „naše pravo na Bosnu i Hercegovinu ne osniva se na nekoliko isčeđenih i nategnutih reči u starim pergamentima i u slučajnim beleškama pojedinaca, nego se naše pravo na te zemlje osniva na egzistenciji Srpskoga Naroda u Bosni i Hercegovini i na našoj nacionalnoj svesti i snazi“.

Šišićeva su izlaganja kod Stanojevića izazvala asocijaciju na jednu „karakterističnu i poučnu zgodu iz rimske istorije“. Ta zgoda, kaže on, glasi: „Kad su jednom prilikom Gali pošli na Rim, Rimljani, pravnički razvijeni i odnegovani, nisu mogli da shvate, kako mogu Gali udariti na Rim kad im nedostaju pravni argumenti za taki postupak. Izaslanik rimskog senata i poslanik Rimskog Naroda pitao je sa patosom vojvodu galskoga: ‘Kakva prava imate vi na Rim?’ – ‘Pravo to, odgovorio mu je galski vojvoda, nosimo mi na vrhovima svojih mačeva’. Taj odgovor galskoga vojvode, to je odgovor što će ga Srbi dati Hrvatima onoga dana, kad dođe do velike borbe oko Bosne i Hercegovine. Naše je pravo naša narodna snaga. A pravo naše narodne snage i pravo naših bajoneta biće važnije od vašeg prava, koje se može na kantar meriti.“

I dalje: „Vi Hrvati teško ćete moći shvatiti tu veliku borbu celoga jednog naroda za život i opstanak, jer ima već mnogo stotina godina kako vi niste navikli da gi-

Aleksandar Karađorđević sa suprugom, kraljicom Marijom

nete i kako prava svoja branite samo rečima i ugovorima. Narod koji je, kao što vi sami tvrdite, ‘slobodnom voljom uzeo sebi za vladara ugarskog kralja Kolomana’, ne može razumeti veliku narodnu borbu za opstanak. A borba Srpskoga naroda za Bosnu i Hercegovinu biće velika nacionalna borba za život i opstanak. Vi i Vaši gospodari ne treba da se varate. Kada naša vojska i naš narod pođe u tu veliku svetu borbu, mi nećemo ići na tu veliku kasapnicu za to, da osvajamo zemlje ili da branimo svoja prava. Ne, mi ćemo poći u tu borbu da branimo život svoga naroda. Jer bez Bosne i Hercegovine nema života Srbiji i Crnoj Gori, nema života Srpskom

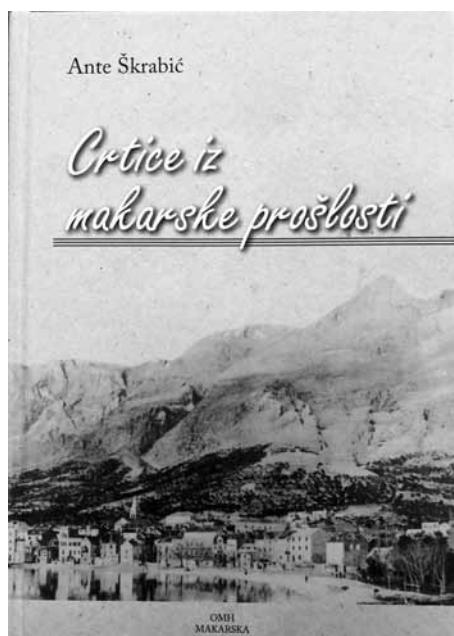
Narodu. Jer Bosna i Hercegovina, to zapamtite dobro i Vi i Vaši gospodari, isto su za Srpski Narod što i Srbija i Crna Gora.“

Bio je to, kao što je pokazala i 1914. i 1941. i 1991., upravo proročanski nagoještaj „velike kasapnice“. Mnogi od nas nisu ga prepoznali tada – kao što su malobrojni prepoznali Hitlerove prijetnje u *Mein Kampfu* – a mnogi ga ne prepoznavaju ni danas, misleći možda da je doista nastupio *kraj povijesti*, ili, još prije, pasjom poslušnošću svjesno umrtvljujući obrambene mehanizme vlastitoga naroda. Zbog tih je ljudi i zbog tih ideja potrebna ova knjiga.

ANTE ŠKRABIĆ: CRTICE IZ MAKARSKE PROŠLOSTI

Ogranak Matice hrvatske Makarska, 2020.

Ogranak Matice hrvatske u Makarskoj od svoje obnove 1991. razvio je zavidnu aktivnost i dobrodošljost pridonio životnosti društvenog i kulturno-znanstvenog života u Makarskoj i Makarskom primorju. Najprije višegodišnjim trudom upravo lokalnih aktivista, članova radnika ali i suradnjom s mnogim istaknutim imenima iz hrvatske znanosti,

književnosti i uopće kulture te društvenih znanosti, kad su svojim već amblematičnim tribinama bitno pomogli dizanju moralu u ratno doba, prezentiranjem do tog vremena zabranjenih tema (Bleiburg, komunistički zločini i sl.).

Nije bio mali izazov za neveliko članstvo makarskog ogranka, svakog tjedna organizirati jednu tribinu od kojih su tri u mjesecu bile domaćih autora, a jedna s istaknutim gostom. Uz to i njihova govorstovanja na makarskome, splitskom, mostarskom, tomislavogradskom i posuškom radiju, pogotovo u to ratno vrijeme u moralnom i nacionalnom smislu puno su pomogla u snaženju moralu u puku.

Druga faza je izdavačka djelatnost ogranka koja već broji šezdesetak naslova, od kojih je veći broj knjiga autora iz samoga makarskog primorja. Za ovu prigodu izdvojimo samo onih nekoliko

Piše:

Ferdo ŠARIĆ

naslova koji su u užoj svezi s temom o kojoj je riječ.

To su prije svega pretisak makarske povijesti popa Petra Kaera (tiskano 1914. u Rijeci – pretisak Makarska 1996.). Posebno je vrijedno spomenuti drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje knjige akademika Jakše Ravlića, kojega možemo smatrati nasljednikom Kaerova pionirskog posla. A za pohvalu je to što je, na traženje Ravlićeve kćeri Tihane, njegov rukopis vraćen u jezik kojim je časni akademik i pisao. Ovdje još treba istaći vrijednu knjigu dr. Frane Glavine *Makarske teme* i uopće njegov doprinos kada je povijest Makarske i Primorje u pitanju. Tek usput spomenimo da je makarski ogrank MH tiskao knjigu *Buzdo*, don Klementa Grubišića, o čijoj književno-povijesnoj važnosti hrvatska književna znanost tek ima reći svoj sud, jer to dotad neobjavljeno djelo napućuje da smo mi u XVIII. st., dakle u predromantičarsko vrijeme, imali svoga Goldonija. Sve ovo pokazuje da je

ozbiljnost pristupa i utemeljenost makarskih članova MH odgovorila duhu svog vremena i da časno ispunja svoje poslanje.

Crtice iz makarske prošlosti autora Ante Škrabića, tiskane 2020., nova je knjiga u izdanju makarskog ogranka MH.

Već po svom naslovu ovo djelo sugerira stanovitu nepretencioznost pisca, ali znajući mu sklonosti, zanos, entuzijazam i istinsku ljubav za povijest rodnoga kraja, ne će biti baš tako. Tko se to, na koncu, laća ovako ozbiljna posla da bi se kao prvo isticala navodna nepretencioznost? Jer sam uvid u teme i naslove koje djelo dotiče, a potom i u priloženu literaturu, ukazuju na upravo suprotno.

Autor je nešto htio i to poželjeno i ostvario te postigao jasan cilj. A to je: okupiti na jednom mjestu sve bitne povijesne odrednice koje u Makarskoj i njenom primorju daju važno mjesto u regionalnoj ali i nacionalnoj povijesnici. Nisu to samo neprijeporni nacionalni velikani poput fra Andrije Kačića-Miošića, don Mihovila Pavlinovića, nego i cijeli niz južnohrvatskih istaknutih zasluznika čija važnost također ima nacionalno značenje a školovali su se i djelovali u Makarskoj. Sinjanin

Spomenik fra Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj početkom 20. stoljeća

Stari prizor iz Zaostroga

fra Filip Grabovac, Bračanin fra Andrija Dorotić, Neretvanin fra Luka Vladmirović, biskupi Nikola Bijanković i Stjepan Blašković itd. Pa sve do naših suvremenika (fra Karlo Jurišić, fra Jure Radić, fra Vicko Kapitanović itd.). Riječju, govoriti o Makarskoj, Primorju i povijesti ovoga kraja nemoguće je ako se ne uzmu u obzir mnoge povjesne ličnosti, situacije i opća zbivanja koje kadšto imaju šire odjeke od regionalnoga.

Još od starih makarskih kroničara i ljetopisaca, Šilobadovića, Gojaka, te naših suvremenika, Makarska i njezino primorje iznjedrili su cijeli niz istaknutih ličnosti hrvatskoga javnog života. Podsetimo samo na neke kao što su: Josip Kažimir Ljubić, Nikola Šimić, Ivo Prodan, preko spomenutih Kaera i Glavine, do današnjih povjesničara Stjepana Čosića i Ivana Hršića. Sva ta i mnoga ina imena poput kakva povjesna filma proći će kroz svijest čitatelja dok lista ovu Škrabićevu privlačnu ali i iznimno zanimljivu i instruktivnu knjigu.

Nemala je prednost kada u nacionalnim razmjerima ne tako veliki prostor kakav je Makarska sa svojim primorjem, ima i višestoljetnu tradiciju školstva i pismenosti, a uz to barem regionalno važna središta koja su bila stjedište duhovnosti i obrazovanja. Riječ je o samostanima u Makarskoj, Živogošću i Zaostrogu.

Ta prednost u povjesnom smislu očituje se kroz jedan – istina nestalan a ipak trajan proces zapisivanja i bilježenja događaja. Već spomenuti kroničari i ljetopisci počinju stvarati ono što će u kasnijim zrelim djelima iznici kao pisana povijest

Makarske i Primorja (primjerice, samo opis kuge u Makarskoj i Primorju bio bi dostatan da im zahvalimo na revnosti). U tom nizu imena koji su se bavili Makarskom i njezinom poviješću, vrijedi istaknuti Ivana Josipa Pavlovića Lučića, Vjekoslava Luigia Cezara Pavišića, ali i Stipana Ivičevića te niz onih koji su pridonijeli razvoju povjesnih znanosti, kao Mihovila Glavinića i Josipa Alačevića.

Fra Ante Lulić prvi će tiskati (1860.) povijest Makarske dok će njegov sugrađanin don Petar Kaer prvi napisati povijest Šibenika, a potom će se odvaziti na rad kojim će pokušati dati sintezu povijesti Makarske. Kasnije će akademik Jakša Ravlić 1934. u Splitu ponešto dopuniti Kaera i dobrim dijelom proširiti ono što je ovomu promaknulo. Međutim, može se slobodno reći da će tek nakon šezdesetih godina prošloga stoljeća doći jedan cijeli niz utemeljenih autora koji će svojim djelovanjem bitno pridonijeti istraživanju

povijesti prostora između Cetine i Nertete, uključivši i naše Zabiokovlje. Kad je primorska strana u pitanju, neizostavno je spomenuti fra Karla Jurišića, fra Milana Šetku, Franu Glavinu, Velimira Urlića, Stjepana Čosića, Ivana Hršića, ali i arheologa Marinka Tomasovića.

U tom nizu ime Ante Škrabića je posljednje koje će svakako zaslužiti da ga se svrsta u red zapaženijih autora povijesti ovoga kraja. Iako biolog i kemičar po struci, Škrabić od najranije mladosti nosi ljubav i strast za povijest zavičaja. Pridjevi poput onih povjesničar amater ili *nedajbože* diletant, naprosto su deplasirani. Baš kao što je i pojma hobby tek mali pejorativ s nešto podsmješljivoga u sebi. Iako pojma entuzijast također ne oslikava najbolje autora koji nije iz struke, prihvatljiviji je i bolje odražava nastojanja pisca, pa ga u tom smislu i koristimo.

Ante Škrabić (Makarska 1951.) po sve му je zanimljiva i osebujna pojava. Povijest je njegova ljubav i strast, ali ne i jedina. Kao biolog i kemičar po struci on isto zanimljivo piše i na te teme. Uz to je već skoro pet desetljeća aktivni šahist ŠK Makarska (igrao je u drugoj i trećoj ligi), ali i autor preko stotinu priloga o šahu i šahistima. *Crtice iz makarske prošlosti* izbor su iz cijelog niza tekstova koje je Škrabić objavljivao u lokalnim glasilima Makarska rivijera, *Makarsko Primorje*, *Hrvatska kronika* itd. Sabrani u knjigu, dorađeni, prošireni i pročišćeni, ovi tekstovi napokon dobivaju onu vrijednost, utemeljenost i ozbiljnost koju je autor cijeli svoj djelatni život tražio i koje će ovim djelom i doseći.

On, istina, ne istražuje, ne traga poput povjesničara profesionalca, ali tražeći i izvlačeći iz nemale povjesne ostavštine

Panorama Makarske prije šezdesetak godina

ono što bi Makarsku i Primorje najbolje oslikalo, predstavilo, donosi skup tekstova koji će zainteresirati i slučajnog namjernika a kamoli istraživača i onoga koji se bavi poviješću kraja. I to je najveća vrijednost njegove knjige. Dapače, riskirajući i poneki neugodni žalac, Škrabić, za razliku od svih autora koji su se bavili makarskom poviješću, dotiče i ona razdoblja i teme koje ne moraju biti vezane uz samu temu tzv. „klasične povijesti“.

Nije mali rizik doticati teme iz prapovijesti, starog vijeka i uopće teme koje su zahtjevne i za arheologe, ali i povjesničare umjetnosti, kad su u pitanju neke opipljive stvari. Ovo potonje s obzirom na znakovit nalaz J. Evansa o minijaturalnoj bakrenoj šipki iz kretsko-mikenskog razdoblja. Ali i na Licinjanov epitaf koji je za jednog kupanja na plaži u Živogošću sasvim slučajno opazio dr. fra K. Jurišić, i taj peterostih vrijedilo bi unijeti u sve izbore naših pjesnika latinista.

Ante Škrabić godinama piše i *Crtice iz makarske prošlosti* njegovo su prvo ukořeno i iznimno zrelo djelo. Poštujući sve postulate moderne znanosti, on piše djelo koje bez imalo zadrške možemo ocijeniti dostoјnim i povjesničara iz struke. Tim prije što kao i svaki iskreni zaljubljenik povijesti o svom zavičaju zna i zapisuje neke pojedinosti do kojih znanstvenici profesionalci, ma kako bili upućeni, nisu li iz te sredine, teže dolaze ili ih barem ne osjete toliko važnima. Tako ovaj autor donosi jedan niz činjenica, zbivanja, pojava i osoba koje su u širem smislu manje znane, a žiteljima toga kraja znaće više od gole činjenice. I upravo u tom suptilnom probiranju podataka i njihova gradiranja jedna je od kvaliteta ove knjige.

Već ti opisi koji počinju prahistorijom pa preko antike i samog nastanka starog Muccuruma, sve do kasnoga srednjeg vijeka, pojave Mlečana, potom Francuza i na koncu Austrije, Škrabić sintetizira i oslikava (dopunjava do tada poznato) cijelim nizom lokalnih dogadaja i imena koja u ovoj „mikropovijesti“ žiteljima Makarskog primorja kazuju više nego bi namjernicima. Ne mora biti presudna čak ni činjenica hoće li nekomu budućem istraživaču za oko zapeti neka od tih činjenica, ali se za neke sa sigurnošću može tvrditi da će biti zanimljive i citirane. Pogotovo baš ti tekstovi koji govore o vremenima samog nastajanja mjesta pa preko Licinjanova epitafa, starog vijeka, biskupa Bijankovića i Blaškovića pa dalje.

Igrane kod Makarske

Sve to Škrabić piše na jedan topao i spontan način, s puno osjećaja za organizaciju kako samoga pojedinog teksta, tako i njihova uobličenja u knjigu. Kad ga čitamo, neodoljivo će nas podsjetiti na naše istaknute povjesničare romantičare: Smičiklasa, Vjekoslava Klaića, pa i na Josipa Horvata itd. Ne može, a da malo ne idealizira svoje. Pa mu je takav i pristup i stil i izraz. Ali i „...svjestan mogućih nedostataka... ne lamentira nad prošlošću već nam naprotiv s objektivnim odmakom i nepristranim stavom predstavlja odabране događaje i njihove sudionike“, piše u predgovoru knjige dr. sc. Valentina Lasić. To uistinu стоји.

Treba reći da Škrabić piše jednu uistinu drugačiju knjigu od svih autora koji su se bavili Makarskim primorjem. I s te strane autoru se može samo čestitati. A kad su u pitanju nedostaci, njih gotovo i nema. Barem u onome znanstveno-naracijskom smislu. Jedini zamjetniji nedostatak ovog rada je poneka fusnota više uz tekstove za koje se vidi da su imali više izvora i u kojima se spominje više događaja ili imena. Najbolji primjer za to je tekst o otkrivanju spomenika fra Andriji Kačiću-Miošiću 1890. Vidi se da je autoru poznato sve što je napisano o tom događaju. I kad piše o tome, on s mjerom i osjećajem odabire i niže činjenice i imena važna za taj povijesni trenutak. Upravo zato bila je potrebna poneka fusnota više, kao i u slično formiranim tekstovima. Jer, navesti izvore u pravilu znači omogućiti budućim istraživačima lakše snalaženje.

Ali i s ovim nedostatkom Škrabićeva knjiga je iznimno zanimljivo, privlačno i pitko pisano djelo. A kako često kroz sam tekst navodi niz autora i izvora, ova spo-

menuta primjedba glede fusnota dijelom je ublažena, što ne znači da abolira autora. Potvrda upravo spomenutog je i činjenica da autor navodi cijeli niz događaja i podataka o kojima ne piše i svrstava ih u niz od samog osnivanja Muccuruma do pedesetih godina 20. stoljeća, s kojim i završava knjiga. Uz to čitamo i jedan zavidno širok popis literature, gdje susrećemo i neka od imena koje nismo sretali kod ostalih makarskih povjesničara. Ovdje treba dodati i uvjерljiv pogovor ing. arh. Ljubomira Urlića koji poduzima decentnu analizu cijele knjige.

U svakom slučaju čitatelj će se lako zbljžiti i s autorom i njegovom knjigom. Prijatelji povijesti Makarske i Primorja dobili su na uvid jedno djelo koje dolazi u pravom trenutku, doista kao naručeno. Jer na neki način nadograđuje i zaokružuje sve one bitne teme, datume i njihove odrednice do sada poznate iz pera istaknutih povjesničara ovoga kraja. Škrabić, iako to posebno ne ističe, štuje i slijedi baštinu Kaera, Jurišića, Ravlića, Glavine i uvažava doprinos mladih, V. Urlića, Čosića, Hrstića, Tomasovića. U tome respektabilnu krugu imena sad i autor *Crtica iz makarske prošlosti* osvaja svoje mjesto. Sa zaslužnim epitetom upravo spomenuta doprinsa, Škrabić uistinu s nekoliko tema a i samim pristupom djelu upotpunjue dosad poznato i na taj način kao da zaokružuje epohu „slaganja povijesnih činjenica“ bitnih za rodni mu zavičaj i najavljuje buduća analitička traženja koja će ponešto reći i o samoj epohi i o autorima koji ju obilježavaju. Na koncu, najveći nedostatak te knjige je što je tiskana u 300 primjeraka, a potražnja već visoko nadmašuje tu brojku.

U SPOMEN IVANU CINDRIĆU

(1936.-2021.)

Ivan Cindrić rođen je 1936. godine južno od Ogulina, u mjestu Zagorje, uz jezero Sabljake. Prve razrede osnovne škole pohađao je za vrijeme postojanja Nezavisne Države Hrvatske, otkuda, uz odgoj majke Marije, stječe čvrsta domoljubna i kršćanska uvjerenja kojima će ostati vjeran do kraja života.

Životne nedaće, sveopća bijeda i besperspektivnost jugoslavenskog socijalizma, ali i mladenački avanturizam tjeraju ga krajem 50-ih godina u emigraciju. U prvim mjesecima života u inozemstvu nastanjuje se i radi u sjevernoj Italiji, a potom za stalno ostaje u francuskom gradu Nici. Po zanimanju je stolar, tj. parketar, a posebno ga zanimaju povijest, književnost, film i šport.

Dolaskom u Nicu afirmira se u društvenom životu hrvatskih emigranata. Član je brojnih emigrantskih klubova i organizacija poput HOP-a, HDO-a i drugih, sudjeluje u društvenim i sportskim zbivanjima. Kako ga je nogomet zaokupljao čitava života, postaje prvo tajnik a zatim i predsjednik nogometnog kluba *Croatie* iz Nice.

Prema njegovim svjedočenjima, emigrantska zajednica Hrvata u Nici šezdesetih godina prošlog stoljeća bila je mlađa, brojna i živahna. Iz tog vremena, od istaknutih osoba iz hrvatske emigracije Cindrić se sjeća svećenika Krinoslava Draganovića kojeg je posjećivao, a ovaj je mladim hrvatskim emigrantima davao duhovnu inspiraciju, povijesno znanje i materijalnu pomoć.

Dalnjim djelovanjem zbljžio se s istaknutim hrvatskim domoljubnim revolucionarima koji su živjeli i djelovali u Nici – braćom Andrić (kasnije poginulima u operaciji Feniks), Josipom Senićem (kasnije smaknutom u atentatu 1972.) i Gezijem (Gezom) Paštyjem (kasnije otetim i ubijenim, 1965.). Navedeni su osnivači i prvaci Hrvatskoga revolucionarnog bratstva.

Svoje pristupanje Hrvatskomu revolucionarnom bratstvu Cindrić je kasnije objasnjavao jalovošću ostalih hrvatskih organizacija, najčešće zarobljenih u zlodusima Drugoga svjetskog rata te u nekritičkim i zastarjelim bipolarnim pogledima na hrvatsko pitanje, čvrsto omeđenim

granicama prethodnog rata. Hrvatsko revolucionarno bratstvo u tom je smislu bila avangardna organizacija mladih ljudi koji su beskompromisno i neopterećeno zastupali hrvatsku nezavisnost, manje verbalno i demonstrativno a više konkretnim političkim, a što je još značajnije i karakteristično baš za tu organizaciju – diverzantskim djelovanjem.

Ivan Cindrić sredinom šezdesetih godina već je u Francuskoj bio kažnjavan, ali isključivo zbog rada na – hrvatskoj stvari, konkretno zbog ilegalnog držanja oružja i eksploziva, tj. njegova prenošenja i skladištenja za diverzantske akcije Hrvatskoga revolucionarnog bratstva.

U ljeto, krajem lipnja 1967., Cindrićeva skupina prelazi jugoslavensko-talijansku

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE		- 20 -		Obrazac JEM — 1	
UPI		OVENSKOM EMIGRANNU			
		Ime i prezime prirodni registarski	327003		
		adresaciona jedinica	UDB-a KOTARA KARLOVAC		
		broj srose	41918.		
		datum popunjavanja priroda	8.VII 1963. god.		
1	Porodično ime (prezime), očevo ime, lično ime	CINDRIĆ IVAN /vanbračni/			
2	Nadimak, pseudonim i lažno ime				
3	Promjenjeno porodično ime i ime u emigraciji				
4	Za udate žene devojačko po- rodično ime				
5	Devojačko porodično ime majke i ime	Cindrić Marija			
6	Dan, mjesec (slovima) i godina rođenja	1936. god.			
7	Mesto (naselje) rođenja	a) naselje b) opština c) gradište d) N. republika ili strana država	Desmerice, NOO Ogulin, kotar Ogulin sada Karlovac, SR. Hrvatska.		
8	Pol	Muški			
9	Bračno stanje i broj dece	Neoženjen			
10	Narodnost	Hrvat			
11	Državljanски status FNRJ. (Da li je izgubio naše državljanstvo, kako ga je izgubio? Datum, broj rešenja i organ koji je doneo rešenje. Da li je registrovan u krajnju državljana diplomatsko- konzularnog predstavništva i da li poseduje stalni pasoš)	Nepoznato			
12	Školska spremja pre emigriranja	Škola za kvalif. radnike			
13	Poslednje zanimanje pre emi- griranja	Zanatski kvalif. radnik - stolar			
14	Da li je služio vojni rok u Ju- goslaviji i kada	Služio poslije rata			
15	Koje strane jezike govori				
16	Mesto prebivališta u FNRJ pre odlaska u inostranstvo	Zagreb			
17	Verska pripadnost	Rimokatolička			
18	Učenje u NOB i posljednja funkcija				

TM

- 39 -

PRIJEDLOG ZA PRETHODNU OBRADU

GINDRIĆ IVAN - sin Marije, (vanbračan), rođen 11.9.1936.
9724o god. u Ogulinu, pekar, emigrant u Nici -
Francuska, emigrirao 1958. godine. Član
HOP-a, povezan sa Draganović Krunoslavom.
Uspostavlja veze s emigrantom Bencire -
pom radi pripremanja diverzantskih akci-
ja i ubacivanja u našu zemlju. Na tom
planu povezivao se i s emigrantom Andrić
Petrom. Nabavljao mine i upaljače u
Belgiji.
Postoje podaci da ilegalno dolazi u Ju-
goslaviju preko Italije. U 1964. godini
imademo informaciju da je po francuskoj
policiji hapšen jer je u njegovom su-
tomobilu pronađeno oružje i eksploziv ko-
je je namjeravao ubaciti u Jugoslaviju .

I/M.B.

43

granicu s ciljem ulaska u zemlju i minira-
nja pruge Zagreb – Rijeka te raspačavanja
letaka. Odmah po dolasku skupine u Rije-
ku bivaju ulovljeni u zamku, uhićeni te tada
shvaćaju da su izdani. Cindrić će se kasnije
sjetno prisjećati kako je većina sličnih akcija
bila unaprijed osuđena na propast, jer mladi
idealisti koji se danju bore za puku egzisten-
ciju u stranim zemljama, a predvečer ratuju
s tajnom službom organizirane države, već u
začetku nemaju puno izgleda. Samim time,
moralna posrnuća, izdaje i druge ljudske
slabosti nisu nikakvo iznenadenje unatoč
svemu oprezu koje je HRB poduzimao.

Ivan Cindrić je osuđen na sudskom proce-
su u Mostaru na 14 godina zatvora, kasnije
mu je kazna smanjena na 10 godina. Osu-
đen je zbog neprijateljskog agitiranja tokom
cijelog emigrantskog perioda, aktivnosti u
hrvatskim emigrantskim organizacijama te
„terorističkog“ djelovanja protiv „naroda
i države“. Desetogodišnju kaznu odslužio
je u KPD Zenica, a 1977., po izlasku iz za-
tvora, trajno se nastanio u Zagrebu i Svetoj
Nedelji, gdje radi i prebiva do smrti 2021.
godine.

Godine 1991. ostvario se njegov san kao
i san svih hrvatskih rodoljuba. Po uspostavi
neovisne Hrvatske, Ivan Cindrić uglavnom
optimistično i vedro gleda na budućnost,
unatoč mnogim znamenim slabostima suvreme-
ne hrvatske države. Ostaje nesklon aktivnom
uključivanju u politički život, razočaran ne-
mogućnošću hrvatskih nacionalista da stvo-
re jake i vjerodostojne političke organiza-
cije. Iza sebe ostavlja suprugu Danicu, sina
Marka i unuku Doru.

Marko CINDRIĆ

U SPOMEN

prim. mr. sc.

IVAN KUJUNDŽIĆ, dr. med.

umro 1. listopada 2021. u 93. godini

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VINKO VICE OSTOJIĆ

umro 6. srpnja 2021. u 97. godini

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

IN DIESER AUSGABE

Anfang September 2021 fand in Erfurt (BR Deutschland) der 24. Kongress der Inter-Asso - Internationalen Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus e.V. statt. Kroatien und die Kroatische Gesellschaft der politischen Gefangenen wurden auf dem Kongress durch den Präsidenten der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangen-

ren, dass die Kommunisten alle ihre Gegner gleichermaßen verfolgten und töteten, unabhängig von ihrer ideologischen oder national-politischen Couleur.

*

Alfred Obranić schreibt über die Volkszählung in Kroatien. Er erinnert an die bisher erfolglosen Versuche der Kroatischen Gesellschaft der politischen Ge-

ten kroatischen Kultureinrichtung. Nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatien flüchtete Lukas 1945 ins Ausland und wurde vom kommunistischen Regime Jugoslawiens in Abwesenheit zum Tode verurteilt. Er starb 1958 in Rom. Anlässlich der Überführung seiner sterblichen Überreste veröffentlichten wir in dieser Ausgabe eine seiner Reden aus dem Jahr 1939. Im gleichen Zusammen-

hang bringen wir **Rado van Latković** politischen Aufsatz aus dem Jahr 1938, der in jenem Jahr im *Almanach der kroatischen Universitätsstudenten* (*Almanah hrvatskih sveučilištaraca*) unter dem Titel „Rechtfertigung des kroatischen Nationalismus“ (kroat. *Opravdanje hrvatskog nacionalizma*) veröffentlicht wurde. Latković ist einer der wenigen kroatischen Universitätsstudenten jener Generation, die den Zweiten Weltkrieg überlebten und in der politischen Emigration weiterarbeiteten, so dass er eine Zeit lang auch Präsi-

Drniš

M.Sc. Marko Grubišić und das Vorstandsmitglied **Prof. Mirna Sunić Žakman** vertreten. Sie sind auch die Autoren eines Berichts über dieses internationale Treffen, bei dem die Kroatische Gesellschaft der politischen Gefangenen die Verabschiedung einer Resolution für die Parlamentarische Versammlung des Europarats vorgeschlagen hat. Wir veröffentlichten in dieser Ausgabe auch den Text des Entschließungsantrags. Darin wird die internationale Öffentlichkeit aufgefordert, alle undemokratischen Ideologien und Regime zu verurteilen, und insbesondere wird vor den zunehmend aggressiven Bemühungen ehemaliger Kommunisten in Kroatien gewarnt, den Kommunismus und Jugoslawien unter dem Deckmantel des so genannten Antifaschismus in rosigen Farben darzustellen. Die Kroaten gehören jedoch zu den europäischen Völkern, die das Pech hatten, aus erster Hand zu erfah-

fangen, mit Hilfe der Volkszählung die Zahl der Kriegsopfer des Zweiten Weltkriegs und der Nachkriegszeit zu ermitteln. Dies ist eine von vielen schmerzhaften Fragen, die die kroatische Gesellschaft bis heute spalten, und die politischen Eliten lehnen hartnäckig Vorschläge ab, die Bestimmung der Zahl der Opfer einem breiten Spektrum von Experten, darunter auch ausländischen Wissenschaftlern, anzutrauen. Leider fehlt dazu der politische Wille, was auch eine Folge der politischen und kulturellen Dominanz des ehemaligen kommunistischen Kaders ist.

*

Vor einigen Wochen wurden die sterblichen Überreste des kroatischen Wissenschaftlers und Publizisten **Prof. Filip Lukas** in die Heimat überführt. Er war von 1928 bis 1945 Präsident der Matica hrvatska, der ältesten und renommiertes-

dent der Versammlung des Kroatischen Nationalrats war. Er starb im Jahr 2003 in Buenos Aires.

*

In diesem Jahr jährt sich zum 50. Mal der Kroatische Frühling, eine Reformbewegung, die Ende der 1960er Jahre entstand und Ende 1971 durch die Intervention des jugoslawischen Diktators Josip Broz Tito niedergeschlagen wurde, woraufhin Zehntausende inhaftiert, entlassen oder anderweitig verfolgt wurden. Zu diesem Anlass veröffentlichen wir in dieser Ausgabe die Erinnerungen der Teilnehmerin der damaligen Studentenbewegung **Dubravka Dorotić Sesar** an ihren verstorbenen Kollegen und Freund **Jerko Đerek**. Er selbst wurde 1972 vor Gericht gestellt und starb kurz vor den ersten freien und demokratischen Wahlen im Frühjahr 1990.

IN THIS ISSUE

At the beginning of September 2021, the 24th Congress of the International Association of Former Political Prisoners and the Victims of Communism (*Inter-Asso - Internationale Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus e. V.*) was held in Erfurt (Federal Republic of Germany). Croatia, i.e. the Croatian Society of Political Prisoners was represented by its president **mr. sc. Marko Grubišić** and by **prof. Mirna Sunić Žakman**, a board member. They are also the authors of the report from that international summit, on which the Croatian Society of Political Prisoners proposed a resolution intended to submit to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. The proposed text of the resolution is also published in this issue. With that proposal the international public is called upon to condemn all non-democratic ideologies and regimes, and it is especially warned about the ever more aggressive attempts of former communists in Croatia to show Communism and Yugoslavia in bright colors, under the guise of the so-called anti-fascism. Croats are one of those European nations which had the misfortune to learn for themselves that communists

persecuted and killed all adversaries, regardless of their ideological or national and political color.

*

Alfred Obranić writes about the population census in Croatia. He reminds us of earlier failed attempts of the Croatian Society of Political Prisoners to use the regular census for determining the number of victims in World War II and its aftermath. That is one of those painful questions which divide the Croatian society even today, but political elites continue to reject proposals to commission a wide group of experts (including some internationally recognized) in order to establish the conclusive number of victims. Sadly, there is a lack of political willpower, which is also a result of political and cultural domination of former communist nomenclature.

*

Several weeks ago, the remains of **prof. Filip Lukas**, a Croatian scientist and public worker, were transferred to Croatia. He was the president of Matica Hrvatska, the oldest and most distinguished Croatian cultural institution, from 1928 to 1945.

After the fall of the Independent State of Croatia, he sought refuge abroad, and the Yugoslav communist regime sentenced him to death in his absence. He died in Rome in 1958. Marking the transfer of his remains, we publish one of his speeches from 1939. In the same context, we publish a political essay by **Radovan Latković** from 1938, which was published the same year in the *Almanac of Croatian University Students* under the title „Justification of Croatian Nationalism“. Latković is one of the spearheads of this generation of Croatian university students who lived through World War II. During his political emigration, he continued his work, and for a time, he was a president of the Congress of the Croatian National Council. He died in Buenos Aires in 2003.

*

This year marks the 50th anniversary of the Croatian Spring, a reformist movement started at the end of the 1960s, and crushed by the intervention of the Yugoslav dictator Josip Broz Tito at the end of 1971,

after which tens of thousands Croats were imprisoned, discharged from work or persecuted in other ways. Joining in on that commemoration, we publish a memoir of **Dubravka Dorotić Sesar**, a participant of the student movement at the time, regarding her late colleague and friend **Jerko Đerek**. He was on trial in 1972, and died shortly before the first free and democratic elections in the spring of 1990.

Motovun

REDARSTVENO RAVNATELJSTVO U ZAGREBU

Pov.broj: 11.796/1941

Zagreb, dne 12 ožujka 1941

Predmet: FERENČIĆ VLADIMIR i drugovi -
prisilni boravak.

S R E S K O M N A Č E L S T V U .

u/

T R A V N I K U

Odlukom Banske Vlasti banovine Hrvatske od 8 marta 1941.
Pov.Kab.broj 1092/41 određeno je mjesto prisilnog boravka u Hruščici,
srez Travnik Vladimиру Ferenčić, Peri Pavlović i Franji Kos.

Spomenuti se prepraćuju stražarno naslovu time, da izvoli
nad njima preuzeti nadzor, te se iz određenog im mesta boravka bez odo-
brenja naslova ne smiju udaljiti.

Ujedno se šalje po jedan primjerak odluka o njihovom pri-
silnom boravku, pa se moli potvrditi primetak odluka i preuzeće gore spo-
menutih osoba.

RAVNATELJ REDARSTVA:

SRESKO NAČELSTVO U TRAVNIKU

Potpunjeno: 14. III. 1941..... 19...

Redni broj	Ugovorni broj	Mjesta	Obraćatelj
Per.	643/41	3	

Redit

Travnik, 14. ožujka 1941.

I z v o r n o .

Zapovjedniku skupnog boravka interniranih
Kručica.

Dostavlja se prednje na znanje i postupak.

Sreski načelnik.

Jevrić

